

T.C.

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**OSMANLI-İNGİLİZ SAVAŞI (1807-1809)
VE KAL'A-İ SULTANIYE ANTLAŞMASI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

ALİ ŞAHİN

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR.FAHRİ MADEN

KASTAMONU-2017

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OSMANLI-İNGİLİZ SAVAŞI (1807-1809) VE KAL'A-I
SULTANIYE ANTLAŞMASI**

ALİ ŞAHİN

**DANIŞMAN
JÜRİ ÜYESİ
JÜRİ ÜYESİ
JÜRİ ÜYESİ
JÜRİ ÜYESİ**

**YRD. DOÇ. DR. Fahri MADEN
YRD. DOÇ. DR. Sevda ÖZKAYA
YRD. DOÇ. DR. Hümevra KARABIYIK
YRD. DOÇ. DR. Özlem KUTKAN
YRD. DOÇ. DR. Tuğba KARA**

KASTAMONU-2017

TEZ ONAYI

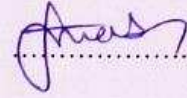
Ali ŞAHİN tarafından hazırlanan “Osmanlı-İngiliz Savaşı (1807-1809) ve Kal’â-i Sultaniye Antlaşması” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Fahri MADEN

Kastamonu Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. SEVDA ÖZKAYA

Kastamonu Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü

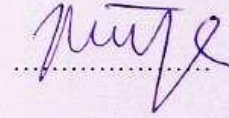

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Hümeysra KARABIYIK

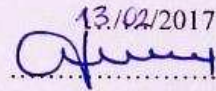
Hitit Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Duran AYDINÖZÜ

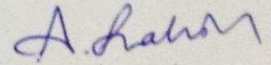
13/02/2017

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

ALİ ŞAHİN

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, tarihsel süreç içinde birçok devletle ilişkiler kurmuştur. Lakin bu ilişkiler İngiltere ile diğer devletlere göre geç başlamıştır. İngiltere Devleti, Osmanlı Devleti ile Avrupa'nın konjonktürel durumu ve kendi çıkarları çerçevesinde dostane ilişkiler kurarak barış içinde kalmıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti diplomatik yöntemleri kullanarak İngiliz, Fransız ve Ruslar arasında denge unsuru oluşturmuştur. Avrupa'da meydana gelen koalisyon savaşları, Rusya ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki emelleri, Osmanlı Devleti'ni Fransa'ya yakınlaştırmıştır. Bununla birlikte İngiltere, kendi çıkarları çerçevesinde 1807 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Bu savaş Osmanlı tarihinde ilk Osmanlı-İngiliz savaşıdır.

Bu çalışmada 1807-1809 Osmanlı-İngiliz savaşı süresinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum değerlendirilmiştir. Bu çalışmaya kaynaklık eden belgelerin dönemin mühim arşiv ve kütüphane malzemeleri olmasına azami önem verilmiştir. Başta Osmanlı arşiv vesikaları ve vakanüvist tarihleri olmak üzere döneme ait tarihler, yüksek lisans ve doktora tezleri ile birçok makale ve kitap incelenmiştir. Osmanlı diplomasi tarihi açısından büyük önem arz eden bu savaş ağırlıklı olarak birinci elden kaynaklar kullanılarak tarih ilmi prensibi çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışmalarım esnasında benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Fahri MADEN'e, değerli arkadaşım Davut AY'a, Ümit ÇİFTÇİ'ye maddi manevi destekleri ile beni bugünlere getiren kıymetli aileme teşekkürü borç bilirim.

Ali ŞAHİN

Kastamonu, Ocak, 2017

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**OSMANLI-İNGİLİZ SAVAŞI (1807-1809) VE KAL'A-İ SULTANIYE
ANTLAŞMASI**

Ali ŞAHİN
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fahri MADEN

Osmanlı diplomasi tarihi açısından büyük önem arz eden İngiltere Devleti diğer Avrupalı Devletlere göre Osmanlı Devleti ile ilişkileri daha geç kurmuştur. 1535 yılında diplomatik ilişkilere giren iki devlet tarihsel süreç içinde ilişkilerini geliştirmiştir. Tarihsel süreç içinde Osmanlı Devleti üzerinde etkin olan İngiltere ekonomik çıkarlarını düşünmüştür. 19. yüzyılda ise Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi hem Osmanlı tarihi açısından hem de Osmanlı İngiliz ilişkileri açısından kırılma noktası olmuştur. İngiltere'nin Mısır'ı Fransızlardan kurtarmasıyla Osmanlı topraklarında emellerini devam ettirmesi, Osmanlı Devleti'nin Fransa ile olan ilişkilerini gözden geçirmesine ve bu ilişkilerin yeniden tesisine imkan sağlamıştır. Bu durum ise İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin arasının açılmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 1806'da Ruslara savaş ilan etmesi ve Fransa ile ittifak kurma aşamasına gelmesi İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesine yol açmıştır. Lakin İstanbul önlerine kadar gelen İngilizler geri püskürtülmüştür. Bu durumun ardından Mısır'a yönelen İngilizler müttefikleri Rusların Fransa ile ittifak kurması karşısında Osmanlı Devleti'ne barış teklif etmiştir. 5 Ocak 1809'da Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında Kal'a-i Sultaniye Antlaşması imzalanmıştır. Bu çalışmada Osmanlı-İngiliz Savaşı (1807-1809) ve Kal'a-i Sultaniye Antlaşması Osmanlı arşiv belgeleri ve ana kaynaklar ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, İngiltere, Kal'a-i Sultaniye, Mehmet Emin Vahit Paşa, Sebastiyani.

2016, 135 sayfa**Bilim Kodu:...**

ABSTRACT

Master Thesis

**OTTOMAN-ENGLISH WAR (1807-1809) AND KAL'A-I SULTANIYE
AGREEMENT**

Ali ŞAHİN
Kastamonu University
Social Sciences Institute
Department of History

Advisor: Assistant Prof. Fahri MADEN

Abstract: The State of England, which had been an important country for Ottoman diplomacy, established latest relationship with Ottoman Empire compared to other European states. The two states, contacted diplomatically at 1535, had developed their relations in time. England, was effective on Ottoman Empire, looked out its benefits through historical process. France's occupy of Egypt had been the break point for the relations between Ottoman-England in 19. century. England protected Egypt lands from France and kept its benefits rigid; thus resulted Ottomans to go back over and renew relationships with France. As a result the relations between Ottomans and England destroyed. England declared war against Ottomans just after Ottomans declared war against Russians and confederated with France. However, English soldiers were repulsed although they came very close to Istanbul. Following this case Enland aimed at Egypt but because of confederation agreement of France and Russia, was obliged to offer peace against Ottomans. On 5th January, 1809 Kal'a-i Sultaniye Agreement was signed between Ottomans and England. In this study, it was aimed that Ottoman-England War and Kal'a-i Sultaniye Agreement will be well explained in the light of sources and archive records.

Key Words: Ottoman, England, Soutlan of Castle, Mehmet Emin Vahit Efendi, Sebastiyen.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	V
EKLER DİZİNİ.....	VII
KISALTMALAR	VIII
1. GİRİŞ	1
2. SULTAN III. SELİM'İN İLK YILLARINDA OSMANLI-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ	12
2. 1. Sultan III. Selim'in İktidara Gelişi ve İngiltere.....	12
2. 2. İlk Osmanlı Mukim Elçiliğinin Londra'da Açılması	13
2. 3. Yusuf Agah Efendi ve Faaliyetleri	15
2. 4. İsmail Ferruh Efendi ve Faaliyetleri.....	18
2. 5. Fransa'nın Mısır'ı İşgali Sırasında ve Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkileri	20
2. 6. Osmanlı-İngiliz Savaşı'na Giden Süreç	31
2. 6. 1. Osmanlı-Fransız Yakılaşması.....	32
2. 6. 2. Abdurrahim Muhib Efendi'nin Fransa Elçiliği ve Faaliyetleri.....	38
2. 6. 3. Sebastiyani'nin İstanbul Elçiliği ve Faaliyetleri.....	40
2. 6. 4. Voyvodalar Meselesi	45
2. 6. 5. Osmanlı-Rus Savaşı.....	48
2. 6. 6. Osmanlı Devleti'nde İlk Tahkimat	52
2. 6. 7. Vahid Efendi'nin Fransa Elçiliği ve Faaliyetleri	57
3. OSMANLI-İNGİLİZ SAVAŞI (1807-1809).....	63
3. 1. Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Bozulması ve İngiliz Elçi Arbuthnot'un İstanbul'u Terki.....	63
3. 2. Osmanlı-İngiliz Savaşı'nın Başlaması ve Gelişimi	69
3. 3. İngilizler İstanbul Önlerinde	74
3. 4. Savaş Sırasında Halkın Tutumu.....	80
3. 5. İstanbul'un Tahkimatı ve Savaş Hazırlıkları	83
3. 6. İngilizlerin Geri Çekilmesi	89
3. 7. İngilizlerin Mısır'ı İşgali.....	93
4. BARIŞ GÖRÜŞMELERİ VE KAL'A-İ SULTANİYE ANTLAŞMASI.....	97
4. 1. Avrupa'daki Durum	97

4. 2. Barış Görüşmeleri ve Kal'a-i Sultaniye Antlaşması	100
5. SONUÇ	115
KAYNAKLAR	121
EKLER	132
ÖZGEÇMİŞ	144

EKLER DİZİNİ

- Ek 1.** Osmanlı-İngiliz Savaşı (1807-1809) ile ilgili Fransız Elçisi'nin mektubu...132.
- Ek 2.** Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809) sonunda imzalanan Kal'a-i Sultaniye Antlaşması metni.....134
- Ek 3.** Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809)'nda Osmanlı hükümeti tarafından tahkim edilen Kum Kalesi'ni gösteren kroki.....139
- Ek 4.** Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809)'nda İngiliz filosu Bozcaada açıklarında.....139
- Ek 5.** Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809)'nda Topkapı Sarayı önlerine gelen İngiliz filosu.....140
- Ek 6.** Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809)'nda Topkapı Sarayı önlerine gelen İngiliz filosu.....140
- Ek 7.** Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809) sırasında İstanbul'da bulunan Fransız Elçi Horace Sebastiyani.....141
- Ek 8.** Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809) sırasında İngiltere Fransa Dışişleri Bakan Talleyrand.....142
- Ek 9.** 19. yüzyılda Kal'a-i Sultaniye Haritası.....143

KISALTMALAR

a.g.e	:	adı geçen eser
a.g.m	:	adı geçen makale
a.g.t	:	adı geçen tez
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
Ed.	:	Editör
HAT	:	Hatt-ı Hümayun
Haz.	:	Hazırlayan
M. E. B.	:	Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	:	Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi
T. T. K.	:	Türk Tarih Kurumu
v.d.	:	Ve Diğerleri
Yay. Haz.	:	Yayına Hazırlayan

1. GİRİŞ

Türkler ile İngilizler arasındaki ilk temaslar, Anadolu Selçuklu Devleti zamanında ortaya çıkmıştır. 1097 yılında düzenlenen Haçlı seferine İngiliz Kralı William'ın oğlu Robert komutasındaki İngiliz kuvvetleri de katılmıştır. Bu kuvvetler Türkler tarafından mağlubiyete uğratılmıştır.¹

Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin ilişkileri 14.yüzyıla dayanmaktadır. 1394 senesinde Macar Kralı'nın öncülüğünde Osmanlı Devleti'ne karşı düzenlenecek Haçlı Seferi çağrısına İngiltere de destek vermiştir. İngiltere Krallığı'na tabi Lancaster Dukası Haçlı ordusuna bin mızraklı asker göndermiştir. Böylece meydana getirilen Haçlı ordusu 1396 yılında Niğbolu'da Osmanlı ordusuyla karşı karşıya gelmiştir. Niğbolu savaşı Osmanlı zaferi ile sonuçlanmış, bu savaşa Haçlı ordusu saflarında iştirak eden İngiliz Kralı IV. Henry savaş meydanından kaçmak durumunda kalmıştır.²

Niğbolu Savaşı'nın ardından Türkler ile İngilizler arasında uzun süre ticari ilişkiler söz konusu olmuştur. İngiliz tüccarları, başlangıçta bireysel olarak Osmanlı topraklarında başka devletlerin bayrakları altında seyr-ü sefer yapmışlardır.³ Zira coğrafi keşifler vasıtasıyla Avrupa'da İspanya, Portekiz, Fransa gibi devletler deniz aşırı topraklar ve pazarlar bulmayı amaçlamışlardır. İngilizlerin deniz aşırı topraklara sefer yapacak güce sahip olmaması onları Akdeniz'de yeni nüfuz alanları bulmaya sevk etmiştir. Bu durum Venediklilerin hâkimiyetindeki doğu pazarlarını İngiltere'nin gündemine sokmuştur. Nitekim 1511'den itibaren İngiliz ticaret gemileri Akdeniz Adaları ve Suriye limanlarına gelmeye başlamışlardır. İngilizlerin

---

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Ondokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebatına Dair Vesikalar”, **Bellekten**, Sayı 51, Temmuz 1949, s. 573.

² Çerkesşeyhizade Halil Hamid, **Fusul-ı Mütenevvia Türklerle İngilizlerin İlk Teması**, Kostantin Matbaa-ı Ahmed İhsan, İstanbul-1326, s. 2.

³ Kanuni Sultan Süleyman'ın 1553 yılında İran Seferi için kışı geçirmek üzere Halep'te konakladığı sırada burada bulunan İngiliz Anthony Jenkinson, Sultan'dan ticaret müsaadesi almıştır. Bu müsaade sadece Jenkinson ve temsilcisine verilmiş olup, onun ticari faaliyetlerinden hiçbir şekilde vergi talep edilmemiştir. Mübahat Küttükoğlu, **Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)**, T.T.K. Yayınları, Ankara-2013, s. 13.

Doğu Akdeniz'e önem vermelerinin sebebi,⁴ Çin'den karayolu ile gelecek ipeği aracısız kendi ülkelerine nakletmeyi sağlamaktı.⁵

1575 yılına gelindiğinde Edward Osborne ve Richard Staper isminde iki iş adamı ileri gelen devlet adamları ile temasa geçerek, Osmanlı ülkesindeki ticari durumu incelemek üzere İstanbul'a Joseph Clement ve John Wright'ı göndermişlerdir. Aynı yıl içinde yola çıkan Clement, İstanbul'da kaldığı bir buçuk yıllık süre zarfında ticari konularda incelemelerde bulunmuştur. Ayrıca bir takım temaslar gerçekleştirip Osmanlı ülkesinde yapılacak ticarete temsilciler için gerekli izni alarak İngiltere'ye dönmüştür. Edward Osborne ve Richard Staper'ın temsilcisi ikinci bir temsilcisi olan William Harborne ise 1578'de İstanbul'a gönderilmiştir. 25 Ekim 1578'de gizli yollarla gönderilen William Harborne yolda Mustafa ve Ahmet Çavuşlarla karşılaşmıştır. İstanbul'a bu zatlarla girmiş ve şehre girerken Osmanlı pazarında etkin bir rol oynayan Fransız ve Venedikli rakiplerinden gizlenmek amacıyla Türk elbisesi giymiştir.⁶ Harborne İstanbul'da kaldığı süre zarfında sadece ticari faaliyetlerde bulunmakla kalmamış, aynı zamanda sarayda nüfuz sahibi kişilerle ilişkiler kurmuştur. Bu nüfuz sahibi kişiler arasında Sokullu Mehmed Paşa ve doktoru Salamon, Sultan III. Murat'ın hocası Hoca Saadeddin Efendi, Divan-ı Humayun tercümanı Mustafa Efendi bulunmaktadır.⁷ Özellikle bu ilişkilerin kurulmasında Hoca Saadeddin Efendi ve tercüman Mustafa Efendi'nin aktif rol oynadığını söylemek mümkündür. Mustafa Efendi, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin kurulup geliştirilmesi meselesinde İngiltere'nin İstanbul'da mukim elçilik kurmasının şart olduğunu savunmuş, Harborne'a elinden geldiğince

⁴ Doğu Akdeniz konum olarak İtalya, Malta ve Tunus hattı ile Akdeniz'in ikiye ayrılmasından sonra doğuda kalan kısımdır. Doğu Akdeniz konumuyla stratejik bir noktada bulunmaktadır. Coğrafi keşiflerden sonra 19 Nisan 1587'de İspanya, Portekiz ve İngiltere arasında yapılan savaşı İngiltere'nin kazanmasıyla birlikte Doğu Akdeniz'in üstünlüğü İngiltere'ye geçmiştir. Öte yandan 19. yüzyıla girerken sömürgecilik yarışında zayıf kalan Fransa Akdeniz'in üstünlüğünü ele geçirmeye çalışmıştır. Fakat 19. yüzyılda İngiltere Hindistan'daki sömürgelerinin güvenliği için Doğu Akdeniz'i elinde tutmak isterken, Fransa ise sömürge arayışı içine girmiştir. Bu yüzden Doğu Akdeniz'de İngiliz- Fransız rekabeti başlamıştır. Durmuş Akalın-Çelik Cemil, "19. Yüzyılda Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız Rekabeti ve Osmanlı Devleti", **Turkish Studies**, Cilt 7, Sayı 3, Ankara-2012, s. 23-24.

⁵ Kütükoğlu, a.g.e, s. 14.

⁶ Susan Skilliter, "William Harborne: İlk İngiliz Elçisi 1583-1588", **Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1985 (400. Yıl Dönümü)**, Ankara 1985, s. 24.

⁷ Kütükoğlu, a.g.e, s. 15.

yardım etmiştir. Harborne’u sarayda nüfuzlu kimselerle tanıştırmış ve bu kimselere İngiltere ile münasebetlerin geliştirilmesinin Osmanlı’ya faydalarını anlatmıştır.⁸

Osmanlı’nın Katoliklere karşı mücadele içerisinde olduğu 16.yüzyılda Avrupa’da meydana gelen reform hareketleriyle Protestanlığın ortaya çıkması Osmanlı nazarında İngilizlere karşı sempati meydana getirmiştir. Ahmet Refik’e göre, Protestanlığın İngiltere’de yayılması Osmanlı halkı arasında onların hak yola yakın oldukları düşüncesine sebep olmuştur. Hatta İngilizlerin Katolikliği reddetmesi ve bu dönemde Katolikliğin temsilcisi durumunda olan İspanya ile mücadeleye girişmesi İngiltere’ye ilgiyi artırmıştır.⁹

Bu dönemde İngiltere, İspanya’ya karşı yeni bir müttefik aramaktaydı. İngilizlerin aradığı müttefik Akdeniz’de İspanyollarla mücadele halinde olan Osmanlı Devleti olabilirdi. İşte bu sırada Harborne İstanbul’da gösterdiği faaliyetlerden olumlu sonuçlar elde ederek 1579 yılında Sultan III. Murat’ın Kraliçe Elizabeth’e yazmış olduğu mektubu İngiltere’ye götürmüştür.¹⁰ Bu mektupta üç İngiliz tüccarına Osmanlı ülkesinde ticaret yapma hakkının verildiği, bu İngiliz tüccarlarına zorluk çıkarılmayacağı, tüccarların gümrük vergilerini ödeyip ellerine temessük verildikten sonra kendilerine ve eşyalarına tecavüzde bulunulmaması konusunda emirler verildiği ifade edilmekteydi.¹¹

Bu mektup ile Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ilk resmi ilişkiler başlamıştır. Harborne’nin bu üç İngiliz tüccarına aldığı izin, İngiltere’de Osmanlı Devleti’ne olan ilgiyi artırmış ve iki devlet arasında resmi ilişkilerin başlayıp gelişmesine zemin hazırlamıştır. Kraliçe Elizabeth 25 Ekim 1579’da Sultan III. Murat’ın mektubuna yazdığı cevapta İngiliz tüccarlarına verilen izin için teşekkür etmiş, bu izin şartlarının biraz daha genişletilmesini ve bundan diğer İngiliz tüccarlarının da faydalanmalarını istemiştir. Ayrıca Türk tüccarlarının İngiltere’de yapacakları ticaret için gerekli kolaylığın sağlanacağı teminatını vermiştir.¹²

⁸ Akdes Nimet Kurat, “Hoca Sadeddin Efendi’nin Türk-İngiliz Münasebetlerinin Tesis ve Gelişmesindeki Rolü”, **Fuat Köprülüye Armağan (60.yıl Armağanı)**, T.T.K. Yayınları, Ankara-2011, s. 310.

⁹ Ahmet Refik, **Türkler ve Kraliçe Elizabeth**, İstanbul Matbaacılık, İstanbul-1932, s. 4.

¹⁰ Ahmet Refik, a.g.e, s. 5.

¹¹ Kütükoğlu, a.g.e, s. 17.

¹² Kütükoğlu, a.g.e, s. 17.

Bir süre daha İstanbul'da kalan Harborne, 16-25 Mayıs 1580 tarihleri arasında yaptığı temaslarla İngilizlerin Osmanlı topraklarında serbest ticaret yapma hakkını kabul eden ilk ahidnameyi almayı başarmıştır.¹³

Öte yandan Edward Osborne ve Richard Staper, Osmanlı ülkesinde ticareti idare edebilecek bir kumpanya kurulması için çalışmalarına başladılar. Yanlarına birkaç tüccar daha alarak Kraliçe Elizabeth'e bir dilekçe yazdılar. Bunun üzerine Kraliçe Elizabeth 11 Eylül 1581'de aralarında Osborne ve Staper'inde bulunduğu 12 tüccara yedi yıl süreyle Osmanlı ülkesinde ticaret yapma hakkı sağlayarak Turkey Company'i kurmuştur. Bu şirkete bir takım haklar tanımıştır. Buna göre Türkiye'deki ticari faaliyetler için bu 12 tüccara izin verilecek ve iki hükümet temsilcisi bulunacaktı. Bu imtiyaz yedi yıl sürecek, yedi yıl sonunda başarılı olunursa yeni bir imtiyaz verilecek, her yıl belli miktarda gemi gönderilecek, birinci yıldan sonra 500 sterlin vergi verilecek ve gönderilen gemilerdeki mürettebat sayısı İngiliz Büyük Amiraline bildirilecekti.¹⁴

Yedi yıllık sürenin dolmasının ardından imtiyazın yenilenmesi için çeşitli görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Ayrıca bu dönemde Akdeniz ticaretinde Turkey Company dışında Venediklilerle ticaret yapan Venice Company vardı ki Edward Hamdon ve Paul Banning tarafından Kraliçe Elizabeth'den imtiyaz alınarak kurulmuştur. Bu iki kumpanya neredeyse aynı malları ithal ediyordu. Bu yüzden birleştirilmesinde fayda görülmüştür. Zira bu iki kumpanyanın birleştirilmesi halinde doğu ticaretinden büyük kârlar elde edilebilirdi. Bu amaçla kumpanya üyeleri İngiliz Hazine Bakanlığı'na bir mektup yazarak bu iki kumpanyanın birleştirilmesi konusunda Kraliçe nezdinde aracı olmasını istemişlerdir. Kraliçeden beratın alınması konusunda İngiliz elçisi aktif rol oynamıştır.

Bu arada İspanya İngiltere ile savaş hazırlıkları yapmaktaydı. Bu yüzden Osmanlı Devleti ile anlaşma yolları aramaktaydı. Nitekim Harborne'nin girişimleri ile Osmanlı Devleti İspanya ile anlaşmayı reddetmiştir. Osmanlı-İspanya ilişkileri arasında meydana gelen bu olayı İngiliz tüccarları Kraliçe'ye elçinin zaferi olarak lanse ettirmiştir. Bu sayede Harborne'nin Kraliçe nezdinde İngiliz menfaatleri için

---

¹³ Kütükoğlu, a.g.e, s. 17.

¹⁴ Kütükoğlu, a.g.e, s. 18.

çalışıyor izlenimi oluşturmuştur. Böylece İngiliz tüccarlar belirsizliğin biran önce ortadan kalkmasını ve imtiyaz sağlanmasını istemişlerdir. Neticede 7 Ocak 1592'de verilen bir fermanla bu iki kumpanya birleştirilerek Levant Company kurulmuştur.¹⁵

İngiltere'nin Osmanlı topraklarındaki ticari faaliyetleri, Osmanlı pazarına hakim olan Fransa ile İngiltere arasında rekabet doğurmuştur. Ancak Fransa'nın yoğun baskılarına ve entrikalarına rağmen Hoca Sadeddin Efendi İngiltere ile ticari ilişkilerin tesisi meselesinde Osmanlı padişahını ikna etmiş ve İngiltere lehine karar vermesinde etkili olmuştur.¹⁶ Bu da Hoca Sadeddin'in Osmanlı bürokrasisinde etkin olduğunu göstermiştir.

İngiltere'nin Osmanlı topraklarındaki ticari faaliyetlerini öğrenen Fransa Sefir Jacques Germigny vasıtasıyla bilgiler toplamaya başlamıştır. Bu sırada Sakız Adası'na izinsiz olarak uğrayan bir İngiliz gemisi Osmanlı makamlarınca esir alınmıştır. Harborne bu geminin serbest bırakılmasında etkili olamayınca sefir Germigny'nin aracılığına ihtiyaç duymuştur. Germigny ise bu vesileyle Harborne ile diyalog kurma şansı yakalamıştır. Sefir Germigny'nin Harborne'a aralarındaki dostluğa binaen Fransa'nın sahip olduğu seyr-i sefer kullanma hakkından yararlanabileceğini belirtmiştir. Harborne ise ticari faaliyetlerin mevcudiyetini reddederek müzakerelerin İngiliz esirlerinin serbest bırakılmasına dair ferman yayınlanmasına ilişkin olduğunu belirtmiştir.¹⁷

Harborne İngiliz esirlerine dair serbest kalma fermanını Fransız sefaretî vasıtasıyla alırken, diğer taraftan faaliyetlerini büyük bir gizlilikle yürütmüştür. İngilizler tüccarlarına ticari imtiyaz ararken, aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni İspanya'ya karşı savaşa teşvik etmiştir.

İstanbul'da elçiliği bulunmayan devletler Fransa'nın ya da Venedik'in bayrağı altında toplanarak ticaret yapmaktaydı. Bu da Osmanlı Devleti'nin zarar etmesine

---

¹⁵ Kütükoğlu, a.g.e, s. 19.

¹⁶ Kurat, a.g.m, s. 309.

¹⁷ Kütükoğlu, a.g.e, s. 49.

neden oluyordu. Sokullu Mehmet Paşa Osmanlı Devleti'nin zarar etmesini engellemek amacıyla İngiltere'ye elçilik hakkı vermiştir.¹⁸

Harborne, 1583'de İngiliz sefiri sıfatıyla 24 personelle birlikte İstanbul'a gelmiştir.¹⁹ 4 Mayıs 1583'te resmi merasim ile huzura kabul edilerek kraliçenin mektubu ve beş yüz duka altın, çalar saat, iki vazoz, üç altın yıldızlı gümüş şamdan ve vezirlere de İngiltere'de dokunan kumaşlar getirmiştir.²⁰ Kraliçenin mektubunu padişaha sunmasıyla birlikte William Harborne Osmanlı ülkesindeki ilk mukim İngiliz elçi sıfatını almıştır.

William Harborne öncelikli olarak sadrazamı ziyaret etmiş, Venedik haricindeki diğer milletlerin Fransız bayrağı dışında seyri seferinin Fransız Ahidnamesine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Fakat sadrazamın, Osmanlı Devleti ile dostluk kurmak isteyen her devlete kapılarının açık olduğu cevabını almıştır. Ayrıca Harborne, Osmanlı padişahından iki istekte bulunmuş, bunların gerçekleştirilmesinde başarı elde etmiştir. Bu isteklerin birincisi, ticari malların İngiltere'ye girişinin aracısız olarak gerçekleşmesi, ikincisi ise esir olarak bulunan Edward'ın serbest bırakılmasıdır.²¹

Elçiliği süresince başarılı bir şekilde görevini ifa eden William Harborne, Osmanlı-İspanyol barışını da engellemiştir. Harborne'nin Sultan III. Murat'ın üzerinde de etkisi olmuştur. Keza Sultan III. Murat, Kraliçe Elizabeth'e gönderdiği bir mektupta İspanya'nın Osmanlı Devleti'ne verdiği zararlardan bahsederek İngilizlerin İspanya'daki Müslüman ve Yahudilere yardım ettiğini, bu yüzden kapitülasyonlardan İngilizlerinde faydalandığını, aynı zamanda İspanyolların İngilizlere saldırması halinde Türklerin İngilizlere yardım edeceğini yazmıştır.²²

William Harborne, Luther mezhebine mensup olması hasebiyle Osmanlı topraklarında Lutheran elçi olarak anılmıştır. Osmanlı Devleti daha önceden Protestan hiçbir devletle anlaşma imzalamamıştır. İngiltere ile yaptığı anlaşmalar ile

¹⁸ Altınay, a.g.m, s. 5.

¹⁹ Skilliter, a.g.m, s. 27.

²⁰ Altınay, a.g.m, s. 6.

²¹ Skilliter, a.g.m, s. 28.

²² Saffet Bey, "III. Murad'ın Kraliçe Elizabeth'e Bir Namesi", Haz. Mehmet Sait Sütçü, **Tarih Okul**, Sayı VIII, Mayıs-Ağustos 2010, s. 73.

tarihinde ilk defa Protestan bir devletle masaya oturmuştur. Bu sayede Osmanlı Devleti nezdinde İngilizler, Protestanlığın da hamiliğini üstlenmiş oldular.²³

İstanbul'a elçi olarak gönderilen William Harborne'nin, görevi İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında ekonomik ve siyasi iş birliğinin sağlamak, İngiltere'nin Osmanlı ülkesindeki ticaret hacmini artırmak, İngiltere için gerekli hammaddeyi ucuza sağlayıp, yeni pazarlar aramaktı. Kısacası Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında stratejik bir ortaklığın tesisi için İstanbul'a gönderilmiştir. İngiltere'den alınan gümrük vergisini her daim İngiltere lehinde kontrol altına almış ve Osmanlı Devleti elinde esir bulunan 54 İngiliz'in serbest kalmasında sağlamıştır. Ayrıca Mısır, Suriye ve Cezayir'de konsolosluklar kurarak İngiltere'nin Osmanlı'nın bu bölgelerinde de faaliyet yürütmesine zemin hazırlamıştır.

Öte yandan II. Viyana kuşatması sonrası Osmanlı-İngiliz ilişkileri yeni bir döneme girilmiştir. II. Viyana kuşatmasına giden süreçte Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın, sadrazamlığa getirilmesinin ardından, Osmanlı Devleti eski gücüne kavuşturmak amacıyla fetih hareketlerine girişmiştir. İlk olarak Çehrin'i ele geçirmiş, Avusturya'ya karşı Macar Tökeli İmre'nin yönetimini tanımıştır. Avusturya'ya karşı Macarlara silah yardımında bulunmuştur. Avusturya ile yapılan Vasvar Antlaşması'nın yenilenmesi karşılığında Raab (Yanikkale) kalesinin iadesini istemiştir. Avusturya'nın bu isteği geri çevirmesi üzerine Osmanlı Devleti sefer hazırlıklarına başlamıştır. Viyana önlerine gelen Osmanlı Devleti Haçlı ordusu karşısında ağır bir mağlubiyet almıştır.²⁴

Viyana bozgunu Avrupa'da çok büyük bir yankı uyandırmıştır. Adeta yenilemez gözüyle bakılan Osmanlı Devleti kuşatmada başarısız olmuş, ardından yenilgiler birbirini izlemiştir. Bu tarihten sonra her devletle olduğu gibi Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde değişiklikler meydana gelmiştir. İki devlet arasındaki ilişkiler gelişmiştir. İngiltere her zamanki gibi çıkarlarını düşünerek sanayisi ve ekonomisi için büyük önem arz eden Hindistan yolunu elinde tutmaya çalışmıştır. Bu süreçte İngiltere hiçbir zaman Osmanlı Devleti ile birebir çatışmaya girmemiştir. Osmanlı

---

²³ Skilliter, a.g.m, s. 23.

²⁴ Selim Hilmi Özkan, "II. Viyana Kuşatması Sonrası Türk-İngiliz İlişkileri", **Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 18, Ağustos 2007, s. 6.

Devleti de Hindistan'a yerleşme taraftarı olmamıştır. Öte yandan Karlofça Antlaşması'ndan sonra İngiliz ticaret hacminde daralmalar meydana gelmeye başlamıştır. Çünkü İngiltere'nin Osmanlı pazarına girmesiyle birlikte rakibi Fransa üstünlüğü eline geçirmiştir. Ayrıca bu dönemde İngiliz diplomasisi başarısız bir çizgi izlemiştir. Bunun sebebi İngiliz elçilerinin İstanbul'da değil de Edirne'de ikamet etmeleridir. Elçiler toplumun sosyal dinamiklerinden uzak kalarak, sokak olayları hakkında bilgileri Levant kumpanyasındaki tüccarlardan almaktaydılar. Bu durum da haliyle elçilerin İstanbul'daki olayları sağlıklı analiz edememelerine neden olmuştur.²⁵

Elmas Mehmet Paşa'nın sadrazamlığı sırasında İngilizlerin Osmanlı karasularında korsanlık yapmaları Osmanlı-İngiliz ticaretini durgunlaştırmıştır. Bu durum dönemin elçisi Paget'in başarısız olduğunun göstergesidir.²⁶ Sadrazamlığa Köprülü Hüseyin Paşa'nın geçmesiyle İzmir'de İngiliz tüccarlardan gümrük vergisine ek olarak yeni vergi alınmış, İngiliz tüccarları dövülmüş, İngiliz elçisi bunun önüne geçilmesi gerektiğini belirten beyanlarda bulunmuştur.²⁷

Zenta'da ağır yenilgi alan Osmanlı Devleti, büyük zayıflık vermiştir. Sadrazam Elmas Mehmet Paşa'nın şehit edilmesi ve mührü hümayunun savaş alanında bırakılması kaybedilen yerlerin geri alınamayacağı fikrini doğurmuştur. Bu fikirler doğrultusunda İngiliz elçisi Paget, savaşın barış ile sonuçlanması için her fırsatta arabuluculuk rolünü üstlenmiştir.²⁸ İngiltere, Osmanlı Devleti'nin zor durumda olduğunu görerek barış zemini oluşturmuştur. İngiliz Elçisi Osmanlı sadrazamı Köprülü Hüseyin Paşa ile görüşerek on altı yıldır süren savaşın sona erdirilmesi yönünde telkinlerde bulunmuştur. Hüseyin Paşa bu teklife sıcak bakmış, barış müzakereleri için arabuluculuk yapmak üzere İngiliz Elçisi Paget'i tayin etmiştir.²⁹ Barış müzakereleri için açılış konuşmasını yapan İngiliz Elçi Paget Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın dost olması gerektiğini vurgulamıştır. İngiliz elçisi görüşmeler

²⁵ C.R. Heywoods, "1689-1698 İngiliz-Türk Diplomatik İlişkileri", **Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1985 (400. Yıl Dönümü)**, Ankara-1985, s. 38.

²⁶ Heywoods, a.g.m, s. 41.

²⁷ Özkan, a.g.m, s. 6.

²⁸ Özkan, a.g.m, s. 7.

²⁹ Heywoods, a.g.m, s. 41.

süresince tarafsız görüntüsü sergilenmişse de İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, Avusturya ve Venedik yanlısı tavır sergilemiştir.³⁰

18.yüzyıla kadar Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde ticaretin dışında herhangi bir husus göze çarpmamaktadır. İngiltere, Hindistan'ı Fransa'nın elinden aldıktan sonra ticaretini yürütmek için İngiliz kumpanyasını kurmuştur. İngilizlerin ticari alanda en önemli müşterilerinden birisi Rusya idi. İngiltere, Rusya'dan kereste alıp, diğer mamulleri Rusya'ya satmaktaydı. Bu dönemde Ruslar, Karadeniz'de donanması bulunmadığı için İngilizlerin sahip olduğu Hindistan ticaret yolunda herhangi bir tehlike oluşturmamaktaydı.³¹

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Osmanlı-İngiliz ilişkileri sorunsuz bir şekilde devam etmiştir. Bu savaş sırasında İngiltere Rusya'ya destek vermiş, Fransa ise Osmanlı Devleti'ne yardımda bulunmuştur.³² Savaş sırasında İngilizler 10 Temmuz 1770'de Çeşme limanında Osmanlı donanmasının tahrip edilmesinde Ruslara yardımcı olmuşlardır. Rusya bu savaşta Osmanlı Devleti'ne İngiltere'den kiraladığı gemilerle hücum etmiştir.³³ İngiliz komutanlar, Rus donanmasına katılarak, donanmanın Baltık'tan Akdeniz'e gelmesinde yardımcı olmuş, hatta Çeşme baskını hareketini bizzat İngiliz komutan Elphinstone idare etmiştir.³⁴

Oysa bu savaş sırasında İngiliz ekonomisi iyi durumda değildi. İngiltere Çeşme'deki bu tavrıyla Osmanlı ticari ilişkileri kopma aşamasına gelmiştir. Bu sebeple İngiliz Kralı III. George, Levanter kumpanyasına 5000 sterlin yardımda bulunmuştur. Ayrıca 1776'da İstanbul'a gelen yeni İngiliz elçisinin daha etkin olması emredilmiştir. Fakat yeni İngiliz elçisi, Londra'ya gönderdiği haberde sekiz ay boyunca bir tek İngiliz gemisinin dahi Osmanlı karasularına girmediğini haber

³⁰ Özkan, a.g.m, s. 7.

³¹ Mehmet Saray, **Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, M. E. B Yayınları, İstanbul-1998, s. 144; Cansu Uz Okur, **Tanzimat Reformlarında İngiliz Etkisi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2006, s. 36.

³² Uz, a.g.t, s. 36.

³³ **Tarihte Türk-İngiliz İlişkileri**, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Daire Başkanlığı Yayını, Ankara-1975, s. 15.

³⁴ Uz, a.g.t, s. 36.

vermiştir. Bu durum sözü edilen Osmanlı-İngiliz ticaretindeki durağanlığa işaret etmektedir.³⁵

Osmanlı Devleti'nin Çeşme'de uğradığı felakette İngilizlerin Ruslara yardımı küçümsenmeyecek derecede fazladır. Bu savaştan sonra Osmanlı Devleti İngiltere'ye karşı düşmanca bir tavır sergilerken Ruslar Osmanlı pazarına girmeye başlamışlardır. Hatta İngiltere'nin elinde bulunan bazı sektörleri zapt etmişlerdir.³⁶ Başlangıçta bu durum İngiltere açısından fazla bir önem arz etmemiş, İngiltere'deki Türk düşmanı cephe tarafından da takdir edilmiştir. Hal böyleyken İngiliz elçisi Sir Robert Ainslie, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı meselesinde Osmanlı Devlet ile Rusya arasında arabuluculuk yapmış, böylece 1784'te İngiliz tüccarlarının mastariye vergisinden muaf olmasını sağlamıştır.³⁷ Fakat İngiliz Başbakan William Pitt Rusların Karadeniz'de genişleme politikalarının ileride İngiltere açısından büyük tehlike oluşturduğunu görmüş, bu duruma İngiltere'nin kayıtsız kalmayacağını söylemiştir.

İngiltere, 1787-1792 savaşında ise Rusya'yı uyarıp statükoyu korumaya çalışmıştır. Hatta rakibi olan Fransa'dan bile yardım talep etmiştir. Fakat Rusların İngiltere'nin uyarısını dikkate almaması iki devlet arasında gerilime yol açmıştır. Bu süreçte İngilizler denizcilerin Rus donanmasının emrine girmelerini yasaklamıştır. Rus Çariçesi II. Katerina bu duruma cevap vermekte gecikmemiş, 1786'da sona eren İngiliz-Rus ticaret antlaşmasının yenilememiştir. Onun yerine Fransa ile yakınlaşmış ve bir ticaret antlaşması imzalamıştır. Bununla birlikte tarihten itibaren İngiltere Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politika izlemeye karar vermiştir.³⁸

Bu siyasi gelişmelere karşılık Osmanlı pazarlarındaki İngiliz etkisi azalmaya başlamıştır. O dönemden itibaren İngilizler Osmanlı pazarının yalnızca beşte birine hâkim olmuş, Fransızlar bu pazarının beşte üçünü ellerinde tutmaya başlamışlardır. Bu durum İngiliz ekonomisinde olumsuz sonuçlar doğurmuş ve İngiliz ekonomisinde ciddi bir gerileme meydana gelmiştir.³⁹

³⁵ Ali İhsan Bağış, "III. George Döneminde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğundaki Ekonomi Siyaseti 1760-1815", **Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1985 (400. Yıl Dönümü)**, Ankara-1985, s. 44.

³⁶ Bağış, a.g.m, s. 46.

³⁷ Uz, a.g.t, s. 36.

³⁸ **Tarihte Türk-İngiliz İlişkileri**, s. 16.

³⁹ Bağış, a.g.m, s. 44.

Bir taraftan Rusya'nın yayılmasını önlemeye çalışan İngilizler diğer taraftan ekonomik durumu düzeltmeye çareler aramaya başlamıştır. Bu itibarla 1790 yılında İngiliz Parlamentosu Osmanlı-İngiliz ticaret hacmini gösteren bir rapor hazırlatmıştır. Rapor da içerik olarak İngiliz tüccarlarının Karadeniz'e çıkmaları gerektiği ve Karadeniz etrafındaki vilayetlerle ticari ilişkilerin kurulabileceği vurgulanmaktaydı. Bunların yanında bölgeye hangi ürünlerin ihraç ve ithal edilebileceğinden, bu ihraç ve ithal edilen mamullerin İngiliz gemileri ile taşınmasının İngiltere ekonomisi açısından daha kârlı olacağından bahsedilmekteydi. Bu raporda Trabzon, Rize ve Sinop üzerinden İran'a ulaşıp orada üretilen kaliteli ipeklerin Halep yolu ile İzmir'e daha ucuza gönderileceğinden ve Karadeniz'e açılan akarsular üzerinde kereste fabrikası kurulabileceğinden söz edilmekteydi.⁴⁰

Bu rapor incelendiğinde İngiltere ekonomisini düzeltmek için bir takım önlemler önerdiğini ve ekonomiyi canlandırmayı amaçladığı anlaşılmıştır. Bu rapor İngiliz tüccarlarının Karadeniz'e çıkıp sahil şehirleri ile ticari münasebetler kurmalarını, böylece İngiltere'nin ticaret ağını genişleterek yeni pazarlara girmesini ifade etmektedir. Ayrıca Karadeniz sahillerinden sanayi için gerekli olan hammaddeyi ucuza elde edip bu hammaddenin işlenmiş halini daha pahalıya satarak ekonomisini canlandırmayı hedeflediğini göstermektedir. Karadeniz'e kurulacak kereste fabrikaları ise İngiltere'nin Rusya'ya bağımlı olduğu bir sektördür. Özellikle 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaş'ından sonra Rusya'nın Akdeniz'e açılma çabasını fark eden İngiltere, Rusya'yı uyarmış ve iki devlet arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Bu gergin durum ekonomik yaptırımlara sebep olmuştur. İşte sözü edilen raporda belirtilen hususlar İngiltere'nin bu yaptırıma karşı yeni bir alternatif yol bulmasıdır.

---

⁴⁰ Bağış, a.g.m, s. 47.

2. SULTAN III. SELİM'İN İLK YILLARINDA OSMANLI-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

2. 1. Sultan III. Selim'in İktidara Gelişi ve İngiltere

Sultan I. Abdülhamit 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rusların Özi Kalesi'nde yaptığı katliama dayanamayarak felç geçirip vefat etmiştir. Bunun üzerine tahta Sultan III. Selim çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde meydana gelen taht değişikliği haberi kısa sürede Avrupa'da yayılmıştır. Avrupalı Devletler Sultan III. Selim'e tebrik mektupları göndermiştir. İngiltere Kralı III. George da İstanbul elçisi vasıtasıyla Sultan III. Selim'in cülusunu kutlamıştır.⁴¹ Bu kutlama mesajı iki ülke arasında siyasi ve diplomatik ilişkilerin sürdüğünü göstermektedir.

Sultan III. Selim tahta geçtiği sırada Avrupa'da Fransız İhtilali meydana gelmiş ve bu ihtilal tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Keza ihtilal sonrası Avrupa'da bloklaşmalar meydana gelmiş Koalisyon Savaşları'na yol açmıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti tarafsızlığını korumuş, Avrupa'daki karışıklıkların aksine kendi içerisinde bir takım ıslahat hareketlerine girişmiştir. Çünkü Sultan III. Selim şehzadeliği döneminde iyi bir eğitim almıştır. Sultan tahta geçip sürmekte olan savaşı sona erdirir erdirmez Osmanlı Devleti'nde meydana gelen aksaklıkları analiz etmiş ve bunlara çözüm yolları aramıştır. Sultan III. Selim daha şehzadeliği döneminde Fransa Kralı XVI. Louis ile mektuplaşarak ileride yapacağı ıslahatlar konusunda fikir sahibi olmuştur.

1766 yılında İngiltere ile Rusya arasında imzalanan ticaret antlaşması 1787'de Rusya tarafından yenilenmemiştir. Rusya, İngiltere'ye olan tepkisini bu antlaşmayı Fransa ile imzalayarak göstermiştir. Bu durum karşısında İngilizler ise 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni destekleme yönünde bir politika izlemiştir. Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte gelişen Rus tehlikesinin farkına varan William Pitt endişelenmiştir. Pitt, parlamentoda Osmanlı Devleti lehine yapılacakları müzakereye açmış, böylece Osmanlı Devleti'nin geleceği tartışma konusu haline gelmiştir. Bu tartışmalar neticesinde tedbir alınmazsa Osmanlı pazarının İngiliz kontrolünden

---

⁴¹ BOA, HAT, 212/11523.

çıkacağı savunulmuştur.⁴² Hatta Pitt İngiliz parlamentosunda sert bir şekilde muhalefet edenlere karşı “İngiltere için Osmanlı Devleti’nin ayakta kalması bir ölüm kalım sorunudur. Bunun aksini söyleyen kişilerle asla tartışmaya girmem” diyerek durumun vehametini ortaya koymuştur.⁴³ Bu süreçte Pitt, Osmanlı Devleti’nin yanında fiili müdahaleye girişmek istediye de İngiltere parlamentosundaki sert muhalefeti aşamamıştır. Bu süreçten sonra İngiltere Hindistan yolunun güvenliği için Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün korunması konusunda yeni bir politika geliştirmiştir.

İhtilal sonrası Fransa’nın Avrupa’yı karşısına alması Osmanlı’nın Avrupa devletleriyle olan ilişkilerinde değişiklikler meydana getirmiştir. Osmanlı-Fransız ilişkileri zayıflarken İngiltere, bu durumu kendi lehine çevirmeyi amaçlamıştır. İngiltere, Osmanlı ile olan ilişkilerin gelişmesine sıcak bakmıştır.

2. 2. İlk Osmanlı Mukim Elçiliğinin Londra’da Açılması

Sultan III. Selim’in ilk icraatlarından biri sürekli diplomasiye geçiş ve Avrupa’da mukim elçiliklerin açılması olmuştur. İlk mukim elçilik Osmanlı ile yakınlaşmak isteyen İngiltere’de açılmak istenmiştir. Bu konuda Reisülküttap Mehmed Raşid Efendi görevlendirilmiştir.⁴⁴

İlk mukim elçiliğin İngiltere’de açılması kararının alınmasında üç temel esas bulunmaktadır. Bunlar İngiliz Başbakanı William Pitt’in Karadeniz’de Rus yayılcılığına karşı çıkması, İngiltere’nin Osmanlı topraklarına göz dikmemesi ve İngiltere’nin İstanbul elçisi Sir Robert Ainslie’in on sekiz yıllık vazife hayatı boyunca İngiliz aristokrasisi ile Osmanlı padişahı arasında yakınlık kurmasıdır.⁴⁵ Bunların dışında İngiltere’nin Avrupa’da diğer devletler karşısında dengeleyici unsur haline gelmesi, Yedi Yıl Savaşları’nın ardından İngiltere’nin yıldızının parlaması, bununla birlikte 18. yüzyılda İngiltere’nin Osmanlı Devleti üzerinde etkisini artırarak

⁴² Ali İhsan Bağış, “İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasisinin Çaresizliği”, *Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç*, T.T.K. Yayınları, Ankara-1999, s. 47.

⁴³ Erdal İltar, “Ermeni Meselesinin Doğuşunda ve Gelişiminde İngiltere’nin Rolü”, *OTAM*, Sayı 6, Ankara 1995, s. 157.

⁴⁴ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “Sir Robert Ainslie’nin İstanbul Büyükelçiliği 1776-1794”, *Osmanlı Araştırmaları*, (Ed. Halil İnalçık- İsmail Erünsal), Cilt XXXI, İstanbul-2008, s. 138-139.

⁴⁵ Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak), Alfa Yayınları, İstanbul-2008, s. 93.

Avusturya ve Rusya karşısında arabulucu rol üstlenmesi ve tarihte iki devlet arasında herhangi bir savaş meydana gelmemesi ilk mukim elçiliğin İngiltere’de açılmasında etken olmuştur.⁴⁶

İngiltere’ye elçilik kurulması hususunda görevlendirilen Mehmed Raşid Efendi, bu fikri 1793’te elçilik tercümanı Pizani vasıtasıyla İngiliz Büyük Elçisi Sir Robert Ainslie’ye iletmiştir. Ainslie bu teklife hemen cevap vermemiştir. Bunun üzerine Mehmet Raşid Efendi, ikamet elçiliği hakkındaki görüşlerini Ainslie’e ikinci defa beyan edip yüz yüze görüşme talep etmiş, İngiliz elçisi de olumlu cevap vermiştir. Böylece iki devlet arasında süren uzun yazışmaların ardından 13 Temmuz 1793’te Bebek’teki Reisülküttaplık köşkünde İngiliz ve Türk heyetleri mukim elçilik meselesini görüşmeye başlamıştır.⁴⁷ Türk Heyeti; reisülküttap Mehmet Raşid Efendi başkanlığında, Tatarcıklı Abdullah Efendi ve Baştercüman Mourizi’den müteşekkilen, İngiliz heyeti elçi Ainslie başkanlığında Plobren ve elçilik Baştercümanı Stephan Pisani’den oluşmaktaydı.⁴⁸

İki heyet arasında yapılan görüşmelerde İngiltere’de açılacak olan elçiliğe dair siyasi, askeri, mali ve diplomatik konularda fikir alışverişinde bulunulmuştur. Mehmet Raşid Efendi bu görüşme sırasında farklı devletlerle karşılıklı diplomasinin önemini vurgulamıştır. Bu görüşmede ayrıca mukim elçinin atanması ve rütbesi hakkında bilgi verilmiştir. Ek olarak Ainslie, Mehmet Raşid Efendi’ye Türk Elçi’nin Londra’ya gideceği güzergahı tarif etmiştir.⁴⁹ Osmanlı yönetiminin bu ilkeler dairesinde politikalar izleyeceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Mehmet Raşid Efendi ile Ainslie arasında mektup krizi çıkmıştır. Zira Ainslie, sadrazamın ya da reisülküttabın İngiliz hükümetine elçi gönderildiğine dair mektup gönderilmesini söylemiş, Mehmet Raşid Efendi ise buna lüzum olmadığını, Osmanlı yönetiminin Ainslie’ye haber vermesinin yeterli olacağını, Ainslie’nin de kendi hükümetine bildirebileceğini

⁴⁶ Gökhan Erdem, **Osmanlı İmparatorluğunda Sürekli Diplomasi’ye Geçiş**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara-2008, s. 289.

⁴⁷ BOA, HAT,261/15090; Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “*Türk Diplomasinin Modernleşmesinde Reisülküttap Mehmed Raşid Efendi’nin Rolü*”, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, (Ed. Halil İnalçık v.d.), Cilt XXI, İstanbul-2001, s. 120.

⁴⁸ Yalçınkaya, “*Sir Robert Ainslie’nin İstanbul Büyükelçiliği 1776-1794*”, s. 138.

⁴⁹ Yalçınkaya, “*Sir Robert Ainslie’nin İstanbul Büyükelçiliği 1776-1794*”, s. 139.

söylemiştir. Osmanlı yönetimi gönderilecek elçiyi Ainslie'e bildirmiş, Ainslie de İngiliz hükümetine bildirmiştir.⁵⁰

Bu şekilde gerekli şartlar tamamlandıktan sonra 8 Temmuz 1793'te Yusuf Agah Efendi Londra Büyükelçisi olarak tayin edilmiştir.⁵¹ Maiyetine ise Mektubi Sadrali hulefasından Mehmed Raif Efendi, Ateşe, Derviş Ağa, iki tercüman ve bir Hıristiyan memur verilmiştir.⁵² 10 Ağustos 1793'te Ainslie, Londra'ya verdiği raporda Yusuf Agah Efendi'nin tayinatını resmen bildirmiştir.⁵³

2. 3. Yusuf Agâh Efendi ve Faaliyetleri

14 Ekim 1793'te İstanbul'dan ayrılan, Yusuf Agah Efendi 21 Aralık 1793'te İngiltere'ye ulaşmıştır.⁵⁴ 8 Ocak 1793'te İngiliz Kralı III. George'un huzuruna çıkmış ve Osmanlı padişahının mektubunu teslim etmiştir.⁵⁵ Böylece Yusuf Agah Efendi Osmanlı Devleti'nin ilk mukim elçisi sıfatıyla göreve başlamıştır. Osmanlı elçilik heyeti bir süre Pall-Mall'daki Royal Otel'de kaldıktan sonra elçilik binasına taşınmıştır.⁵⁶ Göreve başlamasıyla birlikte aktif rol üstlenen Yusuf Agah Efendi, İngiltere'nin önde gelen devlet adamları ile görüşmüştür. 15 Ocak 1794'te İngiltere Başbakan'ı William Pitt'i başbakanlık binasında ziyaret etmiştir.⁵⁷ Londra'da aktif bir rol üstlenen Yusuf Agah Efendi, boş zamanlarında tiyatro opera gibi kültürel sanatsal faaliyetlere katılmış, Londra'daki dost ülkelerin elçileriyle görüşerek onlarla samimi dostluklar kurmuştur.⁵⁸

Yusuf Agah Efendi, elçiliği sırasında sadece Avrupalı diplomatlarla değil aynı zamanda bu ülkeyi ziyaret eden diğer devletlerin, prensliklerin ve Osmanlı Devleti'ne bağlı Kuzey Afrika ülke temsilcileriyle de ilgilenmiştir.⁵⁹

⁵⁰ Yalçınkaya, "Türk Diplomasisinin Modernleşmesinde Reisülküttap Mehmed Raşid Efendi'nin Rolü", s. 121.

⁵¹ BOA, HAT, 221/12332.

⁵² Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, T.T.K. Yayınları, Ankara-1985, s. 169.

⁵³ Yalçınkaya, "Sir Robert Ainslie'nin İstanbul Büyükelçiliği 1776-1794", s. 139.

⁵⁴ Yalçınkaya, "Sir Robert Ainslie'nin İstanbul Büyükelçiliği 1776-1794", s. 139.

⁵⁵ Ercüment Kuran, "1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Mukim Elçiliklerinin Diplomatik Faaliyetleri", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, T.T.K. Yayınları, Ankara-1998, s. 56.

⁵⁶ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", **Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, (Ed. Seyfi Kenan), İstanbul 2010, s. 603.

⁵⁷ Unat, a.g.e, s.188; Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 603.

⁵⁸ Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 603.

⁵⁹ Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 604.

Ayrıca Yusuf Agah Efendi, 18 Şubat 1795'te İngiltere ile Rusya arasında imzalanan savunma antlaşmasını yakından takip etmiş, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Grenville ile görüşerek antlaşmada Osmanlı Devleti'nin aleyhine maddeler içerip içermediğini sorup Devlet-i Aliyye'nin endişelerini gidermiştir.⁶⁰ Bununla birlikte Yusuf Agah Efendi, Fransa-Danimarka arasında arabuluculuk yapma hususunda Danimarka elçisi ile gizlice temasa geçmiştir. Aynı zamanda İstanbul'da Fransız elçisine gösterilen yakın ilginin Avrupa'daki yansımalarını bildirmiş, buna ek olarak İngiliz Kralı'nın parlamentoda yaptığı konuşmayı tercüme ederek İstanbul'a bildirmiştir. Yusuf Agah Efendi'nin faaliyetleri bununla da sınırla kalmamış, İngiltere'nin İstanbul elçiliğini maslahatgüzar seviyesine çekeceğini bildirerek İstanbul'a tayin olan İngiliz maslahatgüzarı Jackson hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca Yusuf Agah Efendi tarafsız Osmanlı sularında İngilizlerin zapt ettiği Fransız ticaret gemilerini sahiplerine ödenmesi gereken tazminatın yazışmalarını, 13 Mayıs 1793'te Fransa-Sardunya arasında imzalanan barışın ve Fransa-İspanya arasında imzalanan ittifak antlaşmasının tercümelerini Dersaadet'e göndermiştir.⁶¹

Yusuf Agah Efendi elçiliği sırasında, İngiliz Dışişleri Bakanı Grenville ile sıcak ilişkiler kurmuş, çözümediği konularda Grenville'nin yardımına başvurmuştur.⁶²

Bununla birlikte Yusuf Agah Efendi'nin siyasi ve ticari faaliyetlerinin yanı sıra önemli görevlerinden birisi de Osmanlı hizmetinde istihdam edilmek üzere uzman tespit edip bunları Osmanlı hizmetine kazandırabilmektir. Bu doğrultuda daha öncede Osmanlı hizmetinde çalışmış Alman kökenli George Frederic Koehler'in getirilmesinde etkin rol üstlenmiştir. Yusuf Agah Efendi Koehler'i⁶³ Osmanlı hizmetine sokabilmek için İngiliz Dışişleri Bakanı Grenville ile temasa geçmiştir. Bunun yanında Yusuf Agah Efendi, Richard White'i⁶⁴ Osmanlı hizmetine katmış,

⁶⁰ Kuran, a.g.m, s. 56.

⁶¹ Unat, a.g.e, s. 176.

⁶² Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 606.

⁶³ Aslen Alman olan Koehler, 1780 yılında İngiliz hizmetine girmiştir. 1788-1793 yılları arasında da Osmanlı hizmetinde bulunmuş, Türkçeye hakim bir mühendisti. İsmail Kalesi'nin tamiratında bulunmuş, ancak tamirat bitmeden ülkesine geri dönmüştür. Yusuf Agah Efendi'nin elçilik yıllarında Koehler ile tekrar irtibata geçilerek yarım kalan projenin tamamlanması istenmiştir. Fakat Koehler dönmemiştir. Lakin Koehler uzaktan da olsa teknik yardımlarda bulunmuştur. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "*Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Avrupalıların İstihdam Edilmesi*", **Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, (Ed. Seyfi Kenan), İstanbul 2010, s. 440.

⁶⁴ Yusuf Agah Efendi, White ile Thames ırmağının yapımı sırasında tanışmıştır. Haziran 1795'te Osmanlı hizmetine katmıştır. Fakat White uzun yıllar Osmanlı hizmetinde çalışmamıştır. Osmanlı Devleti'nin kara kuvvetleri ve donanma alanlarında yaptığı yeniliklerle Osmanlı savunma sanayinde önemli bir rol oynamıştır.

Lakin İngiliz elçi Spancer Smith'in White hakkında olumsuz rapor vermesinden sonra görevine son verilmiştir. Ayrıca mühendis olan Daniel Osmanlı hizmetine girmiş lakin mühendislik alanına hakim olmadığı için görevine son verilmiştir. Yusuf Agah Efendi'nin tavsiye ettiği ve Osmanlı hizmetinde en dikkat çeken isim General Nathaniel Cooke adında bir İngiliz mühendistir. Lakin Cooke'nin projelerini⁶⁵ hayalperestlikle bağdaştıran reisülküttap Mehmet Raşit Efendi, İngiliz mühendisin görevine son vermiştir. Cooke'nin görevine son verilmesi İngiliz elçi Spancer tarafından 10 Temmuz 1796'da İngiliz Dışişleri Bakanı Grenville'ye rapor edilmiş, bakan bu rapordan gayet memnun kalmıştır.⁶⁶

Yusuf Agah Efendi'nin Londra'ya mukim elçi olarak atanmasından sonra Osmanlı dış politikasında yeniden yapılandırılmaya gidilmiştir. Osmanlı Devleti Avrupa'da meydana gelen olayları yakından takip etme şansı bulmuş, yabancı elçilerin kendi çıkarları çerçevesinde yanlış yönlendirmelerinden kurtulmuştur.⁶⁷

Londra sefaretinin sona ermesinin ardından Yusuf Agah Efendi, 31 Ekim 1796'da İngiliz Kralı George'e usulen bir mektup göndermiştir.⁶⁸ Yusuf Agah Efendi'nin 2 Kasım 1796'da görev süresi sona ermiş yerine Zahire Anbar Emini İsmail Ferruh Efendi atanmıştır.⁶⁹

Karadeniz limanlarının bazılarını geliştirmiştir. Bkz. Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, "*Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Avrupalıların İstihdam Edilmesi*", s. 440.

⁶⁵ Osmanlı donanmasının Karadeniz'deki Rus donanmasını tahrip etmesini ve kara birliklerinin Rus birliklerine saldırı için hazırlıklı olmasını Osmanlı yönetimine proje olarak sunmuştur. Ayrıca Temeşvar'da Fransa ile savaş halinde olan Avusturya'ya da saldırmasını önermiştir. Ancak Osmanlı yönetimi, Cooke'nin Osmanlı Devleti'ni gereksiz yere Rusya ve Avusturya karşı karşıya getirdiği düşünerek reddetmiştir. Bkz. Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, "*Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Avrupalıların İstihdam Edilmesi*", s. 443.

⁶⁶ Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, "*Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü*", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. VI, (Ed. Kemal Çiçek- Cem Oğuz), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-1999 s. 689-691.

⁶⁷ Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, "Bir Avrupa Diploması Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 İngiliz Kaynaklarına Göre", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-1999, s. 663-664.

⁶⁸ BOA,HAT, 206/10825.

⁶⁹ BOA, HAT, 206/10823; "Yusuf Agah Efendi Londra sefirliğinin ardından İstanbul'a dönmüş ve Osmanlı bürokrasisinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Londra sefirliğinden sonra sırasıyla yeniçeri katipliği, anbar emniyeti, tersane emniyeti, matbah emniyeti, yeniden tersane emniyeti, 1807'de rikab-ı hümayun defterdarlığı görevinde bulunmuş, 1 Mayıs 1808'de azledilmiştir. 1809'da baruthane nazırlığı ile tekrar Osmanlı bürokrasisine dönen Yusuf Agah Efendi; rikab kethüdası, cephan ve mehter nazırlığı görevlerinde bulunmuştur. Hibetullah Sultan Kethüdalığına tayin edilen Yusuf Agah Efendi Beşiktaş Sarayı'nın tamiratında görev almıştır. Sonraki yaşamında mübayacı emini ve nüzul emini, sadaret kethüdası, fevkalade surre emini, nişancılık görevlerinde bulunmuştur. 1817'de ikinci defa sadaret kethüdalığına getirilen Yusuf Agah Efendi, tersane emini ve mübaya memuriyetiyle Edirne'ye tayin edilmiştir. 1822'de tekrar matbah emniğine getirilen Yusuf Agah Efendi, 1824'te vefat etmiştir". Mehmet Süreyya, **Sicil-i Osmani**, C.V, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-1996, s. 1685.

Yusuf Agah Efendi görev süresinin dolmasının ardından İngiltere'deki elçilik işlerinin yürütülmesi hakkında bilgi vermek için İsmail Ferruh Efendi'yi beklemeye başlamıştır.⁷⁰

2. 4. İsmail Ferruh Efendi ve Faaliyetleri

İsmail Ferruh Efendi 23 Temmuz 1797'de Londra'ya varmıştır. Londra'da ilk olarak Dışişleri Bakanı Grenville ile görüşmüştür. İsmail Ferruh Efendi, 27 Temmuz 1797'de St. James Saray'ında Kral II. George ile görüşmüş ve görevine resmen başlamıştır.⁷¹

Görevi süresince aktif bir yol izleyen İsmail Ferruh Efendi, tıpkı Yusuf Agah Efendi gibi kültür sanat faaliyetlerine katılmıştır. Dışişleri Bakanı Grenville ve Spance Smith ile sıcak samimi ilişkiler kurmuştur. Portekiz, ABD elçileriyle samimi dostluklar içerisine girmiştir.⁷²

Elçiliğinin ilk yılları ciddi bir olay olmadığı görülmüştür. Bu süreçte Avrupa'da Campo Formia Antlaşmasının imzalanmış olması ve İsmail Ferruh Efendi'nin İngiliz yönetimi ile sıkı ilişkiler kurması etkili olmuştur. Fakat İsmail Ferruh Efendi İngiliz gazetelerinde çıkan haberleri tasnif edip, İstanbul'a göndermiştir. Bu sayede Osmanlı yönetimi dış politikasını bu yönde şekillendirmiştir.⁷³

Yusuf Agah Efendi'nin yerine tayin olunan İsmail Ferruh Efendi'nin elçilik yıllarının en önemli hadisesi hiç şüphesiz Fransa'nın Mısır'ı işgali ve Osmanlı-İngiliz ilişkileridir. Bu süreçte İsmail Ferruh Efendi, Fransa'ya karşı İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında durmasından gayet memnuniyet duymaktaydı. 21 Ekim 1798'de İngiliz Dışişleri Bakanı Grenville'ye gönderdiği tezkerede Nelson'un Fransızlara karşı Abukir'de kazandığı başarıyı tebrik ederek, Osmanlı Devleti'nin Fransızlara karşı savaş ilan ettiğini bildirmiştir⁷⁴. Bununla birlikte Napolyon Fransa'ya dönmüş,

⁷⁰ Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 607.

⁷¹ Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 607.

⁷² Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 614.

⁷³ Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", s. 607.

⁷⁴ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Mısır'ın İşgalinde Avrupa'daki İkamet Elçileri", **Altıncı Uluslararası Ortadoğu Semineri (Selçuklu ve Osmanlı İdaresindeki Ortadoğu'nun Siyasi ve İdari Vaziyeti), (11-13 Ekim 2012)**, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ-2012, s. 35.

Kleber'de ordunun içinde bulunduğu durum çerçevesinde Osmanlı Devleti ile görüşmek istemiştir. Nihayet Mısır'ın tahliyesine dair görüşmeler 22 Aralık 1799'da El-Ariş'te başlamış, 24 Ocak 1800'de sözleşme imzalanmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti, bir buçuk yıldır kendisini uğraştıran meselenin barışla çözümlenmesinden memnun kalmıştı. Burada Osmanlı Devleti, İsmail Ferruh Efendi'ye El-Ariş Sözleşmesi'nin tasdikini İngiliz Hükümeti'nden istemesi için talimat gönderilmiştir. İsmail Ferruh Efendi, talimatı alır almaz Lord Grenville ile görüşmek istedi. Lord Grenville İsmail Ferruh Efendi'nin görüşme talebine uzun bir süre cevap vermeyip, onu oyalamıştır. Nihayet 6 Mart 1800'de görüşmeyi kabul eden Grenville, El-Ariş'in onaylanmayacağını, Fransızların ülkelerine dönmek yerine esir edilmesi gerektiğini İsmail Ferruh Efendi'ye bildirmiştir. Bunun üzerine İsmail Ferruh Efendi durumu üzüntü ile karşılamıştır. Lakin Kleber İngilizlerin El-Ariş Antlaşması gereği Fransızların Mısır'ı terk edeceğini, İngilizlerin El-Ariş'i uymadıklarını Osmanlı yönetimine haber vermiştir. Bu durum Osmanlı Devleti açısından onur kırıcı bir durumdu. Osmanlı yönetimi bu durumun önüne geçerek El-Ariş'i tasdik ettirmek konusunda kararlıydı. Bu yüzden devreye Londra Büyükelçisi İsmail Ferruh Efendi'yi sokarak bir talimatname göndermiştir. İsmail Ferruh Efendi, bu talimatnameyi tercüme ettirerek İngiliz Dışişleri Bakanı Grenville'ye göndermiştir. Grenville talimatnamenin cevabını geciktirerek İngilizlerin El-Ariş'i reddetme hakkının olduğunu bildirmiştir.

Osmanlı Devleti İngiltere ile giriştiği bu diplomatik girişimde başarısız olmuştur. Lakin faaliyetlerini bırakmayarak ısrarcı davranmaya başlamıştır. Bununla birlikte Fransa'da işler tersine dönmüştür. Fransızlar Mısır'da üstünlüğü tekrardan ele almaya başladılar. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi İsmail Ferruh Efendi ile temasa geçerek El-Ariş Antlaşmasının tekrar tasdikini istemiştir. İsmail Ferruh Efendi, Osmanlı yönetiminden aldığı talimat gereği 27 Haziran 1800'de Lord Grenville ile görüşmüştür. Bu görüşmede Lord Grenville, hükümetinin El-Ariş Sözleşmesi hükümlerine hiç bir itirazı olmadığını tekrarlamıştır. Bu sırada İsmail Ferruh Efendi'nin Londra'daki üç yıllık büyükelçilik süresi dolmuştur (Temmuz 1800). İsmail Ferruh Efendi, Osmanlı yönetiminin talimatı doğrultusunda tercüman-ı evvel olan John (Yanko) Argiropolos'u yerine maslahatgüzar olarak bırakarak 1800

Ağustos ayının ikinci yarısında Londra'dan ayrıldı. Eylül 1801 içerisinde İstanbul'a gelmiştir.⁷⁵

Londra'da ilk mukim elçilik açıldıktan sonra İngiltere Osmanlı diplomasisinde etkin bir hale gelmiştir. Ancak Osmanlı Devleti mukim elçilik müessesini diğer Avrupa ülkelerinde de tesis etmek istemiştir. Fakat bu sırada Avrupa'da meydana gelen Birinci Koalisyon Savaşları bunun uygulanmasını istemiştir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin bu savaşlar sırasında herhangi bir Avrupa ülkesinde elçilik tesisi Devlet-i Aliye'yi taraf gösterip savaşın içine sokabilirdi. Bu bağlamda Koalisyon Savaşı'nın yumuşamasının ardından Avrupa'nın diğer başkentlerinde mukim elçilik açma fikri tekrar gündeme gelmiştir. Hatta bu konuda Osmanlı Devleti'ne en çok fayda sağlayan kişi İngiliz elçi Liston olmuştur.

Oysa İngiltere, Osmanlı Devleti'nin açacağı elçiliklerden kaygı duymaktaydı. Çünkü elçilikler o ülke ile Osmanlı Devleti ilişkilerini geliştirecekti. Liston 25 Nisan 1795'te Avusturya, Prusya ve Rusya'da elçilik açabileceğine dair raporlar sunmuştur. Liston raporunda bu reforma dair Osmanlı Devleti'ni aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Osmanlı Reisülküttabı ise bu duruma karar verecek merciinin amirleri olduğunu bildirmiştir. Neticede Osmanlı Devleti elçilik açılması konusunda aceleci ve ısrarcı davranarak Avusturya ve Prusya'dan gelecek cevabı beklemeden Viyana ve Berlin'de orta elçilik payesi ile elçiler atama hazırlıklarına başlamıştır.⁷⁶

2. 5. Fransa'nın Mısır'ı İşgali Sırasında ve Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkileri

Fransa, ihtilalden sonra Osmanlı Devleti'ne karşı Napolyon'un etkisiyle barışçı politikasını değiştirmiştir. Avusturya'ya karşı başarılar elde etmesinin ardından Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunmanın Fransa'ya fayda sağlamayacağını, bunun için Fransa'nın Mısır'a yerleşmesi gerektiğini düşünmeye başlamıştır.⁷⁷ Napolyon İtalya Seferi sırasında dostlarına gönderdiği mektuplarda *“Ya Türkiye'yi muayyen zamana kadar elde tutmalıyız ya da hisselerimizi biran*

⁷⁵ Yalçınkaya, “Mısır'ın İşgalinde Avrupa'daki İkamet Elçileri”, s. 9.

⁷⁶ Yalçınkaya, “Avrupa Diplomasi Merkezi İstanbul”, s. 665.

⁷⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, T.T.K. Yayınları, Ankara-1999, s. 25.

evvel almalıyız” şeklindeki ifadeleri, onun gözünün doğuda olduğunun göstermiştir.⁷⁸

Napolyon, İtalya seferlerinde başarı sağladıktan ve Campo Formiya Antlaşmasını imzaladıktan sonra Paris’e dönmüştür. Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand ile görüşerek Mısır’ın işgaline dair fikirlerini Direktuvar hükümetine kabul ettirmiştir.⁷⁹ Fransa’nın amacı stratejik bir nokta olan Mısır’ı zapt edip İngiltere’nin Hindistan sömürge yollarını ele geçirmektir.⁸⁰ Zira 7 Ekim 1798’de Direktuvar hükümetine yazdığı mektupta “*Mısır’a hakim olan Avrupa kuvveti Hindistan’a da hakim olur*” sözleri amacını gözler önüne sermiştir.⁸¹

Bununla birlikte ihtilalden sonra yayılmacı politika izleyen Fransa’nın Avrupa’daki hareketliliği ve koalisyon savaşları sonunda Osmanlı Devleti ile sınır komşusu olması Osmanlı yönetimini endişelendirmeye başlamıştır. Zira Fransa Osmanlı Devleti içindeki azınlıkları tahrik edip Osmanlı Devleti’ne karşı sahte dostluk sergilemiştir. Hatta Fransa, Osmanlı Devleti içindeki Yahudileri kışkırtıp Kudüs’te yeni bir Yahudi Devleti kurmayı bile vaat etmiştir.⁸² Fakat Osmanlı Devleti, Fransa’nın bu tür girişimlerine karşı bir takım önlemler alma yoluna gitmiştir. Bu hususta Mısır’ın mesafe olarak uzak olması ve Kölemen beylerinin korkutulmaması göz önünde tutulmuştur. Ama bu durum Osmanlı Devleti’nin vakit kaybetmesinden öteye gitmemiştir. Osmanlı Devleti tedbir almakve olası bir savaşı engellemek amacıyla Ahmet Edip Efendi’yi Fransa’ya göndermiş, fakat Ahmet Edip Efendi daha yoldayken Fransızlar Mısır’a asker çıkarmışlardır.⁸³ Böylece uzun yıllar boyunca sürmekte olan Türk-Fransız dostluğu bozulmuştur.

Napolyon Bonapart, 280 parçadan oluşan bir donanma ile 38000 kişilik kuvvet toplamıştır. Bununla birlikte Osmanlı yönetimi Fransa’nın Mısır’ı işgal edeceğine dair kesin bir bilgiye ulaşamamıştır. Bu sırada Napolyon’un Tulon’da hazırladığı donanmanın Arnavutluk’a taarruz edeceği düşünülürken, bazı gazeteler Fransa’nın

⁷⁸ Yusuf Akçura, **Osmanlı Devleti’nin Dağılıma Devri**, T.T.K. Yayınları, Ankara-1988, s. 58.

⁷⁹ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s. 27.

⁸⁰ Ahmet Cevat Eren, “*III. Selim*”, **İslam Ansiklopedisi**, C. V, M. E. B Yayınları, İstanbul-1963, s. 499.

⁸¹ Şinasi Altundağ, **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi 1831-1841 I. Kısım**, T.T.K. Yayınları, Ankara-1988, s. 23.

⁸² Eren, a.g.e, s. 500.

⁸³ Akçura, a.g.e, s. 58.

Mısır'a saldıracağını yazmıştır. Daha sonraki süreçte Fransız Donanması'na Arapça bilen ve Mısır'ın sosyal durumuna dair bilgi sahibi olan personelleri görevlendirmesi Mısır saldırısını güçlendirmiştir. Bu durum karşısında Fransız maslahatgüzar Ruffin, Reisülküttap Atıf Efendi'nin konağına çağırılmış, kendisine Mısır konusu sorulmuştur. Ruffin ise bu duruma dair bilgi sahibi olmadığını söyleyerek işin içinden sıyrılmıştır.⁸⁴ Fransız donanması 19 Mayıs 1798'de İskenderiye'ye hareket etmiş ve 2 Temmuz 1798'de İskenderiye'yi ele geçirmiştir. Daha sonra Mısır'a ulaşan Napolyon ilk iş olarak bir beyanname yayımlamış⁸⁵, böylece bölgede halkın tepkisini çekmeden hareket etmeyi amaçlamıştır.

Fransa Malta'yı işgal ettikten sonra İskenderiye ve Mısır'a asker çıkarmıştır. Fransızlara karşı ilk direnci Kölemen Beyleri göstermiştir. Kahire'ye doğru ilerleyen Fransız ordusunun karşısına Kölemen Beylerinden Murat Bey ve İbrahim Bey çıkmıştır. Fakat Rahmaniye'de yenilmişler ve Fransızlar Kahire'yi ele geçirmişlerdir. Kölemen Beylerinden sadece İbrahim Bey ve Murat Bey on bin kişilik kuvvetleriyle Fransız ordusuna karşı direnebilmişlerdir. Vali Ebubekir Paşa'nın emrindeki kuvvetlerin kayda değer bir başarısına rastlanmamıştır. Bu sırada Sayda Valisi olan Cezzar Ahmed Paşa, Sevahil ve Mısır Valiliğine getirilmiş, yanına 700 kadar Nizam-ı Cedid askeri gönderilmiştir.⁸⁶

Mısır'da bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya ile ittifak görüşmelerine başlayarak alınması gereken önlemleri kararlaştırmıştır. Bu arada halk arasında Osmanlı Devleti'nin Hint yolunu Fransızlara peşkeş çektiği ve Fransa'nın padişahın izni ile Mısır'a geldiği dedikoduları yayılmaya başlamış, bu dedikodular İngilizleri kuşkulandırmıştır. Bu sebeple Sultan III. Selim bölgedeki yöneticilere gerek Fransız elçileri ve gerekse Fransız tüccarları ile hiçbir şekilde görüşülmemesi konusunda emirler vermiştir.⁸⁷ Böylece Fransız ekonomisine darbe indirmek amacıyla Osmanlı topraklarında Fransız mallarının satışı yasaklanmıştır. Fakat bu seferde Osmanlı pazarları İngiltere tekeline girme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış,

⁸⁴ Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. III, Üçdal Neşriyat, İstanbul-1995, s. 1977.

⁸⁵ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s. 27.

⁸⁶ BOA, HAT, 255/14525; **Türkiye Tarihi**, C. III, (Ed. Sina Akşin), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul-1997, s. 81.

⁸⁷ Akçura, a.g.e, s. 62.

gitgide canlanan ve güçlenen İngilizler Fransa'ya karşı ekonomik zafer kazanmıştır.⁸⁸

Zira Osmanlı'nın Paris elçisi Seyyid Ali Efendi Fransızların yaptıkları hazırlıkların İngiltere'ye yönelik olacağını söylemekteydi.⁸⁹ Yapılan araştırmalar neticesinde Fransa'nın Mısır'ı işgal etmeyeceği düşünülerek Fransızlara karşı hiçbir önlem alınmamıştır. Fakat Fransız gemilerinin İskenderiye'de görülmesi Bab-ı Ali'de şok etkisi yaratmıştır. Bunun üzerine Devlet-i Aliyye'de bazı devlet adamları Fransa'ya karşı derhal harb ilan edilmesini istemiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti içişlerinde isyanlarla uğraşmaktaydı. Bu isyanlarla uğraşırken Fransa'ya karşı mücadele edemezdi. Bu yüzden harp ilan etmenin gereksiz olduğunu söyleyen Sultan III. Selim Mısır beylerinin Fransızlara karşı savunma yapmasını istemiştir. Akdeniz'deki bütün kıyı, kasaba ve köylerin Fransız saldırısına karşı uyanık olmasını ve İngilizler Türk limanlarına uğradığında iyi ağırlanmalarını istemiştir. Eflak ve Boğdan Voyvodalarına emirnameler gönderilerek Akdeniz'de Fransa ve İspanya donanmalarına karşı uyanık olmaları konusunda uyarılmışlardır.⁹⁰ Bu şekilde Fransızlara karşı İngilizlerden yardım talep etmenin hazırlıkları yapılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ittifak antlaşması bulunmadığı halde Osmanlı Devleti İngiltere'ye sahillerini açmıştır.⁹¹

⁸⁸ Bağış, a.g.e, s. 50.

⁸⁹ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s. 28; 11 Nisan 1798'de Fransız meclisi toplanarak yeni sömürgelere yerleşme kararı almıştır. Bununla birlikte ticari ve stratejik açıdan büyük öneme sahip Mısır'a girilmesinin isabetli olacağı söylenmiştir. Bu haber bir Fransız gazetesinde bir milletvekilinin imzasıyla yayımlanmıştır. Bunu gözden kaçırmayan Esseyid Ali Efendi gazetede çıkan yazıyı Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand'a sormuştur. Bunun üzerine Talleyrand Fransız Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa niyetinde olmadığını söyleyerek onu oyalamıştır. Bununla birlikte Fransız elçi Ruffin'de İstanbul'da çıkan bu haberlerin Osmanlı-Fransız dostluğuna gölge düşürdüğünü söyleyerek haberi yalanlamıştır. Fransız donanması Malta'yı işgal ettiği sırada Osmanlı Devleti bu durumdan habersizdi. Paris'e bir kurye gönderilerek durum öğrenilmek istedi. Zira Fransızların Mısır'ı işgal etmesine kesin gözüyle bakılmaktaydı. Ayrıca Avrupa'da da söylentiler artmıştı. Hatta Viyana Elçisi İbrahim Afif Efendi Ali Efendi'ye bir kurye yollayarak Mısır işgaline dair Talleyrand ile görüşmesini söylemiştir. Ali Efendi'de Talleyrand ile görüşerek duruma dair sorular sormuştur. Talleyrand Fransız donanmasının Malta'yı işgal ederek bölgedeki korsanları etkisiz hale getirmek üzere yola çıktığını söylemiştir. Bunun üzerine Ali Efendi haberlerin tekip edilip gazetecilerin cezalandırılmasını istemiştir. Hatta Malta'daki Müslüman esirlerin Fransızlar tarafından salıverilmesi de Ali Efendi'nin ikna edilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte Fransa'nın Mısır'ı işgali haberi Osmanlı yönetimine ulaştıktan sonra Ali Efendi'nin gafleti Sultan III. Selim'i kızdırmış ve gönderdiği raporun üzerine "Ne Eşşek Herifmiş" ibaresini yazmıştır. Nihat Karaer, "*Fransa'da İlk Fransız Elçiliğinin Kurulması Çalışmaları ve İlk İkamet Elçimiz Morali Seyyid Ali Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1797-1802) Sürecinde Osmanlı-Fransız İlişkileri*", **Ankara D.T.C.F. Dergisi**, C. XXXI, Sayı 51, Ankara-2012, s. 78-80.

⁹⁰ BOA, HAT, 31/1476.

⁹¹ Rıfat Uçarol, "*Yakınçağ Başlarında Osmanlı İmparatorluğu (1787-1815)*", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi**, C. XI, İstanbul-1999, s. 291.

Fransa'nın Mısır'ı işgali, İngilizleri harekete geçirmiştir. Amiral Nelson komutasında bir İngiliz donanması, 1 Ağustos 1798'de Abuhir'de Fransızlara karşı saldırıya geçmiştir. Bu saldırı sonucunda 13 Fransız gemisi batırılırken mürettebatı esir alınmıştır.⁹² Amiral Nelson'un Fransız donanmasını Akdeniz'de yenilgiye uğratması İstanbul'a ulaştığında Sultan III. Selim bu durumu büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Hatta Amiral Nelson'a mücevher çelenk ve askerlerine 2000 altın hediye göndermiştir.⁹³

İngiltere'nin bu müdahalesinin ardından Osmanlı yönetimi İngiltere'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Çünkü Osmanlı Devleti tek başına Fransa'ya karşı koyacak güçte değildi. Ayrıca Avrupa'da Fransa'ya karşı yeni koalisyonlar oluşmaya başlamıştı. Bu koalisyonların başını ise İngiltere çekmekteydi. Osmanlı Devleti de Fransa'ya karşı oluşturulan bu koalisyondan faydalanarak İngiltere ve Rusya ile ittifak yapmak istemiştir. Bu ittifak fikri ilk olarak meşveret meclisinde görüşülmüş, bu görüşmeler çerçevesinde ittifaka karşı ortaya sert tepkiler koyanlar olmuştur. Mesela Yusuf Ağa “*Osmanlıların düşmanı bir iken Hıristiyanların ilahi üçlüsü gibi üçü birlik olarak dostluk kurdular*” diyerek itiraz ettikten sonra sözlerine “*Kafirlerden yardım istemeye şeriatimizde cevaz yoktur*” diyerek sözünü tamamlamıştır. Bu tepki üzerine konu müzakere edilmiş, müzakere sonucunda İngiliz ittifakı reddedilerek Cezzar Ahmet Paşa'nın bölgeye Serasker olarak tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Lakin Yusuf Ağa'nın Cezzar Ahmet Paşa'yı Mısır'dan kim çıkaracak demesi üzerine bu görüşten de vazgeçilmiştir. Bununla birlikte Fransız donanmasına karşı İngiliz ittifakından başka bir yol görünmemekteydi.⁹⁴ Önce İngilizlerin ve daha sonra Rusların Fransa'ya karşı Osmanlı Devleti'ni destekleyeceklerini açıklamaları üzerine, Osmanlı Devleti Fransa'ya karşı 2 Eylül 1798'de savaş açmaya karar vermiştir. Bu karar 12 Eylül 1798'de İstanbul'daki yabancı temsilciliklere beyanname ile duyurulmuştur.⁹⁵ 19 Eylül 1798 tarihinde Rusya ile başlatılan ittifak görüşmeleri olumlu neticelenmiştir. 23 Aralık 1798'de Osmanlı Devleti ile Rusya

⁹² Eren, a.g.m, s. 450; Karal, **Osmanlı Tarihi**, s. 30.

⁹³ Akçura, a.g.e, s. 64.

⁹⁴ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, C. III, s. 1982.

⁹⁵ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “*Mısır'ın Fransızlar tarafından İşgaline karşı, Avrupa'daki Osmanlı İkamet Elçilerinin Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri*”, **Altıncı Uluslararası Ortadoğu Semineri (Selçuklu ve Osmanlı İdaresindeki Ortadoğu'nun Siyasi ve İdari Vaziyeti)**, (11-13 Ekim 2012), Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ-2012, s. 11.

arasında ittifak antlaşması imzalanmıştır. Bu ittifak antlaşmasını imzalanmasında baş mimar İngiltere olmuştur.⁹⁶

Osmanlı- İngiliz ittifak görüşmeleri, Napolyon'un 28 Temmuz'da Mısır'ı işgaliyle⁹⁷ birlikte başlamıştır. İstanbul'da başlayan görüşmelerde Osmanlı Devleti'ni İsmet Bey, Reisülküttap Atıf Bey temsil ederken, İngiltere'yi elçi Spancer Smith ve Doğu Akdeniz İngiliz Donanma komutanı Sidney Smith temsil etmiştir. İttifak görüşmeleri sürerken Osmanlı Devleti İngiltere'nin desteğini sağlayabilmek için İngiliz tüccarlara Karadeniz'de ticaret yapma izni vermiştir.⁹⁸ 5 Ocak 1799'da İngiltere ile ittifak anlaşması sağlanmıştır. Yapılan ittifaka göre Arnavutluk ve Mora sahilleri Fransızlara karşı ortak savunulacak ve Yedi Ada Fransızlardan geri alınacaktı. İngilizlerle yapılan ittifak antlaşmanın en önemli maddesi 13. maddedir. Bu maddeye göre Osmanlı Devleti, Akdeniz'deki bütün limanları Fransızlara kapatacak, 13000 kişilik kuvvet toplayacak, İngiltere ise Napolyon'u Mısır'dan çıkarmak için Osmanlı'ya yardım edecekti. İngiltere'nin amacı Fransa'yı Akdeniz ticaretinden bertaraf edip Osmanlı pazarını kendi tekeline almaktı. Bu sebeple Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün korunmasından yana politika izlemekteydi. Ayrıca İngiltere bu ittifakla Hindistan yolunda stratejik bir nokta olan Mısır'a fiilen müdahale edebilecek hukuki zemini hazırlamıştır. Osmanlı Devleti ise bu ittifak antlaşmasıyla İngiltere'nin gücünden faydalanmak istemiştir.⁹⁹ Bu antlaşmanın imzalanmasını ilan için Tophane önünde bulunan İngiliz sefinesinin yirmi bir pare top atışına izin verilmiştir.¹⁰⁰

Rusya ve İngiltere ile yapılan ittifak antlaşmalarının ardından Fransa'ya karşı Avrupa'da meydana gelen koalisyon savaşlarına Osmanlı Devleti de katılmıştır. Dört devletten oluşan koalisyonda yapılan görev paylaşımında en büyük yük Osmanlı Devleti'nin sırtına yüklenmiştir. Ruslar ve İngilizler, neredeyse yok olmuş Fransız donanması karşısında mücadele edeceken, Osmanlı Devleti'ne Fransa'yı Mısır'dan çıkarmak gibi zor bir görev verilmiştir.

⁹⁶ Uçarol, "Yakınçağ Başlarında Osmanlı İmparatorlu (1787-1815)", s. 290-293.

⁹⁷ 28 Temmuz 1799'da Fransa'nın işgaliyle birlikte Çanakkale'nin tahkimatına İngiliz General Gelere tayin olunmuştur. Gelere'nin tayinatıyla birlikte bölgenin tahkimatı biran önce başlaması ve kızgın gülle ocaklarının yapılması emredilmiştir. BOA, HAT, 274/16139.

⁹⁸ BOA, HAT, 254/14966-A.

⁹⁹ Uçarol, "Yakınçağ Başlarında Osmanlı İmparatorlu (1787-1815)", s. 290-293.

¹⁰⁰ BOA, HAT, 254/14475.

Fransızlarla ilk mücadele Adriyatik bölgesinde olmuştur. Osmanlı-Rus donanması Adriyatik'teki Fransız donanmasına saldırarak bölgedeki adaları Fransız işgalinden kurtarmıştır. Bu arada Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa Preveze ve Parga'yı Fransızlardan geri almayı başarmıştır. Bu bölgeye yeni bir statü verebilmek amacıyla Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 21 Mart 1800 yılında sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmeye göre Korfu, Kefalonya, Zenta, Ayamavra, İtaki, Pasko, Çuka, Mora ve Arnavutluk kıyılarında bulunan adalarda Birleşik Yedi Ada Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu cumhuriyet statü bakımından Osmanlı Devleti'ne tabi olacak ancak, Rusya'nın himayesi altında bulunacaktı.¹⁰¹ Böylece Fransa Adriyatik kıyılarından uzaklaştırılmıştır.

Öte yandan Abukir'de İngiliz donanması tarafından kuşatılan Napolyon Mısır'da mahsur kalmıştır. Bu durum Avrupa'da ikinci koalisyon savaşlarını tetiklemiştir. Napolyon Suriye'yi ele geçirip bu kuşatmadan kurtulmak istemiştir. 24000 kişilik ordusunun 18000'ini Suriye'ye sevk edip, Akka önlerine kadar gelmiştir. Bu sırada altmış gemiden oluşan İngiliz-Rus ortak donanması Abukir'e doğru yol almış, bölgeye 15000 kişilik Osmanlı ordusu gönderilmiştir. Osmanlı ordusuna Cezzar Ahmet Paşa komuta etmiştir.¹⁰²

Napolyon Akka'yı savaşılmaz almak için Cezzar Ahmet Paşa'ya üç mektup göndermiş, fakat netice alamayınca savaşmaya karar vermiştir. Akka önlerine gelen Fransızlar, 64 gün süren kuşatmaya rağmen sonuç alamamıştır. İngiliz ve Rus donanmasının yardımıyla Osmanlı komutasındaki Nizam-ı Cedid askerleri Napolyon'u Filistin'den geri dönmek zorunda bırakmışlardır.¹⁰³ Bu sırada Napolyon Fransız ordusunun Avusturya'ya mağlup olduğunu öğrenince yerine Kleber'i bırakarak Fransa'ya gitmiştir.¹⁰⁴ Bunun üzerine Kleber barış isteğinde bulunmuştur. Bu istek üzerine Osmanlı-Fransız ve İngiliz murahhasları arasında görüşmeler yapılmış, Fransızların Mısır'ı boşaltma şartnamesi hazırlanmıştır. Fakat İngilizler Fransızların yıprandığını ve tekrardan savaşamayacağını düşünerek bu şartnameyi reddetmiş, Fransızların esir edilip İngiltere'yi gönderilmesini talep etmişlerdir. Bu gelişmenin ardından Fransızlar, tekrar savaşa girişip bu defa Osmanlı kuvvetlerini mağlup etmişlerdir.

¹⁰¹ Uçarol, "Yakınçağ Başlarında Osmanlı İmparatorluğu", s. 296.

¹⁰² Palmer, a.g.e, s.99; Karal, **Osmanlı Tarihi**, s.39; Akçura, a.g.e, s. 84.

¹⁰³ Akşin, a.g.e, s. 82.

¹⁰⁴ BOA, HAT, 263/15177.

Savaş sırasında Kleber ölmüş, yerine komutanlığı General Menou devralmıştır. Menuo'yu barışa zorlamak için Osmanlı ordusu tekrar harekete geçirilmiş, İngilizlerin de İskenderiye'ye asker çıkarmalarıyla Fransızlar mağlup duruma düşmüşlerdir. Neticede 30 Ağustos 1801'de imzalanan El-Ariş anlaşmasıyla Fransızlar Mısır'ı boşaltmayı kabul etmişlerdir.¹⁰⁵

Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali en çok İngilizlere yaramıştır. Akdeniz'de sürekli rekabet halinde buldukları Fransızları bölgeden uzaklaştırmış, böylece sömürgelerinin güvenliğini sağlamışlardır. Ayrıca Cebelitarık'dan sonra stratejik bir mevki olan Malta'ya da yerleşmişlerdir.

Öte yandan II. Koalisyon Savaşlarında İngiltere'nin başını çektiği koalisyonda Portekiz, Napoli, Rusya, Avusturya ve Osmanlı Devleti ile ittifak yapmıştır.¹⁰⁶ Bu sırada Fransa'ya dönmüş olan Napolyon iktidarı eline geçirip, Avusturya ve İngiltere'ye barış teklif etmiştir. İngiltere, Hint yolu üzerindeki Fransız ordularının teslim olmaması halinde barışın söz konusu olmayacağını belirtmiştir. Oysa Napolyon'un Mısır'dan vazgeçmeye niyeti yoktu. Bu yüzden Fransa politika değişikliğine giderek Rusya'ya Osmanlı'yı paylaşma teklifinde bulunmuştur.¹⁰⁷ Koalisyon Savaşları sırasında İngiliz politikasına güveni azalan Rusya koalisyondan çekilip Napolyon'un teklifine sıcak bakmıştır.¹⁰⁸ Rus Çarı I. Pavel'in Fransız tarafına kayan bu politikası hayatına mal olmuştur. Zira İngiltere aleyhine politika izleyen I. Pavel suikast sonucu öldürülmüştür. Yerine İngiltere ile anlaşma taraftarı olan I. Aleksandr geçmiştir.¹⁰⁹ Rusya'daki taht değişikliği İngiltere'de memnuniyetle karşılanmıştır. Zira artık Rus- Fransız ittifakı tarihe karışmış, bu durum Fransa cephesinde hayal kırıklığına yol açmıştır.

Diğer taraftan devam etmekte olan II. Koalisyon savaşı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Koalisyondan Rusya'nın çekilmesinin ardından Avusturya'da barış istemek zorunda kalmıştır. Halbuki İngiltere Fransa'ya karşı başarılı sonuçlar elde etmiştir. Özellikle

¹⁰⁵ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s. 42; Akçura, a.g.e, s. 101.

¹⁰⁶ Paul Kenndy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, (Çev. Birtane Karanakçı), İş Bankası Yayınları İstanbul-2008, s. 165; Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarih**, Alkım Kitabevi, İstanbul-2006, s. 106.

¹⁰⁷ İsmail Soysal, **Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri**, T.T.K Yayınları., Ankara-1999, s. 306.

¹⁰⁸ Kenndy, a.g.e, s. 165.

¹⁰⁹ Akçura, a.g.e, s. 102.

Akdeniz’de Fransa’dan devralınan Malta Adası İngiltere için önemli bir üs noktası olmuştur.¹¹⁰

Avrupa’da devletlerarasında bu gelişmeler yaşanırken halk savaşlardan bıkmıştır. Halk biran önce barışın sağlanmasını istemekteydi. Bununla birlikte İngiliz sanayisi açısından Avrupa ticari imkanlarının genişletilmesi gerekmektedir. Zira savaş sürecinde Fransa sürekli olarak toprak kazanmakta, İngiltere’nin pazar hacmi azalmaktaydı. Bu sebeple koalisyonu destekleyen İngiltere, ekonomik olarak sıkıntıya düşmüştür. Ayrıca koalisyonun diğer üyelerinin Fransa ile barış imzalaması Avrupa arenasında İngiltere’yi yalnız bırakmıştır. Bu gelişmeler BaşbakanPitt’in yoğun eleştiriler almasına neden olmuştur. İngiliz-Fransız Savaşı’nın sonuç getirmeyecek nitelikte olması, İngiltere’deki birçok politikacıyı Fransa ile barış yapmaya sevk etmiştir.

Sonuçta barış sağlamak için İngiltere ve Fransa, 1 Ekim 1801’de Londra’da ön görüşmelere başlamıştır. Bu ön görüşmede ateşkes mahiyetinde bir antlaşma imzalanmıştır. Buna antlaşmaya göre Fransa Mısır’ı Osmanlı Devleti’ne iade edecek, Malta büyük bir devlet himayesinde Malta Şövalyelerine verilecek, Yedi Ada Cumhuriyeti ve Portekiz’in bağımsızlığı tanınacaktı. Ayrıca antlaşmanın son maddesi ile Amiens’te barış görüşmelerinin başlaması kararlaştırılmıştır.¹¹¹

Amiens Antlaşması, 27 Mart 1802’de İngiltere ve Fransa arasında Manş Denizi kıyılarına yakın bir yerde imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre İngiltere, Fransa’nın müttefiki olan İspanya ve Hollanda’ya ait sömürgelerden çıkacak, sadece Seylan ve Trinidad İngiltere’nin elinde kalacaktı. Malta, İngiltere’nin egemenliğinde Malta Şövalyelerine geri verilecek, Fransa’nın buradaki askeri varlığına son verilecekti. Fransa, Mısır ve Papalık arazisinden askerlerini geri çekecekti.¹¹²

Amiens Antlaşmasıyla, Mısır’dan çekilmek zorunda kalan Fransa, Osmanlı Devleti ile bozulan ilişkilerin yeniden tesisi için çareler aramaya başlamıştır. İlk olarak Fransa, Mısır’ın işgali sürecinde hapsettiği Osmanlı elçisi Seyyid Ali Efendi’yi

¹¹⁰ Kennedy, a.g.e, s. 166.

¹¹¹ Soysal, a.g.e, s. 313.

¹¹² Armaoğlu, a.g.e, s. 109.

yeniden elçi olarak tanımıştır. Osmanlı Devleti ise Napolyon'un bu düşüncesinden habersiz bir şekilde Fransa ile diplomatik ilişkileri kurmak üzere Seyyid Ali Efendi'yi tayin etmiştir. 1800 yılının Şubat ayı içerisinde Seyyid Ali Efendi Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand ile görüşmüştür. Görüşmede Talleyrand Osmanlı Devleti ile dostluklarını bozmak istemediklerini söylemiş, Osmanlı Devleti'nin isteklerini sormuştur. Bunun üzerine Seyyid Ali Efendi Fransız ordusunun kayıtsız şartsız bir şekilde Mısır'ı boşaltmasını istemiştir. Bu istek üzerine Talleyrand, Mısır'ın boşaltılmasının ardından bölgeye İngiliz ve Rusların yerleşip yerleşmeyeceklerinin kimin garantisinde olacağını sormuştur. İlave olarak Talleyrand İngiliz ve Rusların bölgeye yerleşmeyeceklerini Osmanlı Devleti'nin garanti etmesi halinde Mısır'ı boşaltacaklarını belirtmiştir. Bu konuşmalardan sonra Talleyrand ile Seyyid Ali Efendi arasında Paris'te Mısır'ın boşaltılmasını ve Fransız ticari çıkarlarını gözetilmesini öngören bir antlaşma imzalanmıştır.¹¹³

Fransa'nın çabası, Osmanlı Devleti'ni İngiltere'den ayırmaktı. Bu yüzden Osmanlı Devleti ile müstakil bir antlaşma imzalamak istemekteydi. Oysa İngiltere, Osmanlı ile Fransa arasında yapılan antlaşmanın maddelerinin Londra Ahitnamesi'nde mevcut olduğunu ileri sürerek yeni bir antlaşmaya gerek olmadığını belirtmiştir.¹¹⁴ Bunun sebebi İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin Fransa ile müstakil bir antlaşma imzalamasını engellemek istemesiydi. İngiltere, Londra'da gerçekleşecek barış görüşmelerine Osmanlı Devleti'nin katılması taraftarı değildi. Hatta İngiltere, Osmanlı Devleti'ni de temsil edeceğini beyan etmiştir. Fakat bu durum Osmanlı Devleti ve Fransa tarafından kabul edilmemiştir. Osmanlı Devleti, bir taraftan müttefikleri İngiltere ve Rusya'yı küstürmemenin yollarını ararken, diğer taraftan Balkanlar'da komşu olduğu Fransa'yı memnun etmeye çalışmaktaydı. Neticede İngiltere'nin isteği ve ısrarı üzerine Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren maddeleri takiben Seyyid Ali Efendi'nin Amiens'de gözlemci olarak kalması kabul edilmiştir. Fransa ise yeni bir murahhas talep etmiş ve Paris Antlaşmasının onaylanmasını

¹¹³ Soysal, a.g.e, s. 316.

¹¹⁴ Unat, a.g.e, s. 182; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Amedi Galib Efendi'nin Murahhaslığı ve Gönderdiği Şifreli Mektuplar", **Bellekten**, C. I, Sayı 2, Ankara-1937, s. 363.

istemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Amedi Mehmet Said Galip Efendi'yi murahhas olarak tayin etmiştir.¹¹⁵

Amedi Galip Efendi, hemen yola çıkmış ise de Amiens Barış Antlaşması o yoldayken gerçekleşmiştir. 12 Haziran 1802'de Talleyrand ile görüşen Galip Efendi Fransa'nın Osmanlı Devleti ile müstakil bir antlaşma yapma isteğini geri çevirmemiştir.¹¹⁶ Nitekim 29 Haziran 1802'de Amedi Galip Efendi ile Talleyrand arasında yeni bir antlaşma imzalanmıştır. On maddeden oluşan bu antlaşmanın beşinci maddesi çok önemlidir. Bu maddeye göre, Fransa Avrupalı devletlerle savaşacak olursa Osmanlı bu savaşa girip girmemekte serbest olacaktı. Ayrıca bu antlaşma ile Fransız işgaline uğrayan Mısır Osmanlı Devleti'ne bırakılacaktı.¹¹⁷ Osmanlı Devleti antlaşmanın beşinci maddesiyle birlikte Avrupa'da doğacak yeni bir Avrupa Savaşı'nda tarafsızlığını garanti altına almıştır.

Amiens Antlaşması sonucu, Fransa'nın Mısır'dan uzaklaştırılmasının ardından bölgeye İngiltere'nin yerleşme çabaları dikkat çekmektedir. İngiltere, bunun için Mısır'da Kölemen beyleri üzerinden egemenlik kurmak istemiştir. Öncelikle Kölemen Beyleri'nin Fransa'ya yakın olduğunu savunan İngiltere askeri varlığının burada zaruri olduğunu Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmeye çalışmıştır. Lakin Osmanlı Devleti İngiltere'nin amacını anlamış ve buna fırsat vermemiştir.¹¹⁸ Fransa'nın Mısır'ı terk etmesinin ardından Kölemen Beyleri tutuklanarak hapsedilmişlerdir. Kölemen Beylerinin tutuklanmasının ardından Gize'de bulunan İngiliz General Stevard Reisülküttap Efendi'ye bir mektup yazarak Kölemen Beylerinin serbest bırakılmasını istemiştir. Ayrıca İngilizlerin Mısır'ı terkini buna bağlayarak, bu himayenin daimi olmadığını Mısır'daki karışıklığın çözülmesi durumunda sona ereceğini bildirmiştir. Bu mektuba karşılık Reisülküttap Efendi cevaben Kölemen Beylerinin halka İngiliz himayesinde olduklarını söyleyerek baskı ve şiddetle isyana teşvik ettiğini söylemiştir. Bu durumun iki devlet arasındaki ittifaka gölge düşürdüğümü ifade etmiştir. Ayrıca Reisülküttap Efendi İngiliz komutana Kölemen Beylerini yalanlamalarını istemiştir. Bu durum İngiltere'nin tepkisini çekmiştir. İngilizler bölgedeki olayların tetkiki için yeni bir elçi atamıştır.

¹¹⁵ Unat, a.g.e, s. 182.

¹¹⁶ Uzunçarşılı, a.g.e, s. 333.

¹¹⁷ BOA, HAT, 11/354; Akçura, a.g.e, s. 104.

¹¹⁸ BOA, HAT, 87/3560.

Ayrıca Kölemen Beylerinin serbest bırakılması için Osmanlı yönetimini baskı altında tutmuştur.¹¹⁹ Bununla birlikte İngiliz yardımına muhtaç duruma gelen Kölemen Beylerinden İbrahim Bey¹²⁰ İngiliz himayesini kabul etmiştir.¹²¹ Böylece İngiltere tüm Kölemen Beylerini kendi yanına çekmek için fırsat elde etmiştir. İbrahim Bey'in İngilizlere yakınlaşması diğer Kölemen Beyleri'nin serbest bırakılması ile sonuçlanmış bu gelişme Osmanlı yönetimi tarafından İngilizlerin Mısır'da yeni bir Memlûk Devleti kurduma hareketi olarak algılanmıştır. Kölemen Beylerini serbest bırakan İngiltere bu hareketi ile hem Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmış hem de Osmanlı'yı Mısır halkına ve Kölemen Beylerine güçsüz olarak göstermiştir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti İngiltere'ye Sadık Efendi'yi elçi olarak göndermiştir. Kısa bir süre sonra Sadık Efendi İstanbul'a gönderdiği bir raporda Kölemen meselesinin İngiliz elçi ile halledildiğini ve Kölemen Beyleri'nin Mısır'ın güneyindeki Asvan bölgesine gönderileceğini bildirmiştir.¹²²

2. 6. Osmanlı-İngiliz Savaşı'na Giden Süreç

1789 yılında iktidara gelen Sultan III. Selim döneminde Avrupa'da Fransız İhtilali meydana gelmiştir. Bu ihtilal ile birlikte Avrupa karışmış, Fransa tarafından yeni bir statüko oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer Avrupa Devletleri Fransa'nın bu tutumuna karşı harekete geçerek Avrupa'da başta İngiltere olmak üzere Rusya, Avusturya Prusya gibi Devletler koalisyonlar kurarak savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti ise birinci koalisyonda kendisini tarafsız kılarak iç politikaya ve devletin yeniden tanzimi için ıslahat çalışmasına girişmiştir. Fakat Avrupa'nın düşmanlığını kazanan Fransa, Mısır'a saldırması sebebiyle Osmanlı Devleti'ni karşısına almıştır. Bu sırada İngiltere ve Rusya ile ittifak yaparak ikinci koalisyon savaşına katılan Osmanlı Devleti Mısır'ı kurtarmıştır. Mısır'ın kurtulmasının ardından müttefikleri İngiltere ve Rusya'nın gayeleri ortaya çıkmıştır.

¹¹⁹ Sevdâ Özkaya Özer, **Osmanlı Devleti İdaresinde Mısır**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ- 2007, s. 84.

¹²⁰ Fransa'nın Mısır'ı işgali sırasında Murat Beyle birlikte Mısır'ı yönetmekteydi. Özkaya, a.g.e, s. 77.

¹²¹ Bu süreçte Kölemen Beylerin'den Elfi Bey, 1802 yılları sonlarında Osmanlı yönetimine karşı Mısır'da ayaklanma başlatmak için harekete geçmiş, Londra'ya giderek İngiltere'nin de desteğini sağlamaya çalışmıştır. Fakat beklediği desteği alamamıştır. Stanford Shaw, **Eski ve Yeni Arasında III. Selim**, (çev. Hür Güldü), Kapı Yayınları, İstanbul-2008, s. 382.

¹²² Ercüment Kuran, "*Osmanlı Devleti'nin Londra Maslahatgüzarı Mehmed Sıtkı Efendi*", **İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, T.T.K. Yayınları, Ankara-1976, s. 40.

Bununla birlikte Osmanlı Devleti düşmanı olan Fransa ile ilişkileri düzeltmeye başlamıştır. Aynı zamanda Rusya ve İngiltere'ye de sırt çevirmeyerek dostluk içinde bulunduğu devletleri kendisine düşman hale getirmemiştir. Lakin İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerinde baskılarını artırması, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya yakınlaşmasına sebep olmuştur. Gerek İngiltere ve Rusya gerekse Fransa Osmanlı Devleti'nin tarafını seçmesi için çaba sarf etmişlerdir. Osmanlı Devleti ise İngiltere ve özellikle Rusya'nın yaptırımlarından bıkmıştır. Bu süreçte müttefik devletler Osmanlı Devleti'nin Napolyon'un imparatorluğunu tanıma hususuna karşı çıkarak baskı kurmaktaydı. Fransa ise bu unvanın tanınması konusunda Osmanlı Devleti'ne baskı oluşturarak yer yer elçilerini Fransa'ya geri çağırmıştır. Osmanlı Devleti ise müttefiklerinin baskından bıkarak Napolyon'un imparatorluğunu tanıma eğilimine girmiştir.. Fakat müttefiklerinin kesin tavırları karşısında resmi olarak bunu gerçekleştirememiştir. Napolyon'un bu imparatorluk unvanı meselesiyle meydana gelen üçüncü koalisyon savaşında Fransa, Rusya ve Avusturya'yı mağlup etmiştir. Bu galibiyeti Osmanlı Devleti'nin Fransa'nın tarafını seçmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti Napolyon'un imparatorluğu tanıyarak Abdurrahim Muhib Efendi Fransa'ya büyükelçi payesi ile gönderildi.¹²³ Napolyon ise bu yakınlığı fırsat bilerek İstanbul'a elçi olarak Sebastiyani'yi gönderme kararı almıştır.

2. 6. 1. Osmanlı-Fransız Yakınlaşması

Napolyon'un Mısır'dan çekilmesinde Fransız dış politikasında değişiklikler meydana getirmiştir. Bu değişikliklerin amacı Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki eski dostluğun tekrar sağlanması ve Mısır'ın işgaliyle kaybedilen Osmanlı pazarına yeniden girilmesidir. Ayrıca Napolyon kendisine karşı kurulan koalisyonlara karşı yeni müttefik arayışına girmiştir. Bunun için Osmanlı Devleti'ni İngiltere ve Rusya'dan ayırma politikası izlemiştir. Bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla Osmanlı Devleti ile yeni bir barış antlaşması imzalamaya koyulmuştur.

Öte yandan İngilizlerin Mısır'ı karıştırıp yerleşme çabaları, Rusya'nın Balkanlar ve Kafkasya üzerinde çevirdiği entrikalar Osmanlı Devleti'ni Fransa'ya

¹²³ Akçuara, a.g.e, s. 110.

yakınlaştırmıştır. Bununla birlikte Fransa'nın koalisyon güçlerini mağlup etmesi, İngiltere'nin Fransa ile barış imzalamak zorunda kalması gibi gelişmeler Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti bir taraftan yeni sınır komşusu Fransa'yı elinde tutmaya çalışmış, diğer taraftan da müttefikleri İngiltere ve Rusya'yı da küstürmemeye çalışmıştır.¹²⁴ Yukarıda da ele alındığı üzere Osmanlı Devleti, Fransa ile Amiens dışında ayrı bir Paris Antlaşması imzalamıştır. Böylece Balkanlarda sınır komşusu olduğu Fransa ile Mısır'ın işgaliyle ortaya çıkan anlaşmazlıkları gidermiştir. Hatta Fransa'ya fevkalade elçi olarak Amedi Galip Efendi gönderilmiştir.¹²⁵ Böylece Mısır'ın işgaliyle sekteye uğrayan Osmanlı-Fransız ilişkileri yeniden yapılandırılmıştır.

Osmanlı Devleti, Napolyon'un İmparatorluğu'nu ilan etmesini Fransız gazetelerinden öğrenmiştir. Monitör isimindeki Fransız gazetesi imparatorluk rejiminin Fransa'da ilanından sonra halkın gösterdiği tepkiyi yazmıştır. Bu gazeteyi Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand, Fransız elçilerine gönderirken bir nüshada İstanbul'a göndermiştir. Osmanlı Devleti bu haberi Fransa'daki mukim elçisi Halet Efendi'den de öğrenmiştir. Napolyon, imparatorluğunu Osmanlı Devleti'ne tanıtmak istemiştir. Osmanlı Devleti ise bu imparatorluğu tanıma eğilimine girmiş ama müttefikleri İngiltere ve Rusya'dan çekinmiştir. Bunun için imparatorluğun tanınması hususunda İngiliz ve Rus elçilikleri ile görüşerek nabız yoklamıştır. Bu görüşmeden sonra İngiliz ve Ruslar, Osmanlı Devleti'nin Napolyon'un imparatorluğunu tanımaları halinde ittifakı bozup Mısır ve İstanbul'a saldıracaklarını söylemiştir.¹²⁶

Bununla birlikte Osmanlı Devleti, Napolyon'un imparatorluğunu tanımamasının düşmanlık alameti olarak değerlendirilebileceği, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açabileceği olasılığı göz önünde bulundurmıştır. Bu yüzden İngiltere ve Rusya'yı ikna etmeye çalışmıştır. Fakat devam eden koalisyon savaşları İngiliz ve Rus tarafının ikna olmayacağını göstermekteydi. Osmanlı Devleti zor bir durum içerisine girmişti.

¹²⁴ Shaw, *Eski ve Yeni Arasında III. Selim*, s. 451.

¹²⁵ Müjdat Engin, *1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşmasının Tanzimat Fermanına Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2010, s. 14.

¹²⁶ BOA, HAT, 137/5616; Enver Ziya Karal, *Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği*, T.T.K. Yayınları, İstanbul-1940, s. 69.

Öte yandan Fransız elçiliği bu unvanın Osmanlı Devletince de tanınmasını isteyerek baskılarını artırmıştır. Osmanlı Devleti Avrupa'nın tanımaktan uzak durduğu ve müttefikleri İngiltere ve Rusya'nın Fransa ile savaş halinde olması sebebiyle Fransa'yı oyalayıcı tavırlar sergilemiştir.

Bununla birlikte Fransız diplomatlar İstanbul'da faaliyetlerine hız vermekteydiler. Elçi General Peron, Osmanlı Devleti'ni İngiltere ve Rusya aleyhinde harekete geçirmeye çalışmaktaydı. General Peron baskılarını artırıp Napolyon'un imparatorluğunu tanıtmaya çalışmış, aksi takdirde İstanbul'u terk edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Peron'a imparatorluğun tanınması halinde müttefikleri İngiltere ve Rusya ile yapılan ittifak antlaşmasının geçersiz olacağını bildirmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'ni zor duruma sokmuştur. Bununla birlikte Osmanlı Devleti Fransa elçiliğine ve Paris elçisi Halet Efendi'ye bir name göndererek *“İmparatorluk meselesinin bir Avrupa meselesi olduğunu, Avrupa'da imparatorluğu Avusturya ve Rusya'nın kullandığı, bu iki devletin rejimi onaylaması halinde Osmanlı Devleti'nin de Napolyon'un imparatorluk rejimini onaylayacağını”* ifade etmiştir.¹²⁷ Bu name ile yumuşayan General Peron yerine elçilik başkâtiplerinden birini bırakarak Fransa'ya dönmüştür.¹²⁸

Fransız diplomat General Peron'un İstanbul'da vekaleten birisini bırakması ne kısa vadede ne de uzun vadede Fransa'nın Osmanlı Devleti'nden vazgeçemeyeceğinin kanıtıdır. Çünkü Avrupa'nın siyasi konjonktürü, Fransa'nın Osmanlı Devleti ile yeniden ortaklık kurmasını gerektirebilecek bir durumdaydı. Bu yüzden Fransa ileride Osmanlı Devleti ile yeniden siyasi ortaklık kurabilmek için açık kapı bıraktığı şeklinde düşünülebilir. Bunun için mevcut dönemde Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünden bahsetsek dahi yaptığı siyasi manevralar Avrupa'da ne kadar önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Fransa'nın imparatorluk rejimini kesinlikle reddetmediği de anlaşılmaktadır.

Amiens Antlaşması'ndan sonra tekrar eski dostluk düzeyine çıkarılmaya çalışılan Osmanlı-Fransız ilişkileri, General Peron'un İstanbul'u terk etmesiyle birlikte yeniden soğuma evresine girmiştir. Bu durum İngiltere ve Rusya'nın çıkarları

¹²⁷ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s. 49; Uçarol, *“Yakınçağ Başlarında Osmanlı İmparatorluğu”*, s. 297.

¹²⁸ BOA, HAT, 137/5616; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 1989.

doğrultusunda gelişmekteydi. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya yakınlaşması İngiltere ve Rusya açısından endişe verici bir tutumdur. Fransız elçinin İstanbul'u terk etmesi kısa süreliğine de olsa bu iki devletin endişelerini gidermiş ve Osmanlı Devleti'ni kendi ellerinde tutacağına göstermiştir.

Osmanlı Devleti ise Napolyon'un İmparatorluğunu tanımama sebebini meşru göstererek temel dayanak oluşturmuştur. Böylece Napolyon'un hasmane tutum sergilemesinin önüne set çekerken diğer taraftan müttefiklerini de gücendirmemiştir. Ayrıca denge politikasının gereği olarak hem müttefiklerini hem de Fransa'yı kendinden uzaklaştırmayı kendisine düşman hale getirmiştir.

Napolyon, Osmanlı Devleti'ni kendi safına çekme fikrinden asla vazgeçmemiştir. Bunun için soğuma evresine giren Osmanlı-Fransız ilişkilerini yine eski sıcaklığına getirmek için İstanbul'a elçi olarak General Bron'u tayin etmiştir. Bron İstanbul'a geldiğinde tıpkı Peron gibi Osmanlı Devleti'ne imparatorluk meselesini tanıtmak için girişimlerde bulunmuştur. Bunun için 23 Haziran'da reisülküttapla yaptığı özel görüşmede Napolyon'un imparatorluğunun tanınmasını istemiştir. Reisülküttap Atıf Efendi ise Napolyon'un Hıristiyan camiasında imparatorluk prosedürünü taşıyıp taşımadığını bilmedikleri için herhangi bir Avrupa Devleti'nin tanınması halinde onları örnek alarak tanıyacaklarını bildirmiştir. Bunun üzerine General Bron buna sinirlenip daha önceki Fransız krallarının tanındığını bunun için tanınmadığını sormuştur. Reisülküttap Atıf Efendi ise eski Fransız krallarına padişah unvanı verildiğini, bu unvanının onların taleplerini karşılayacaksa Bab-ı Ali'nin bunu tereddütsüz kabul edeceğini bildirmiştir. General Bron ise bunu yeterli bulmamıştır.¹²⁹

Bu sırada III. Koalisyon Savaşları başlamış ve Osmanlı Devleti Fransa'nın zorlamalarına rağmen tarafsızlık politikasından ödün vermemiştir. Öte yandan 1799'da İngiltere ve Rusya ile yapılan ittifak antlaşmalarının süreleri de sona ermiştir. Bunun için Rusya, Osmanlı Devleti'nin bazen gözünü korkutarak bazen de nazik bir tutum sergileyerek antlaşmayı yenileme eğilimine girmiştir. Osmanlı Devleti ise İngiltere'yi elinde tutabilmek için Rusya'ya yakın davranmak zorunda

¹²⁹ Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı Tarihi**, C. VII, (Çev. Nilüfer Epeçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul-2007, s. 257.

kalmıştır. Ayrıca Rusya'nın bu ittifak antlaşmasını yenileme talebini ertelemeye çalışmıştır. Bununla birlikte Rusya yenilemeye çalıştığı ittifak antlaşmasının sınırlarını genişletmiş ve Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyan halkların haklarının savunuculuğunu da bu antlaşmaya eklemek istemiştir. Fakat bu maddeyi Osmanlı Devleti kabul etmemiştir. Neticede İngiltere ve Rusya Osmanlı Devleti'nin Fransa'nın safına geçmesi endişesi sebebiyle için bu maddeden vazgeçmişlerdir.¹³⁰

Sonuçta Osmanlı Devleti Rusya'nın baskılarına dayanamayıp 24 Eylül 1805'te Rusya ile ittifak antlaşmasını yenilemiştir. Görüşmeler sırasında Rusya'yı elçi İtalinsky temsil ederken Osmanlı Devleti'ni Reisülküttap Vasıf Efendi ve İsmet Bey temsil etmiştir. Yenilenen ittifak antlaşması on beş maddeden müteşekkildir. Buna göre Ruslar dokuz yıl daha boğazlardan serbestçe geçme hakkı kazanmıştır. Ayrıca Rusya bu antlaşmaya gizli maddeler ilave etmiştir. Bu gizli maddelere göre Rusya'nın Fransa'ya karşı savaşa girmesi halinde Osmanlı Devleti de bu savaşa girecektir. Avrupa'da Fransa'ya karşı yeni bir koalisyon kurulursa Osmanlı Devleti de bu koalisyona destek verecekti.¹³¹

Avrupa'da meydana gelen III. Koalisyon Savaşları'nda Fransa'nın Avrupa üzerindeki hamleleri Osmanlı Devleti'nin dikkati çekmiştir. Özellikle Austerlitz ve Ulm Savaşları'nda Fransa'nın galip gelmesi ve Rusya'nın barış yapmadan çekilmesi Osmanlı Devleti'nin dış politikasını değiştiren hamle olmuştur. Napolyon'un Osmanlı Devleti'nin düşmanlarını dize getirmesi Sultan III. Selim'in ilgisini Fransa'ya çevirmesine neden olmuştur. Bu iki savaşın ardından Osmanlı Devleti Fransa yanlısı bir diplomasi yürütmeye başlamıştır. Bu durumu yakından takip eden İngiltere ve Rusya bazen yumuşak politikalarla bazen de baskı ve yaptırımlarla Osmanlı Devleti'ni Fransa'dan uzak tutmaya çalışmış ve savaşa sürüklemenin içine girmişti. Osmanlı Devleti ise İngiliz ve Ruslarla yapılan ittifak antlaşmasının verdiği yükümlülükler ile giderek güçlenen Fransa arasında sıkışıp kalmıştır.

Osmanlı Devleti, Rusya ile ittifak antlaşmasını, Napolyon'un Avrupa Savaşları'nı kazanmadan bir iki gün önce yenilemiştir. Ancak Osmanlı Devleti, bu antlaşmayı

¹³⁰ Akçura, a.g.e, s. 107.

¹³¹ Bekir Günay, **Paris'te Bir Osmanlı**, Kitabı Yayınevi, İstanbul-2009, s. 14; Coşkun Üçok, **Siyasal Tarih**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara-1975, s. 14.

umursamadan Fransa'nın imparatorluğunu tanımıştır. Sultan III. Selim sadrazam ile yaptığı bir görüşmede Fransa elçilik tercümanına, Napolyon'un imparator unvanını tasdik edeceğinin bildirilmesini emretmiştir. Birkaç gün sonrada bir hattı hümayun yayınlamış, Fransız elçilik katibi Fontonea'ya Bonapart'ın imparatorluğunu tasdik edeceğini bildirmiştir. Sultan III. Selim yayınladığı hattı hümayunda Bonapart'ın Beçi ve birçok memleketi fethedip, iki imparatoru yenmesinden sonra imparatorluğuna laf edilmeyeceğini, Fransa Devleti ve İmparatoru'nun Osmanlı'nın dostu olduğunu, bunu kabul etmemenin anlamsız olacağını ifade etmiştir.¹³² Ayrıca yeni Reisülküttap Nazım Efendi 30 Aralık 1805'te Osmanlı-Rus ittifakının yenilenmesinin ardından Austerlitz zaferinin haberinin İstanbul'a geç geldiğini bahane ederek Fransa'dan özür dilemiştir.¹³³ Bab-ı Ali bu dönemde İngiltere, Fransa ve Rusya'nın ezici politikalarına karşı yumuşak bir politika izlemiştir. Fransa'nın Regusa'yı ilhak etmesi, Napolyon'un Kotor'a yerleşerek Dalmaçya ile birleştirmesi, İyon adaları cumhuriyetindeki Arnavutların Rus hizmetine alınması, Karadağ'ın biatının Çar tarafından kabul edilmesi gibi hadiseleri Osmanlı Devleti'nin protesto ederek geçiştirmesi bunun bir göstergesidir.¹³⁴

Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya yakınlaşmasından şüphelenen Rus elçisi, olayları öğrenmeye çalışırken Reisülküttap Vasıf Efendi'nin Eflak Voyvodası İpsilanti'ye *“Biz iki devletin kötü şartlarını Fransa eliyle ortadan kaldırmaya çalışıyoruz, inşallah mümkün olur”* demesiyle Rus elçisi olayları öğrenmiştir. Bunun ardından Rusya İngiltere'yi de yanına alarak Osmanlı Devleti üzerinde baskılarını artırmaya başlamıştır. İngiltere, Osmanlı Devleti ile imzalamış olduğu ittifak antlaşmasının süresinin bitmesine uzun süre olmasına rağmen, Fransa ile Osmanlı Devleti'nin arasını açmak için yenilenmesini talep etmiştir. Osmanlı Devleti ise iki tarafı da elinde tutabilmek için İngiltere'yi oyalamış, Fransa'nın yakınlığını sağlamaya çalışmıştır

¹³² Zinkeisen, a.g.e, s. 91; Enver Ziya Karal, **III. Selim'in Hattı Hümayunları**, T.T.K. Yayınları, Ankara-1942, s. 91.

¹³³ Hammer, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C. IX, Üçdal Neşriyat, İstanbul-2003, s. 71.

¹³⁴ Akçura, a.g.e, s. 113; Hammer, a.g.e, s. 72.

2. 6. 2. Abdurrahim Muhib Efendi'nin Fransa Elçiliği ve Faaliyetleri

Austerlitz Zaferi'nin ardından Osmanlı Devleti, dış politikadaki çizgisini değiştirmiştir. İngiliz ve Rus tehditlerini bir kenara bırakarak Fransız yanlısı bir dış politikaya dönmüştür. Bunun için Napolyon'un İmparatorluğu tanınma kararı alınmıştır. Napolyon'un Austerlitz Zaferi'nin ardından İstanbul'a gönderdiği elçi ile bu zaferin haberini vermiştir. Osmanlı Devleti bu elçi ile özel olarak ilgilenmiştir. Öte yandan Fransa maslahatgüzarı Ruffin Bab-ı Ali ile bir görüşmesinde Napolyon'un Osmanlı Devleti'nin gerçek dostu olduğunu belirterek ona elçi gönderilip imparatorluğunun resmen tanınması ve tebrik edilmesini söylemiştir. Hatta bu elçi vasıtasıyla Rusya'dan ne isteniliyorsa bildirilmesini, Rusya ile yapacağı antlaşmada istenilenleri uygulatacağını söylemiştir.¹³⁵

Bu dönemde Fransız elçiliğini Halet Efendi yürütmekteydi. Buna rağmen fevkalade büyükelçi payesiyle Seyyid Abdurrahman Muhib Efendi görevlendirilmiştir. Muhib Efendi'ye yola çıkmadan önce bir takım talimatlar verilmiştir. Bu talimatlara göre Napolyon'un hem imparatorluğu hem de kazandığı askeri zaferler tebrik edilecekti. Napolyon'dan, Fransa ile Rusya arasında gerçekleşecek bir antlaşmaya Osmanlı Devleti lehine şu maddelerin konulması istenecekti: Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen ittifak antlaşmasının feshi, Eflak ve Boğdan'da eski şartlara dönülmesi, Cezayir'deki işlerin Osmanlı Devleti'nin lehine dönüştürülmesi, ayrıca Fransa ile Rusya arasında gerçekleşecek antlaşmaya dair her şey İstanbul'a bildirilecek, Osmanlı Devleti aleyhine madde konulmasının önüne geçilecek ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü görüşülmeyecekti. Eğer Fransa Osmanlı Devleti'ne ittifak teklif ederse oyalama politikası uygulanacaktı.¹³⁶

Muhib Efendi, Napolyon ve yakınlarına verilmek üzere değerli birçok hediye ile 30 Mart 1806'da İstanbul'dan ayrılmıştır. Varna, Rusçuk, Bükreş, Peşte, Budin, Viyana, Strazburg üzerinden 20 Mayıs 1806'da Paris'e ulaşmıştır.¹³⁷

¹³⁵ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 1991.

¹³⁶ Günay, a.g.e, s.145; Akçura, a.g.e, s. 110.

¹³⁷ Yahya Bağgeci, "Osmanlı Belgelerine Göre Napolyon Bonapart'ın İmparator Unvanının Osmanlı Devleti Tarafından Tanınması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt VII, Sayı 29, İzmir- 2014 s. 82; Unat, a.g.e, s. 184.

Muhib Efendi Paris'e giderken yanında Sultan III. Selim tarafından yazılmış iki adet mektup bulunmaktaydı. Bu mektuplardan birisi Napolyon'un imparatorluğunu diğeri de Avrupa'da ki askeri başarılarını tebrik etmekteydi. Muhib Efendi Paris'e varır varmaz diplomatik görüşmelere başlamıştır. Öncelikle Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand ile görüşmüştür. Ancak bu görüşme sırasında Osmanlı Devleti ile Fransa arasında diplomatik bir kriz meydana gelmiştir. Şöyle ki; Osmanlı Devleti, Muhib Efendi ile gönderdiği mektupta imparatorluk unvanını tanırken, Napolyon'un İtalya Krallığı'nı tanımamaktaydı. Talleyrand Muhib Efendi'ye İtalyan Krallığı unvanının tasdiki için sıkı bir baskı oluşturmuştur. Muhib Efendi ise kendisine verilen talimatın dışına çıkamayacağını bildirmiştir. Bunun akabinde Napolyon'un huzuruna çıkmıştır. Gönderilen mektupta yalnızca imparatorluk unvanı kullanılmıştır. Ertesi gün Fransız gazetelerinde çıkan habere göre Muhib Efendi'nin imparatorluk unvanının yanında İtalya Krallığı unvanını da kullandığı ve Osmanlı Devleti'nin Napolyon'un İtalya Krallığı'nı da tanıdığı yazılmıştır.¹³⁸ Muhib Efendi bu haberleri görür görmez İstanbul'a haber göndermiştir. Bunun üzerine Sultan III. Selim sadrazamına yazdığı yazıda, *"Benim vezirim Muhib'in irsal eylediği evrakı görüp azim infial eyledim. Böyle vakitte Paris'e gidecek elçi değilmiş. İtalya Krallığını nutka alma deyu bu herife tenbih mi olundu. Suphanallah ne acayip adam imiş, iptida memuriyetinde erbabi değildir deyu herkes imza eylemişti. Gaflet olunmuş bir doğru söz var ki Paris'te durmam devlete muzırdır, diyor amenna bu pek eşek herifin ikamati."*¹³⁹ ifadelerini kullanmıştır. Böylece bu mesele kapanmıştır. Bu oyunla Napolyon İtalyan krallığını Osmanlı Devleti'ne onaylatmıştır. İngiltere ve Rusya bu durum karşısında Osmanlı Devleti'ne tehditvari tavırlar içerisine girmiştir. Hatta İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Avrupa'da Fransa'ya karşı kuvvetli bir ittifak kurulduğunu söyleyerek gözdağı vermiştir.

Bununla birlikte Muhib Efendi görev yaptığı süresince aktif bir rol almıştır. Bu süre zarfında yabancı elçilerle samimi diyaloglar kurarak onları haber kaynağı olarak kullanmıştır. Mesela Prusya elçisi Lucchesi ile eski dostluk bağı kullanarak Osmanlı lehine ve aleyhine olan bir sürü olay hakkında bilgi edinmiştir. Öte yandan Napolyon da Osmanlı Devleti'nin kendisine yakınlaşmasını fırsat bilerek nüfuzunu

¹³⁸ Günay, a.g.e, s. 145; Karal, III. Selim'in Hattı Hümayunları, s. 91.

¹³⁹ Karal, III. Selim'in Hattı Hümayunları, s. 92.

artırmaya çalışmıştır. Bunun için en iyi seçenek doğuyu iyi bilen, zeki, otorite kurabilecek bir elçinin Osmanlı ülkesine tayin edilmesiydi. Bunun için Napolyon Osmanlı ülkesine elçilik için Sebastiyani'yi İstanbul'a elçi olarak atamıştır.

Bu süreçte Muhib Efendi İstanbul'a atanan elçi Sebastiyani ile Fransızların Osmanlı toprağı olan Dalmaçya kıyılarını işgalini görüşmüştür. Ayrıca Talleyrand ile görüşmesinde İngiliz-Rus ittifakı ile Osmanlı boğazlarına dair çıkan haberlerin doğruluğunu sorgulamıştır. Talleyrand'da bunun gerçek dışı olduğunu, İngilizlerin geniş sahillerin kuşatılması konusunda başarısızlığından bahsetmiştir.¹⁴⁰

2. 6. 3. Sebastiyani'nin İstanbul Elçiliğı ve Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya elçi göndermesi Napolyon'un istediğı bir durumdu. Napolyon'un amacı kısa vadede Osmanlı Devleti'ni kendi safına çekebilmektir. Uzun vadede amacı Osmanlı Devleti ile müttefik olup Rusya'ya karşı savaşa sokmaktır. Bunun için Osmanlı Devleti'ni iyi bilen, zeki, diplomasi bilgisi yüksek birini Osmanlı ülkesine elçi olarak göndermek istemekteydi. Napolyon bu kriterler çerçevesinde İstanbul'a atanacak elçinin Sebastiyani olduğu kanaatindeydi

Bununla birlikte Sebastiyani Osmanlı Devleti tarafından tanınan bir diplomattır. Daha önce Napolyon'un galibiyetlerinden birini Osmanlı hükümetine bildirmek için İstanbul'a gelmişti. Bu sebeple Napolyon, Sebastiyani'yi Osmanlı ülkesine elçi olarak atamıştır. Sebastiyani'nin elçi olarak İstanbul'a geleceğı haberi Fransız maslahatgüzarı Ruffin tarafından Osmanlı Devleti'ne resmen bildirilmiştir.¹⁴¹ Paris'ten yola çıkan Sebastiyani, 28 Temmuz 1806'da Bükreş'e ulaşmıştır. Burada kendisini karşılamaya gelen Şeref Birlikleri ile birlikte 18 Ağustos 1806'da İstanbul'a gelmiştir.¹⁴² Osmanlı Devleti Sebastiyani'ye özel ilgi göstermiştir. Bununla birlikte Sebastiyani'nin İstanbul'a gelişi gecikmeli olarak gerçekleşmiştir. Bu gecikmenin sebebi yola çıkmadan önce Fransa'ya yeni varan Osmanlı büyükelçisi

¹⁴⁰ Günay, a.g.e, s. 16.

¹⁴¹ BOA, HAT, 261/15034.

¹⁴² Günay, a.g.e, s. 16; Palmer, a.g.e, s. 107; Nihat Karaer, "Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Büyükelçiliğı ve Döneminde Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkiler", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 30, Ankara Güz 2011, s. 7.

Abdurrahim Muhib Efendi ile Dalmaçya kıyılarının işgali meselesi üzerine görüşmesinden kaynaklanmıştır.

Öte yandan Napolyon, Osmanlı Devleti’ni İngiltere ve Rusya’dan ayırıp Fransa ile müttefik hale getirmenin çabası içerisine girmiştir. Sebastiyani’yi de bu vazifeyle İstanbul’a göndermiştir. Sebastiyani, Sultan III. Selim’in huzuruna askeri üniforma ile çıkmıştır. Bu durum elçilik kabulü usulüne aykırı olmasına rağmen Sebastiyani’nin Osmanlı katındaki prestijini ortaya koymuştur. Sultan III. Selim’in gelen hediyeler arasında en çok dikkatini çeken Napolyon’un portresi olmuştur. Zira Napolyon’un portresini göndermesi Sultan III. Selim’i memnun etmiştir. Hatta Sultan III. Selim sadrazamına bir hattı hümayun yazarak *“Benim Vezirim, Fransa İmparatorunun hediyelerinden mahzuz oldum. Hususiyle tasvirlerinden gayet haz eyledim. Bana tasvirini irsal eylemek pek büyük dostluk ve hulûsu izhâr eylemektir. Avrupa’da dost dostu tasvir hediye eylemek mutena adettir. Sen bilmezsin. Hele bu muamelesinden memnunum”* şeklinde ifade etmiştir.¹⁴³ Sultan III. Selim Sebastiyaniye’de memnuniyetini *“Haşmetlu ulu dostum ve siddikim imparator cenaplarının arz-ı ihlasından mahzuz olduğum elçi beye beyan olunsun. Elçi Beyin kendinden hazettim. İnşallah devleteyn beyninde semere-i hüsnü niyet ispat edecek çok hizmetlerde bulunur”* diyerek göstermiştir.¹⁴⁴

Bununla birlikte Sebastiyani ile Sultan III. Selim arasında Sırp eşkıyalarının isyan faaliyetlerinin bastırılması konusunda Fransız ordusunun yardım edebileceği, Osmanlı-Fransız ticaret hacminin geliştirilmesi gerektiği ve Fransa’nın Avusturya sınırına asker yığma meseleleri görüşülmüştür.¹⁴⁵ Zira Fransa, Rusya’ya karşı Osmanlı Devleti’ne yardım etmek amacıyla asker yığdığını ifade etmiştir. Öte yandan Sultan III. Selim, Napolyon’un bu hareketine karşılık kendi portresini Paris’e göndermiştir. Ayrıca bu durum Sultan III. Selim’in Fransa’ya olan ilgisini artırmakta ve aynı zamanda iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin geliştiğini göstermektedir. Lakin Osmanlı Devleti Fransa’nın Mısır’ı işgal hareketini zihninden silmemiş, temkini elden bırakmamıştır. Aynı zamanda müttefiki Rusya’nın Balkanlardaki emelleri karşısında da Fransız dostluğuna da önem vermiştir.

¹⁴³ Uçarol, *“Yakınçağ Başlarında Osmanlı İmparatorluğu”*, s. 312; Karal, **Osmanlı Tarihi**, s. 50.

¹⁴⁴ Karal, **III. Selim’in Hattı Hümayunları**, s. 95.

¹⁴⁵ Günay, a.g.e, s. 79.

Sebastiyani'nin Sultan III. Selim ile yaptığı görüşmelerde bahsettiği faaliyetler, kendisinin kağıt üzerindeki görevleriydi. Çünkü Sebastiyani, İstanbul'a gelmeden on sekiz ay önce Napolyon'dan bir takım talimatlar almıştır. Bu talimatları iki kısma ayıran Napolyon, ilk kısımda Fransa'nın Bab-ı Ali'de etkin güç olmasını ve bunu sağlayabilmek için elçide bulunması gereken özellikleri sıralamıştır. Napolyon'a göre elçinin küstah, zorlayıcı ya da ürkütücü tavır sergilemesi ve bunun yanında zerafet, kurnazlık ve güven telkin edebilmesi gerekmektedir. Talimatnamede emellerini de açıklayan Napolyon, Rusya'ya karşı Osmanlı, İran ve Fransa'dan oluşan üçlü bir ittifak kurabilmek, Boğazların Ruslara kapatılmasını sağlamak, Yunanlıların Rus bayrağı çekerek seyr-i seferini yasaklamak, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı silahlandırılmasını ve tahkimatın buna göre yapılmasını, Gürcistan'da ki isyanların bastırılmasını ve Eflak ile Boğdan'da Osmanlı hâkimiyetinin yeniden sağlanmasını içeren faaliyetlerde bulunması gerektiğini bildirmiştir. Bununla birlikte Napolyon amacının Osmanlı Devleti'ni parçalamak olmadığını, ülkenin dörtte üçünün verilmesi halinde bile bu emellerinden vazgeçmeyip Osmanlı Devleti'ni güçlendirmeye ve Rusya'ya karşı güç unsuru olmasını sağlamaya yönelik politikasının devam edeceğini bildirmiştir.¹⁴⁶

Napolyon'un talimatnamesi incelendiğinde amaç, Rusya'nın zayıflatılarak İngiltere'nin yalnız kalmasını sağlamaktır. Bunun için Napolyon, kendisi İngiltere ile uğraşırken Rusya'yı Osmanlı Devleti'ne havale ettiği görülmektedir. Elçi Sebastiyani'yi de bu yönde telkinlerle İstanbul'a gönderilmiştir. Napolyon bu talimatlarla birlikte ülkesinin çıkarlarını da düşünmektedir. Bunun için Sebastiyani'ye verdiği talimatlar ışığında Rusya'nın Balkanlardaki etkisini azaltabilmek için Balkan kuvvetlerini Osmanlı Devleti'nin yardımına göndererek Rusların Karadağ ve Arnavutluk'tan atılması sağlanacaktı. Bu vesile ile Yunanistan, Eflak ve Boğdan'da Rus etkisi kırılmış olacaktı. Bununla birlikte Boğazların kapatılmasıyla Fransız tüccarların uğradığı zarar tazmin edilecekti.¹⁴⁷ Sultan III. Selim'de Napolyon ile olan yakınlaşmasından faydalanarak sürekli üzerinde düşündüğü, kurmaya çalıştığı batı tarzlı orduyu kurabileceğine inanmıştır. Zaten

¹⁴⁶ Palmer, a.g.e, s. 108; Karaer, a.g.m, s. 6.

¹⁴⁷ Süheyla Yenidünya, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Bab-ı Ali Üzerindeki Etkisi", **History Studies**, C. I, Sayı 5, Samsun-2013, s. 409.

Sultan III. Selim şehzadeliği döneminden itibaren ıslahat yönü itibari ile Fransa'yı örnek almıştır.

Napolyon'un imparatorluğunun tanınması, Muhib Efendi'nin Fransa'ya gönderilmesi ve Fransa'nın yeni elçisi Sebasitiani'nin İstanbul'da büyük ilgi görmesi İngiltere ve Rusya'yı tedirgin etmeye başlamıştır. Bu devletler yeni bir Fransız-Osmanlı ittifakından endişe etmeye başlamışlardır. Hatta bu durum Avrupa'da bir kriz ortamı doğuracağını göstermekteydi. Bu krizin farkına varan Prusya Kralı III. Fredrich Wilhelm'in İstanbul elçisi Bielfeld'e yazdığı mektupta, "*General Sebasitiani, makamına geçmek üzere yola çıktığına göre kriz anı yakındır. İstanbul'a gelişinin yeni bir çılgır açacağından emin olabilirsiniz*" şeklinde ifade etmiştir.¹⁴⁸ Avrupa'da meydana gelen savaşlar sonucunda oluşan iki blokun Osmanlı Devleti'ni elinde tutma yarışında müttefik İngiltere ve Rusya güç kaybetmiştir. Bununla birlikte Sebasitiani'ye gösterilen saygının İngiltere ve Rusya'yı endişelendirdiği düşünülürse, Osmanlı Devleti'nin üzerindeki baskılar iyice artmıştır.

Sebasitiani kısa sürede Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerinde yürüttüğü diplomatik faaliyetleri maslahatgüzar Ruffin'den öğrenmiştir.

Bunun üzerine Sebasitiani'nin Osmanlı Devleti'ndeki etkisi artmaya başlamıştır. Kendisi sultanla bire bir görüşme talep etmiştir. Lakin bu durum Osmanlı elçilik kurallarına aykırı olduğundan bu yüzden görüşmenin mümkün olmayacağı Sebasitiani'ye bildirilmiştir. Fakat Sebasitiani buna yoğun tepki göstererek Osmanlı yönetimine Paris'e dönebileceği yönünde tehditlerde bulunmuştur. Sebasitiani'nin bu isteği ve tehditkar tutumu Sultan III. Selim'e bildirilmiştir. Sultan III. Selim'de buna bir formül bulunmasını istemiştir. Bunun üzerine padişah Kağıthane taraflarında dolaşırken, Sebasitiani'de tesadüfen oralarda bulunup, aralarında kısa bir görüşme sağlanması kararlaştırılmış ve görüşme yapılmıştır. Bu görüşme Osmanlı tarihinde istisna bir durum olmuş, birkaç kez daha tekrarlanmıştır. Ama görüşmelerin içeriğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Zinkeisen, a.g.e, s. 282.

¹⁴⁹ Karal, **III. Selim'in Hattı Hümayunları**, s. 93.

Sebastiyani'nin gelişiyle birlikte Osmanlı dış politikası eksen kayması yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Rusya yönünde izlediği politika, Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki baskısının artırmasıyla Fransa yönüne kaymıştır. Bu durum Osmanlı diplomasisinde İngiliz ve Rus nüfuzunun güç kaybetmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Sebastiyani Napolyon'un verdiği talimatlar üzerinden Osmanlı Devleti'ne karşı ikna edici yönünden çok tehditkar tavırlara başvurmuştur. Zira Sebastiyani Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı kışkırtmış, Ruslara karşı savaş açılması yönünde telkinde bulunmuştur.

Sebastiyani'nin bu kışkırtma hareketi Ruslarla kalmayıp İngilizlere karşı da uygulanmıştır. Hatta İngilizlerin Malta'daki donanmasını küçümseyip iki gemisinin Osmanlı Devleti'ne zarar veremeyeceğini söyleyerek, Osmanlı Devleti'ni cesaretlendirmiştir. Bununla birlikte divanda konuşma yapan Sebastiyani özellikle Rusların Balkanlardaki milletleri kışkırttığını ifade etmiştir. Aynı zamanda Karadeniz'in Ruslara kapatılması gerektiğini aksi, takdirde Fransa ve Osmanlı Devleti arasında herhangi bir antlaşmanın yapılmayacağını söyleyerek tehditkar tutumundan vazgeçmemiştir.¹⁵⁰ Sebastiyani'nin bu faaliyetleri, Napolyon'un verdiği talimatlara harfiyen uyduğunun bir göstergesidir. Böylece Napolyon'un İstanbul elçiliğine Sebastiyani'yi düşünerek atmasının, kendi açısından doğru bir karar olduğu görülmektedir.

Sebastiyani, Rusya'dan sonra İngiltere aleyhine propagandalarına ağırlık vermiştir. Kendisi Muhib Efendi'ye gönderdiği bir tahrir de Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne dost, İngiltere'ye düşman olduğunu bildirmiştir. Ayrıca İngilizlerin Bağdat ve Basra'daki ticari faaliyetlerine dikkat çekerek bunların önlenmesi ve bölgedeki İngiliz konsolosluklarının kapatılmasını talep etmiştir. Sebastiyani mümkün olduğu kadar İngiliz nüfuzunu Osmanlı Devleti üzerinde zayıflatmaya çalışmıştır. Hatta İngilizlerin Boğazı geçip geldiğini gören Muhib Efendi Sebastiyani ile görüşerek, İngilizlerin Rusçuk ve Varna'daki pamuk ticaretinin engellenmemesi gerektiğini bildirmiştir. Sebastiyani ise bunun şart olduğunu söylemesi üzerine İngilizlerin pamuk ticareti engellenmiştir. Bunun üzerine İngilizler sert bir şekilde Osmanlı Devleti'ni eleştirmiştir. Bu eleştiri üzerine Osmanlı hükümeti İngiltere'nin

---

¹⁵⁰ Günay, a.g.e, s. 17.

düşmanlığını üzerine çekmemek için İngilizlerle görüşme kararı almıştır. Lakin Sebastiyani bu görüşmenin sonuçsuz kalacağı yönünde telkinde bulunarak, Osmanlı-İngiliz görüşmesine engel olmuştur. Zira bu görüşmenin sağlanması Fransa'nın çıkarlarına ters düşecekti.¹⁵¹

Bununla birlikte Fransızlar Tepedenli Ali Paşa'yı İngiliz dostu olmakla suçlayarak Osmanlı Devleti'ne şikayet etmişlerdir. Sebastiyani Tepedenli Ali Paşa'nın İngilizlere dostça, Fransızlara düşmanca tavır sergilediğine dair uzunca bir takrir yazmıştır. Fakat Osmanlı Devleti dengeyi sağlayarak Fransa'nın bu şikâyetini savuşturmayı bilmiştir. Kısacası Fransız elçisi Sebastiyani'nin İstanbul'daki faaliyetleri Osmanlı-İngiliz savaşının en önemli sebeplerinden biri olmuştur.

2. 6. 4. Voyvodalar Meselesi

1806'nın yaz aylarından itibaren Fransızlar Balkanlarda etkisini artırmaya başlamıştır. Böylece Balkan coğrafyasında Fransız-Rus mücadelesi kızışmıştır. Fransa'nın Balkanlar'a Reinhard'ı atamasının ardından, Reinhard etkisini göstererek Fransız yanlısı politika kurmaya çalışmıştır.¹⁵² Bununla birlikte Sebastiyani İstanbul'a gelişinden üç dört gün sonra Eflak ve Boğdan Beyleri İpsilanti ve Mourizi'nin Rus yanlısı olduklarını söyleyip görevden alınmalarını istemiştir. Yerine de Fransız yanlısı Kallimahi ve Sutzu'nun atanmasını talep etmişlerdir. Bu isteğin arka planında Napolyon'un bizzat kendisi bulunmaktaydı. Napolyon, Prusya'yı mağlup ederek Berlin'e girmesinin ardından Kallimahi ve Sutzo'nun atanmasının talimatını Sebastiyani'ye vermiştir. Bu durumun mümkün olmayacağını önce Sebastiyani'ye sonra da Napolyon'a bildiren Sultan III. Selim, Napolyon'un ısrarı ile karşı karşıya kalmıştır. Hatta Napolyon Osmanlı Devleti'ne karşı bir durum olursa Fransa'nın Dalmaçya kıyılarındaki donanmasını göndereceğini vaat etmiştir. Lakin Osmanlı Devleti 1778'de Rusya ile yapılan Aynalıkavak Tenkihnamesini göstererek bu isteğin yerine getirilemeyeceğini bildirmiştir. Zira bu tenkihnameye göre Eflak ve Boğdan Voyvodalarının atanıp azledilmesi meselesinde Ruslar söz sahibi olmuştur. Tenkihname'ye göre Voyvodalar yedi yıllığına atanarak çarın onayı olmaksızın görevlerinden suçsuz azledilemeyeceklerdi.

¹⁵¹ Günay, a.g.e, s. 101.

¹⁵² Shaw, **Eski ve Yeni Arasında III. Selim**, s. 470.

Böylece Rusya kendi çıkarları doğrultusunda voyvoda atanması için gerekli zemini oluşturup mevcut voyvodalar İpsilanti ve Mourisi'nin atanmasını sağlamışlardır.¹⁵³ Lakin antlaşmada geçen suçsuzluk ibaresi Eflak ve Boğdan voyvodaları için geçersizdi. Çünkü ikisi de suçluydu. Özellikle İpsilanti Sırp ayaklanmasında etkin rol oynamıştır. Ama bu suçlar kanıtlanamamaktaydı. Osmanlı Devleti, Sebastiyani'ye bu antlaşmayı göstererek Rusya'nın sorun çıkaracağını söylemiştir. Bunun üzerine Sebastiyani Rusya'nın sorun çıkaramayacağını, herhangi bir sorun çıkarması halinde Fransa'nın devreye gireceğini ve Oubril Antlaşması'nı göstererek Rusya'nın bu antlaşmaya aykırı hareket ettiğini söyleyeceğini bildirmiştir. Fakat Oubril Antlaşması daha Rusya tarafından onaylanmamıştı.¹⁵⁴ Sebastiyani Osmanlı Devleti üzerinde baskıcı ve tehditkâr bir tavır sergilemekteydi. Osmanlı Devleti ise bu tehditkar tavra karşı fazla direnemeyerek 30 Ağustos 1806'da İpsilanti ve Mourizi'yi görevlerinden alarak yerine Kallimahi'yi ve Sutzu atamıştır.¹⁵⁵

Bununla birlikte Osmanlı Devleti, Rusya ile yapılan antlaşmaya aykırı hareket etmediğini, Eflak ve Boğdan voyvodalarının kendiliğinden istifa ettiğini ve bu yüzden azledildiklerini bildirmiştir. Esasında bu istifaname olayı Rusya ile yapılan antlaşmaya aykırı olmaması için Kahya Yusuf Efendi tarafından bulunan bir formüldür.¹⁵⁶ Bunun üzerine azledilen voyvodalardan İpsilanti'nin İstanbul'daki malvarlığına el konularak babası idam edilmiştir. İpsilanti'de Rusya'nın desteğini kazanabilmek için Trasilvanya üzerinden Belgrad'a kaçmıştır. Voyvodaların azlinin ardından ise Aynalıkavak Tenkihnamesi gereğince Reisülküttap Vasıf Efendi İpsilanti ve Mourizi'nin azledildiklerini Rus elçiliğine bildirmiştir. Bunun üzerine Rus elçiliğinin tepkisi gecikmemiş, bu olay Osmanlı Devleti'nin Rusya'yı dünya kamuoyu önünde küçük düşürdüğü yönünde değerlendirilmiştir. Rus elçisi İtalinsky, sert bir protesto çekerek tepkisini ortaya koymuştur. Çektiği protesto ile voyvodaların görevlerinin yeniden tevdi edilmesini, Rus gemilerinin Boğazlardan geçişine izin verilmesini, İngiltere ile ittifak antlaşmasının yenilenmesini talep

¹⁵³ Shaw, *Eski ve Yeni Arasında III. Selim*, s. 452.

¹⁵⁴ Akçura, a.g.e, s. 115.

¹⁵⁵ Zinkeisen, a.g.e, s. 285.

¹⁵⁶ Hammer, a.g.e, s. 154.

etmiştir. Aksi takdirde ülkesine geri döneceğini ve Bab-ı Ali ile bütün diplomatik temasların kesileceğini bildirmiştir.¹⁵⁷

Voyvodaların azledilmesinden sonra İngiltere’de Rusya’ya destek vermiştir. İngiliz Elçi Arbuthnot voyvodaların geri atanmasını aksi takdirde elçilik personeli ile birlikte İstanbul’u terk edeceğini bildirmiştir. Ayrıca hastalığı sebebiyle Bab-ı Ali’ye gidemeyen Elçi Arbuthnot elçilik sekreterini Sir William Welles’i göndermiştir. Elçilik tercümanı Sir Welles ise saygısızca Bab-ı Ali’nin huzuruna çıkarak hakaret edici sözler sarf etmiş, Osmanlı Devleti’nden biran önce geri adım atmasını istemiştir. Zira İngiliz donanmasının Cebelitarık’tan geçip Çanakkale’ye gireceğini ve İstanbul’u yerle bir edeceğini söylemiştir. İngiltere’nin bu tavırları Osmanlı Devleti’ni yoğun baskı altı tutma çabası olarak değerlendirilebilir. Elçinin Bab-ı Ali huzurundaki davranışları İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne tepeden baktığının göstergesidir.

Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya’nın tehditleri karşısında çaresiz kalmıştır. Osmanlı Hükümeti, İngiltere ve Rusya’nın tehditkar tutumları üzerine Fransa ile diplomatik faaliyetlerine hız vermiş, Paris elçisi Muhib Efendi vasıtasıyla Napolyon’dan destek aramaya başlamıştır. Muhib Efendi, Rusya ve İngiltere’nin tehditlerini Fransa İmparator vekili Klark’a bildirmiştir. Bunun üzerine Klark Osmanlı Devleti’nin yanında olduklarını, Ruslara karadan ve denizden saldıracıklarını, İngilizlere karşı ise Akdeniz’e donanma sokmak kaydı ile her an saldırıya geçebileceklerini bildirmiştir.¹⁵⁸

Lakin Fransa’nın bu tutumu, Osmanlı Devleti’ne güven vermemekteydi. Osmanlı Devleti, Rusya’nın ve İngiltere’nin savaş tehditlerini ve Fransa’nın yardım taleplerinin hangisinin daha reel politikaya uyduğunu tartışmıştır. Bu tartışmanın ardından Rus ve İngiliz tehdidi daha gerçekçi görülmüştür. Özellikle İngilizlerin Cebelitarık’ı geçtiği haberinin İstanbul’a ulaşmasından sonra, Osmanlı Devleti olası bir İngiliz saldırısına dayanamayacağını düşünen Sultan III. Selim, geri adım atarak 13 Ekim 1806’da voyvodaların geri atanmasını onaylamıştır. Ayrıca Boğazların Rus

¹⁵⁷ Shaw, **Eski ve Yeni Arasında III. Selim**, s. 451.

¹⁵⁸ Günay, a.g.e, s. 79.

gemilerine açılmasına izin vermiştir.¹⁵⁹ Sebastiyani, Voyvodaların tekrar göreve getirilmesine tepki olarak “Bu hükümetin tarihinde bundan daha fazla utanılacak bir işi kayıtlı değildir” diyerek tepki göstermiştir.¹⁶⁰

Bu olay karşısında İngiltere ve Rusya, Fransa’ya karşı diplomatik bir zafer kazanmıştır. Bununla birlikte Arbuthnot büyük bir sevinç yaşamış lakin temkini elden bırakmamıştır. Osmanlı Devleti’nin fikir değiştirme olasılığına karşın Malta’daki Sir Thomas Lois komutasındaki İngiliz donanmasının İstanbul’a gelmesi yönünde talimat vermiştir. İngiliz donanması 21 Kasım 1806’da Bozcaada’ya demir atmıştır.¹⁶¹

2. 6. 5. Osmanlı-Rus Savaşı

Rusya Osmanlı Devleti ile müttefik olmasına rağmen emellerinden vazgeçmemiştir. Hatta mevcut ittifak antlaşmasını kendi emellerine alet etmemiştir. Bununla birlikte mevcut ittifak antlaşmasından faydalanarak Balkan milletleri üzerinde propaganda yapmış, bu milletleri Osmanlı Devleti’ne karşı isyana sevk etmiştir. Böylece Ruslar Osmanlı Devleti’ni iç politikada zayıf düşürüp dış politikada pasifize etmeyi amaçlamıştır. Böylece Balkanlarda aktif bir politika yürütmeyi hedeflemiştir. Ayrıca Ruslar Osmanlı Devleti’nden Eflak ve Boğdan’ı istemiş, antlaşma gereği Yedi Ada Cumhuriyeti’ndeki askerlerini geri çekmesi gerekirken sayılarını artırmıştır. Bununla da yetinmeyerek boğazlardan geçen gemileri ile Yedi Ada’ya asker sevkياتına başlamışlardır.¹⁶² Bu durum karşısında Osmanlı Devleti Rusya’ya sert bir üslupla ihtarname çekmiştir. Bu ihtarnamede Rusya’nın Gürcistan işgalinden vazgeçmesi, Sırp isyanını desteklememesi ve Yedi Ada Cumhuriyeti’nin himayesinin müşterek olduğu, bu sebeple kendi tasarrufu gibi kullanmayı bırakması gerektiğini ifade edilmiştir. Ayrıca Yanya Valisi Ali Paşa hakkında çevirdiği entrikalardan vazgeçmesi, Karadağ’da ki Rus konsoloslarının halkı isyana teşvik etmemesi, Eflak ve Boğdan Voyvodalarını kendi himayesi altına alma faaliyetlerinden vazgeçmesi

¹⁵⁹ Hammer, a.g.e, s. 154.

¹⁶⁰ Ahmet Rasim, a.g.e, s. 188.

¹⁶¹ Shaw, **Eski ile Yeni Arasında III. Selim**, s. 482.

¹⁶² Uçarol, **Siyasal Tarih**, s. 98.

istenmiştir.¹⁶³ Bu da güneye inmek isteyen Rusların Napolyon tarafından büyük bir tehdit unsuru olduğunu göstermiştir. Bu tehdidin farkına varan Napolyon, Sebastiyani'ye verdiği talimatnamede Osmanlı-Rus savaşı çıkarması yönünde kışkırtıcı faaliyet yürütmesini söylemiştir.

Osmanlı Devleti ise her ne kadar müttefiki olsa da Rusya'nın kendi toprakları üzerindeki emellerinin farkındaydı. Lakin Rusya'ya karşı tek başına savaşacak kuvvete sahip değildi. Bu yüzden Fransız elçi Sebastiyani'nin İstanbul'a gelmesiyle birlikte Osmanlı-Fransız diplomasisinde yeni bir dönem başlamıştır. Bununla birlikte yukarıda belirttiğimiz üzere Sebastiyani'nin faaliyetleri ve voyvodaların azledilmesi başta Rusya olmak üzere İngiltere'nin de yoğun tepkisine neden olmuştur. Rus Büyükelçi İtalinsky boğazlar ve voyvodalar meselesinde ısrarcı davranmıştır. İtalinsky, bu iki meselenin çözülmemesi halinde İstanbul'u terk edeceğini bildirmiştir.

Öte yandan İngiliz elçi Arbuthnot, İtalinsky'e İstanbul'u terk etmeyerek Sebastiyani'nin Osmanlı üzerindeki nüfuzunu artırmasına engel olmak için telkinde bulunmuştur.¹⁶⁴ Bir tarafta Venedik, Dalmaçya kıyılarında bulunan Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni istila etme endişesi diğer taraftan da Rusların Karadeniz'de, İngilizlerin de Akdeniz'de bulunan filolarının payitaht İstanbul'u işgal ile tehditleri Osmanlı Devleti'ni içinden çıkılmaz bir duruma sokmuştur. Saray erkânı ve bürokratlar bu tehlikeleri mecliste tartışmaya başlamıştır. Bu tartışma sonucu İngiliz ve Rus tehdidinin daha yakın olduğunun kanaati ağır basmıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti geri adım atarak voyvodaların görevlerinin geri vermiş ve boğazlar konusundaki yaptırımlarını kaldırmıştır. Bu durum karşısında Fransa Osmanlı Devleti'ne karşı tepki göstererek direnmeye davet etmiştir. Osmanlı Devleti Fransa'nın bu davetini geri çevirmiştir. Fransa ise Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaş çıkartıp Rusya'nın kuvvetlerinin bir kısmını Osmanlı Devleti'nin üzerine sevk etmesini istemekteydi. Böylece kendi üzerindeki yükü hafifletmiş

¹⁶³ Darius, **Napolyon'un Şark Siyaseti**, (Çev. Mehmet Fuat Köprülü), Kanaat Matbaası, İstanbul-1329, s. 91.

¹⁶⁴ Fatih Yeşil, "*İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu; Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askeri Anatomisi*", **Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim**, (Ed. Seyfi Kenan), İstanbul 2010, s. 410.

olacaktı. Fakat Osmanlı Devleti siyasi, askeri ve mali açıdan durumu savaşa girmeye elvermediğinden geri adım atmıştı.¹⁶⁵

Çar I. Aleksandr ise 29 Eylül 1806'da gönderdiği protestonun kabul edilmeyeceğini düşünüp gelecek cevabı bile beklemeden 10 Kasım 1806'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve Rus ordularını Dinyester üzerinden Eflak ve Boğdan'a göndermiştir.¹⁶⁶ Bu duruma uzun süre inanamayan Sultan III. Selim, Boğdan voyvodasından gelen kağıt üzerine hayret içinde kaldığını ve Rusya'nın harp mi ilan ettiğini yoksa Eflak ve Boğdan'ın muhafazası ve ianesi için mi asker gönderdiğini sadrazamına yazdığı hattı hümayun ile sormuştur. Aynı hattı hümayunda Fransa gibi bir düşman varken Rusların Osmanlı Devleti'ne nasıl savaş ilan ettiğine şaşırıp sadrazamına sorular sorduğu görülmektedir. Bununla birlikte Sultan III. Selim, İngiltere'nin hatırı için Rusya'ya çok taviz verildiğini kendisi de kabul etmektedir.¹⁶⁷ Rusların Boğdan'ı işgali aniden gerçekleşmiştir. Bu duruma İstanbul'daki Rus elçisi İtalinsky bile bir bahane bulamamıştır. Osmanlı Devleti, Rusya'dan bir ay boyunca açıklama beklemiştir. Oysa Rusya bu süreçte Sırp ve Eflak isyanlarını hazırlamakla meşgul olmuştur.¹⁶⁸

Rusya'nın savaş ilan ettiği sırada Osmanlı Devleti Sırp isyanı ile meşguldü. Bu süreçte Sırp elebaşısı Karayorgi Belgrat'ı alarak Türkleri kılıçtan geçirmiştir. Rusya da gerek Sırp isyanını desteklemek gerekse Romanya prenslikleri ile Güney Podolya'yı almak için harekete geçmiştir. General Mihelson 60.000 kişilik kuvvetle 8 Aralık 1806'da Bender'i, 16 Aralık'da Hotin'i alarak istila hareketine başlamıştır. 1806'nın sonlarına doğru Baserabya sahillerindeki Kili ve Akkerman kalelerini ele geçirmiştir. Rusya'nın amacı Dinyester ve Tuna üzerindeki kaleleri zapt edip Eflak ve Boğdan'ı ele geçirmektir. Bu sayede Balkanlarda Osmanlı Devleti ile Fransa'nın birleşmesini önleyerek kendi siyasi çıkarları doğrultusunda hareket etmekteydi.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Armaoğlu, a.g.e, s. 150.

¹⁶⁶ Eren, a.g.m, s. 454.

¹⁶⁷ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s. 51.

¹⁶⁸ Darius, a.g.e, s. 91.

¹⁶⁹ Akçura, a.g.e, s. 118.

Lakin Türkler, İsmail'de Rusları yenerek durdurmuştur. 22 Aralık 1806'da Rusya'ya karşı savaş ilan edilmiştir.¹⁷⁰

Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde savaş açılan ülkenin elçisinin hapse atılması adetti. Buna göre Rus elçinin de hapse atılması gerekmekteydi. Bu sırada devreye giren Sebastiyani bu durumun barbarca olacağını ifade edip Rus elçisi İtalinsky ve ailesini hapse atılmaktan kurtarmıştır. Hatta Osmanlı Devleti yumuşak başlılıkla İtalinsky'e Rusya'nın işgal ettiği yerleri boşlatması halinde tekrar İstanbul'a dönebileceğini bildirmiştir. Bununla birlikte Rus tüccarları on gün içinde ülkelerine gitmeleri konusunda uyarılmıştır.¹⁷¹ İtalinsky'de ailesiyle birlikte Haliç'e demirli İngiliz HMS Canopus gemisine sığınmıştır.¹⁷² İngiltere'nin baskıları sonuç vermemiştir. Osmanlı Devleti İngiltere'den çok Fransız Elçisi Sebastiyani'nin sözünü dinlemiştir. Böylece Sebastiyani voyvodaların geri atanması konusunda kaybettiği diplomatik savaşın rövanşını geri almıştı. Bununla birlikte İtalinsky meselesinde olduğu gibi Sebastiyani'nin Osmanlı Devleti üzerinde ne kadar etkin olduğu görülmektedir.

İngiltere'nin telkinlerine uymayan Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaşa açarak diğer müttefiki İngiltere ile de düşman olmuştur. Önceki süreçte İngiltere'yi elde tutmak için Rusya'nın çoğu isteğine göz yuman Osmanlı Devleti, İngiltere ile ters düşmesinin ardından İngiltere'den gelebilecek tehlikelere karşı da tedbirler almaya başlamıştır.

Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı savaş açmasının ardından İngiliz elçi Arbuthnot Bab-ı Ali ile görüşmek istemiştir. Sultan III. Selim bir hattı hümayunla görüşme talebine olumlu cevap verilmesini istemiştir. Ayrıca hattı hümayunda Osmanlı-Rus savaşı hakkında İngiliz elçisine dikkatli cevaplar verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda elçinin Korfu ve Malta'daki donanmayı İstanbul'a sevk etmesinin söz konusu olabileceğini bildirmiştir. Özellikle boğazlar konusunda dikkat edilmesi gerektiği hususu üzerinde durmuştur. Gerekirse gemi batırılıp boğazın kapatılmasını ya da ateş kayıkları yerleştirilmesini istemiştir. İngilizlerin boğazdan

¹⁷⁰ Yılmaz Öztuna, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C. V, İstanbul-1994, s. 97.

¹⁷¹ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2035.

¹⁷² Palmer, a.g.e, s. 110.

güçlü bir donanmayla girmesini felaket olarak değerlendirmiştir.¹⁷³ Sultan III. Selim, sadrazama yazdığı hattı hümayunda Akdeniz'deki topların ve top kundaklarının yerlerinin çürük olduğunu ve bunları Allah'a emanet bir durumda bulunduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁴

Bu süreçte Avrupa'da İngiltere'ye karşı kıta ablukası uygulayan Fransa, Osmanlı Devleti'nden gelen askeri destek talebine olumlu cevap vermiştir. Dalmaçya'da General Marmont kumandasındaki birliklerden İstanbul'a top ve askeri mühendis göndermesi Fransa İmparatoru'nun Osmanlı nezdindeki prestijini artırmıştır.¹⁷⁵

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açması, İngiltere'nin baskıları, devletin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumlar Sultan III. Selim'in endişeye kapılmasına sebep olmuştur.

Bu süreçte Osmanlı Devleti İngiltere'nin hatırı için Rusya'ya taviz vermezken, İngiltere'yi de tamamen küstürüp kendisine düşman yapmamak için elinden geleni yapmıştır. Bununla birlikte Sultan III. Selim boğazlardaki aksaklıkların durumunu bildiği için özellikle boğazlar üzerinde durmuştur.

2. 6. 6. Osmanlı Devleti'nde İlk Tahkimat

Rusya ile savaşa girilmesi ve İngiltere'nin baskıları Osmanlı Devleti'nin diplomatik dengesini sarsmıştır. Özellikle Rusya'ya karşı savaş açılmasının ardından İngiltere'nin bu duruma kayıtsız kalması beklenemezdi. Bu yüzden elçi Arbuthnot'un gösterdiği reaksiyon ve İngiliz donanmasının Cebelitarık'ı geçip Bozcaada'ya gelmesi İngiltere'nin savaşa yeltendiğini göstermekteydi. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti'nin önlem alması gerekmekteydi. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açması ile devreye giren İngiltere yukarıda belirttiğimiz üzere bir takım dayatmalarda bulunmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bu dayatmaları kabul etmemiş, bunun üzerine İngiltere, Rusya'nın yanında olacağını bariz bir

¹⁷³ Kazım Şinasi, "Üçüncü Selim ve Çanakkale", *Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı*, (Yay. Haz. Muzaffer Albayrak-Ayhan Özyurt), İstanbul-2006, s. 150.

¹⁷⁴ Karal, *III. Selim Hattı Hümayunları*, s. 95.

¹⁷⁵ Yeşil, a.g.m, s. 405.

şekilde göstermiştir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti savaş hazırlıklarına başlamıştır. İngiltere'nin bu tavırları ve tehditleri karşısında Sultan III. Selim ilk iş olarak sadrazamına yazdığı hattı hümayunda boğazların güçlendirilmesine yönelik beyanatta bulunmuştur. Zira Sultan III. Selim boğaz tahkimatının en son 1650'lerde Venediklilere karşı tahkim edildiğini bilmekteydi.

Rusya ile girişilen savaşta boğazın Karadeniz girişi büyük öneme sahipti. Osmanlı Devleti buraya mühendisler göndererek tahkimata başlamıştır. Zira boğazların bu yakası en son Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali esnasında İngiliz mühendisler tarafından tahkim edilmiştir. Bu yüzden boğazların durumu İngilizler tarafından iyi bilinmekteydi.

Öte yandan Osmanlı Devleti savunmanın en önemli hattının donanma tarafından sağlanacağını düşünmekteydi. Bu yüzden mevcut gemilerin ikmalinin tamamlanması ve donanmaya asker alımına başlanmıştır. Bu süreçte askerlerin maaşlarına zam yapılarak Boğaz nazırının maaşı senelik 500 kuruşa yükseltilmiştir. Kal'a-i Seb'a da mevcut bulunan 1500 nefere, 500 nefer daha ilave edilmiş ve kalelerdeki top, kundak ve yuvarlakların yenilenmesi de bu sırada alınan önlemler arasında yer almıştır. Boğazın en zayıf noktası durumunda olan sahillerden asker çıkarılmasına önlem almak amacıyla bölgeye 250 talimci tüfengi yerleştirilmiştir. Bunlardan Hâcegan Hüseyin Şakir Bey sorumlu tutulmuştur. İstanbul Boğazı'nın Karadeniz girişinden Varna'ya kadar uzanan bölümünün savunulması için Sevahil-i Bahr-i Siyah Başbuğluğu oluşturularak burada yaz kış bir askeri bölük bulundurulması sağlanmıştır.¹⁷⁶ Her ne kadar tabyalar inşa edilse de buraların iyi bir şekilde savunulabilmesi için rüzgar ve akıntı çok önemliydi. İstanbul Boğazı'nın tahkimatı Rusya'ya karşı alınmış bir önlemdi. İngiltere için ise Çanakkale Boğazı tahkim edilecektir.

Bununla birlikte Sultan III. Selim yüksek rütbeli bir Fransız subayı olan Juchereau de Saint Denys'e boğaz savunmasını incelettirmiş ve bu incelemeler sonucunda bir rapor istemiştir. Fransız subay incelemelerinin ardından verdiği raporda, Çanakkale'de kuvvetli kale ve istihkamlar bulunmadığını, düşmanın uygun bir

¹⁷⁶ Ahmet Özcan, **Kethüda Said Efendi Tarihi ve Değerlendirilmesi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale-1999, s. 84.

rüzgar ve akıntıdan yararlanarak donanmasının Türk topçular ile çatışmaya girmeksizin Kilitbahir ve Sultaniye Kaleleri'nden boğaza kolayca geçebileceğini belirtmiştir. Fransız subay yaptığı incelemede boğazın zayıf yönünü bulmuştur. Bu zayıf yönün kapatılabilmesi için bir takım önerilerde bulunmuştur. Bu önerilerini raporunda şu şekilde ifade etmiştir. Buna göre düşmanın geçişini önlemek için boğaza çok sayıda modern top yerleştirilmesi ve Nara Burnu'nun gerisinde bir filonun sürekli olarak bulunması gerekmektedir. Sultaniye, Naraburnu, Kilitbahir ve Sultaniye kaleleri stratejik bir bölgedir. Bu yüzden bölgeye büyük bataryalar inşa edilmelidir. Bununda yeterli olmayacağını düşünen Danys'e göre, boğazın girişinin kuzey ve güneyinde bulunan bataryaların birbirlerine uzak olduğundan, buraların birbiri ile koordineli hale getirilmesi için aralara yeni bataryalar inşa edilmeliydi. Aynı zamanda Naraburnu'na zincir çekilmeli yangın salları konmalı, böylece harb gemilerinin geçmesine engel olunmalıydı.¹⁷⁷

Bu rapor özellikle Fransızlara hazırlanmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'ni bu sıkıntılı sürece sokan ve kendilerinin her konuda Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunu söyleyen Fransızlar, askeri anlamda da Osmanlı Devleti'nden ileri noktadaydı. Bu yüzden Fransız subayın yaptığı tespitler Çanakkale Boğazı'nın güvenlik zafiyetlerini ortaya çıkarmıştır. Bu zafiyetlerin ortadan nasıl kalkacağına dair görüşlerde sunulmuştur. Bununla birlikte Sultan III. Selim bu rapor doğrultusunda Çanakkale Boğazı'ndaki zafiyetleri gidermek amacıyla bölgeye Türk ve Fransız personeller göndermiştir. Çanakkale tahkimatının asıl sorumlusu olarak İrad-ı Cedîd defterdarı Feyzullah Efendi ve Kaptanpaşa Salih Paşa görevlendirilmiştir. Bölgenin tahkim edilmesi ve denetlenmesi için 1806 yılının sonlarına doğru Boğaz Nazırı olarak Feyzullah Efendi atanmıştır. Feyzullah Efendi göreve geldiği andan itibaren istihkâmlara planlı olarak sevk edilen askerlerin intikalini hızlandırmıştır. Boğazın önemli noktalarına karakollar inşa ederek bölgede askerlin devriye gezmesini faydalı görmüştür. Yeni birliklerin bölgeye intikal ettirilmesiyle birlikte İngilizlerin denizden karaya çıkması engellenmeye çalışılmıştır. Başkentten gönderilmesi gereken top ve mühimmatın yanı sıra Sultaniye, Kilitbahir, Sultanhisarı ve Seddülbahir kalelerindeki askerlere talim yaptırmak üzere Topçu Ocağı'ndan top ustalarının ve yirmi beşinci

¹⁷⁷ Üçarol, "Yakınçağ Başlarında Osmanlı İmparatorluğu", s. 316; Yeşil, a.g.m, s. 417; Karal, III. Selim Hattı Hümayunları, s. 99.

cemaatin topçuları da bölgeye ulaşmıştır. Feyzullah Efendi İstanbul'a sürekli olarak işlerin yolunda gittiğine dair olumlu raporlar göndermiştir. Lakin işler yolunda gitmemiştir. Tabyaların inşasında gerekli top ve mühimmatın bir araya getirilmesinde güçlükler çekilmiştir. Bu yüzden Sultan III. Selim'e bir mektup yazarak, Osmanlı donanmasında görülen eksikliklerin acilen giderilmesi hakkında talepte bulunmuştur. Sultan III. Selim barut, top, gülle gibi malzemelerin eksik olduğunu, ani bir saldırıda hazırlıksız yakalanılabileceği veya karşı koymakta yetersiz kalabileceği, düşman donanma ve tertibatının eksiksiz olduğuna dikkat çekmiştir. Bu isteklerin acil yerine getirilmesi padişah tarafından emredilmiştir.¹⁷⁸ Ayrıca Feyzullah Efendi, Kepez Liman'ında bulunan İngiliz gemisinden de rahatsız olmuştur. Boğazhisar ve Çanakkale taraflarının istihkâmının gerçekleştiği süreçte, Bab-ı Ali bölgeye Ahmed Bey ve Hadımoğlu'nu göndererek emirleri altına asker temin etmiştir.¹⁷⁹

Bununla birlikte İngilizlerde bölgede kalabilmek için bahaneler üretmiştir. Osmanlı Devleti ise iş konusunda sıkıntı çekmekteydi. Öte yandan Rus elçi İtalinsky'i Malta'ya götüren Kaptan Harvey komutasındaki Standard isimli gemi 24 Ocak 1807'de bir lodosla geri girerken Osmanlı uyarılarını dikkate almamış ve ufak çaplı bir çatışma yaşanmıştır. Bu durum karşısında İngilizler Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu tahkimatları tamamlamadan hangi aşamada olduğunu görmüşlerdir. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin bir gemiyi durdurmaktan bile aciz bir durumda olduğu ortaya çıkmıştır. Öte yandan ise bu duruma sert tepki gösteren Feyzullah Efendi, İngiliz gemilerinin Boğaz girişindeki kalelerde durmamasını garanti eden bir belge istemiştir. Bununla birlikte İngiliz elçi Arbuthnot, İstanbul ve İzmir'de çalışan işçileri korumak amacıyla büyük bir donanma istemiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Howick'de bu postaya kulak asarak altı harb gemisini 21 Kasım 1806'da göndermiştir.¹⁸⁰

Bu süreçte İngiliz elçi Arbuthnot Londra'ya bir takım raporlar göndermiştir. Bu raporlarda Osmanlı donanmasının gayet zayıf olduğunu, Rus ordularının İstanbul'a rahatlıkla girebileceğini, yapılan tahkimatların İngiliz ordusunu durduramayacağını

¹⁷⁸ BOA, HAT, 152/6416.

¹⁷⁹ Cabi Ömer Efendi, **Cabi Tarihi**, Haz. Mehmet Ali Beyhan, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul-1992, s. 114.

¹⁸⁰ Yeşil, a.g.m, s. 422.

ve İngiliz donanmasının rüzgarı arkasına almasıyla birlikte rahatlıkla İstanbul'a girebileceğini yazmıştır. Hatta İstanbul'da hiçbir direnişle karşılaşmayacağını da raporuna ilave etmiştir.¹⁸¹ Elçinin böyle düşünmesi gayet normaldir. Çünkü Rus elçisini götüren geminin tekrar İstanbul'a dönerken Osmanlı Donanması ile giriştiği ufak çaplı çatışma elçiyi analiz etmeye itmiştir. Üstelik Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik istikrarsızlık elçinin Londra'ya bu şekilde rapor göndermesinde büyük etken olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin hazırlıkları sadece kale ve tabya tahkimatı ile kalmadığı görülmektedir. Bu süreçte Fransız şirketlerinin Osmanlı Devleti'ne yoğun bir şekilde silah satmaya çalıştığı gözden kaçmamaktadır. Hatta bu silah şirketleri ticaretlerini sağlayabilmek için Fransız devlet personellerini dahi devreye sokmuştur. Mesela Fransa maslahatgüzarı Ruffin İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının tahkimi için bir Fransız silah şirketinin mektubunu Bab-ı Ali'ye iletmiştir. Mektupta boğazların savunulması konusunda kendilerinin seçilmesinden dolayı teşekkür beyanlarını sunmuşlardır. Ayrıca mektupta İngiliz politikası eleştirilmiş, İngilizlerin Avrupa'ya Osmanlı düşmanlığını yaymaya çalıştığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte maslahatgüzar İngilizlerin, Osmanlı Devleti'ni ötelediğini, Avrupa'nın da İngiltere'ye karşı olduğunu ve Osmanlı-Fransız dostluğunu bozmaya çalıştığını yazmıştır. Lakin kadim Osmanlı-Fransız dostluğunu kimsenin bozamayacağından bahsetmiştir. Fransız şirketi mektubun devamında İngiliz donanmasının Osmanlı donanmasını yakmak istediğini iddia etmiştir. İngilizlerin böyle bir hareket yapmaları karşısında tek dostunun Fransa olacağını bu yüzden donanmanın ve Çanakkale Boğazının ihtiyaçlarının Fransa tarafından karşılanması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Osmanlı hükümetinin bu dostluk karşılığında Fransız mallarına uygulanan gümrük vergisinin Osmanlı-İngiliz gümrük sınırına düşürülmesini istemiştir.¹⁸² Bu süreçte Fransız silah endüstrisi krizi fırsata çevirerek Osmanlı Devleti'ni pazara çevirme yoluna gitmiştir. Bununla birlikte öncelikli olarak İngiltere aleyhinde sözler söyleyerek ve Osmanlı-Fransız yakınlaşmasından bahsetmiş ve sonrasında Osmanlı Devleti'ne silah satmaya çalışmıştır.

¹⁸¹ Yeşil, a.g.m, s. 431.

¹⁸² Ahmet Oğuz, "İstanbul ve Çanakkale Boğazları İçin Yapılması Gereken İstihkâmlar ve Torpil\Mayın Yerleştirme Çalışmaları (1815-1915)", **100'üncü Yılında Çanakkale Sempozyumu (28-29 Nisan 2015)**, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırma Merkezi, İstanbul-2015, s. 34.

2. 6. 7. Vahid Efendi'nin Fransa Elçiliği ve Faaliyetleri

Sebastiyani, Napolyon'un verdiği talimatlar gereği Osmanlı-İran-Fransız ittifak antlaşmasına sağlamaya çalışmaktaydı. Napolyon, kurmayı amaçladığı bu ittifak antlaşması ile birlikte Avrupa'daki ordularının sağ kanadını korunmayı ve Kafkasya ile Hindistan sınırında yeni bir koridor açmayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda önce İran ile diplomatik temaslara geçmiştir. Rusların Kafdağı'nı geçip Dağıstan ve Azerbaycan'ı ele geçirmesi İran'ı fazlasıyla rahatsız etmiştir. Rusların bu hareketine karşı İran, Rusları Kafkas coğrafyasından uzaklaştırmak istemekteydi. Fakat Ruslara karşı tek başına mücadele edecek güce sahip değildi. Bu süreçte İran Şahı Fetih Ali Ruslara savaş ilan etmiştir. Veliht Abbas Mirza, Ruslar ile giriştiği mücadelede mağlup olmuştur. Bu sırada Napolyon devreye girerek İran'a bir takım vaatlerde bulunmuştur. Bu vaatler doğrultusunda Fransa'dan İran'a subay yetiştirmek için mühendis ve öğretmen gönderilmiştir. Bu sayede iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir.¹⁸³ Bu süreçte Avrupa seferinde bulunan Napolyon, Polonya'da karargah olarak kullandığı bir şatoda İran elçisi ile görüşmüş, General Garden'i İran'a elçi olarak göndermiştir.¹⁸⁴ Napolyon Garden'e de Sebastiyani'ye bildirdiği talimatları vermiştir. Bu talimatlar çerçevesinde Rusya, Balkanlar'da Osmanlı Devleti açısından ne kadar büyük tehdit ise Kafkasya'da İran açısından büyük tehdit oluşturmaktaydı. Bu sayede Rusya'yı Osmanlı Devleti vasıtası ile Balkanlarda kısıp almak isteyen Fransa, Kafkasya'da da İran'ı kullanarak köşeye sıkıştırmak istemiştir.

Öte yandan İran'ın ise Osmanlı Devleti gibi Rusya'ya karşı tek başına savaşabilecek gücü bulunmamaktaydı. Bu yüzden yeni müttefikler aramaktaydı. Bunun için kendisine yakın duran Napolyon'a karşı ikili ilişkilerini her zaman iyi tutmaya çalışmış ve Napolyon'u müttefik olarak görmüştür. Lakin Napolyon için ne Osmanlı Devleti ne de İran önemliydi. O sadece Rusya'yı kendisine mecbur edip ittifak kurmayı amaçlamaktaydı. Bu sırada Avrupa'da Rusya ile yapılan d'Qubril antlaşması kabul edilmemiş, Fransa ile Rusya yeniden savaşa tutuşmuştu. Bu süreçte Osmanlı Devleti ise Rusya ile savaşmaktaydı. Lakin elinde Rusya'ya karşı tek başına

¹⁸³ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 1990.

¹⁸⁴ Palmer, a.g.e, s. 108.

karşı koyacak gücü buldurmamaktaydı. Bu yüzden Osmanlı Devleti, Sebastiyani'nin telkinlerine uyararak Fransa'ya güvenmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle Fransa ile vakit kaybetmeden ittifak antlaşması yapmayı hedeflemiştir. Fransız İmparatoru Napolyon'da Osmanlı Devleti ile ittifak yapmaya her zaman sıcak bakmış ve bu yolda çaba sarf etmiştir. Hatta Osmanlı Devleti'ne ittifak isteğini elçi Sebastiyani aracılığıyla bildirmiştir. Bunun içinde ittifak antlaşmasının şartlarının İstanbul'da kararlaştırılmasını istemiştir. Ayrıca Sebastiyani Napolyon'a elçi gönderilmesini söylemiş, bu elçi sayesinde Rusya ile yapılacak antlaşma hükümlerinin müzakere edilmesi ve imzalanması hızlandırılarak, diğer devletlerle yapılacak antlaşmalarda Osmanlı Devleti'nin müttefik sıfatıyla katılabileceğini söylenmiştir. Bu vaat, kriz ortamında bulunan Osmanlı Devleti için bir fırsat halin gelmiştir. Lakin Osmanlı bürokratları arasında Fransa ile ittifak antlaşması yapılması konusunda sıkı bir tartışma yaşanmıştır. Bu tartışmalar yaşanırken Fransız Elçi Sebastiyani'ye ittifak antlaşması için olumsuz bir yanıt verilmemiştir. Bununla birlikte Sebastiyani İran elçisinin de Berlin'de bulunduğunu ve Napolyon ile görüştüğünü bildirmiştir. Sebastiyani'nin bu hamlesi elçi tayin süresini hızlandırmıştır.¹⁸⁵ Osmanlı Devleti bu ittifak antlaşması için elçi olarak Mehmet Emin Vahid Efendi'yi görevlendirmiştir.¹⁸⁶ Bununla birlikte Napolyon Osmanlı Devleti'nden ittifak antlaşması için İran ile görüşmek üzere elçi gönderilmesini de istemiştir.

Osmanlı Devleti Fransa'nın bu isteği üzerine İran ile ittifak görüşmeleri yapmak için harekete geçmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti, yapılan ittifaktan sonra İngiltere ve Rusya'nın harekete geçebileceğini bildirmiştir. Napolyon ise bunu anlayışla karşılayarak böyle bir ittifaka girilmesi halinde bu olumsuz durumun bertaraf edileceğine dair sözler vermiştir. Osmanlı Devleti de Napolyon'un bu sözleri karşısında Rusya'ya karşı güçlü müttefikler bulunduğunu düşünerek ittifak müzakerelerini hızlandırmıştır.¹⁸⁷ Bununla birlikte Osmanlı Devleti ile İran arasında diplomatik faaliyetler elçiler vasıtasıyla sağlanmaktaydı. Osmanlı Devleti, İran'a elçi

¹⁸⁵ Akçura, a.g.e, s. 122; Yavuz Ercan, "Napolyon'un İstilas Sırasında Bir Türk Diplomatın Gözü ile Viyana Şehri", **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Ed. Halil İncelik, C. IV, İstanbul-1984, s. 265; Fahri Maden-Eğilmez Mustafa, **Vahid Paşa'nın Hayatı Sakız Vak'ası**, Roza Yayınevi, İstanbul-2012, s. 5.

¹⁸⁶ Erol Çağlar, **Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Sefareti ve İngiltere ile Yapılan Görüşmelere Dair Takriri**, İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2002, s. 31.

¹⁸⁷ Sıtkı Uluer, **19. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1774-1848)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ-2009, s. 137.

olarak Seyyid Refi Efendi'yi göndermiştir. Lakin Ref'i Efendi'nin, Fransa lehine değil de aleyhine faaliyetler yürüttüğü göze çarpmaktadır. Hatta yapılan gizli toplantılarda Rusların yaptıklarının uluslararası hukuka uygun olduğunu, Fransa'nın ise sözüne güvenilmeyeceğini söylemiştir.¹⁸⁸ İran Elçisi Ref'i Efendi'nin böyle faaliyetler yürütmesi, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya zaruri sebeplerden dolayı yakınlaştığını ve Fransa'ya güvenmediğini göstermektedir.

Öte yandan Berlin'e gönderilen elçi Vahid Efendi'ye, Napolyon'un Avrupa'da zafer kazanmaması halinde ittifak antlaşması imzalanmaması emredilmiştir. Bu talimatı alan Vahid Efendi Berlin'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Lakin Napolyon bu sırada Lehistan'ın başkenti Varşova'da bulunmaktaydı. Napolyon'un Varşova'da olduğunu öğrenen Vahid Efendi, buraya gitmiştir. Varşova'ya gelen Vahid Efendi, Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand'a haber göndermiştir. Bu haberi alan Talleyrand görüşmeye kendisi gelmeyerek başka birini göndermiştir. Talleyrand ile Vahid Efendi ancak üç gün sonra görüşebilmiştir. Talleyrand'ın evine gelen Vahit Efendi, evin önünde karşılanarak diğer devlet elçilerinin ve Talleyrand'ın bulunduğu odaya çıkarılmıştır. Talleyrand ile Vahid Efendi arasında gerçekleşen görüşmelerde, Talleyrand gayet sıcak, samimi ve güler yüzlü bir tavır sergilemiştir. Hatta odaya girdiğinde ayakta bekleyen Vahid Efendi'ye kanepeye oturması yönünde işaret etmiştir. Bu görüşmede Talleyrand, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne yardım amacıyla Polonya sınırına kadar geldiğinden, 200.000 kişilik orduyu Rusya'nın üzerine sevk ettiklerinden bahsetmiştir. Bununla birlikte Türkiye ile Fransa arasında sevgi ve yakınlık olmasını dilemiştir. Ertesi gün verdiği bir ziyafette Vahid Efendi'ye özel ilgi göstermiş ve hatta elçi kabul geleneklerine aykırı olmasına rağmen ziyafetten sonra Vahid Efendi'nin kaldığı konağa gelerek yakınlığını göstermiştir.¹⁸⁹

Vahit Efendi Varşova'da kaldığı sürece Talleyrand, sürekli olarak anlamsız öneriler ile Osmanlı Devleti'ne yardım eder gibi görünmüştür. Karadağ, Sırbistan taraflarına, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'na Fransız askerlerini sokarak Osmanlı-İngiliz ilişkilerini bozmaya çalışmıştır. Bunun için Vahid Efendi'yi ikna etmeye yoluna

¹⁸⁸ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 1994.

¹⁸⁹ Yavuz Ercan, "Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Sefernamesi", OTAM, Sayı 2, Ankara-1991, s. 98; Maden-Eğilmez, a.g.e, s.6; Çağlar, a.g.e, s. 31.

gitmiştir. Hatta bu isteklerin uygulanması için imzalı bir kağıt dahi istemiştir. Fakat Vahid Efendi, Talleyrand'ın bu ikna çalışmalarını ustaca geçiştirmiştir.¹⁹⁰

Talleyrand, Vahid Efendi'yi Varşova'da gezdirdikten sonra Frenkeştayn'da konaklayan imparatorun sarayına götürmüştür. Frenkeştayn'a gelişinden bir gün sonra Vahid Efendi Napolyon ile görüşerek Sultan III. Selim'in mektubunu iletmiştir. Bu görüşme sırasında Napolyon, Vahid Efendi'yi görevinden dolayı tebrik etmiş, aralarında karşılıklı dostluk bildiren birkaç kelime ile Osmanlı Devleti'nin sorunları üzerine bir saate yakın sohbet gerçekleştirmişlerdir. Sonra Vahid Efendi dairesine çekilerek Napolyon ile olan görüşmeyi Dersaadet'e rapor etmiştir.¹⁹¹

Bu süreçte Napolyon Berlin'i işgal ederek Rusya'nın üzerine harekete geçmiştir. Buna karşı Rus birlikleri Polonya üzerinden Fransa'ya karşı saldırıya geçmiştir. İki ordu 7-8 Şubat 1807'de Eylau'da karşılaşmış, şiddetli çatışmalardan sonra kesin bir sonuç alınamamıştır. Kışın gelmesiyle birlikte Fransız birlikleri kışlalara çekilmiştir. Bu süreci diplomatik faaliyetlerle geçiren Napolyon, Osmanlı ve İran'ın yanı sıra Avusturya'ya da ittifak teklifinde bulunmuştur. Lakin Avusturya bu teklifi kibarca reddederek silahlanmaya devam etmiştir. Napolyon, Avusturya'nın bu hareketinden sonra Rusya'yı barışa zorlamaktan başka çarenin olmadığını anlamıştır. Baharın gelmesiyle birlikte harekete geçen Fransız birlikleri 10 Haziranda 1807'de Friedland Savaşı'nda Rusya'yı bozguna uğratarak, Memel'e kadar olan bölgeyi ele geçirmiştir. Napolyon, Çar Aleksandr'a barış teklif etmiştir. Çar ise barış yapmaya mecbur kalmıştır. Çar Aleksandr, Napolyon ve Prusya Kralı III. Friedrich ile Tilsit'te barış ve ittifak antlaşması imzalanmıştır.¹⁹²

Napolyon, istediğini elde ederek Rusya'yı kendi safına çekmiş, Eylau Savaşı'ndan sonra da İran ile de bir ittifak antlaşması yapmıştır. Fakat artık ne Osmanlı Devleti'ne ne de İran'a ihtiyacı kalmamıştır. Talleyrand İran ile gizli ittifak antlaşması imzaladıktan sonra İran elçisini ülkesine göndermiştir. Vahid Efendi'ye de Napolyon'un Avrupa seferinde olduğunu ve Napolyon'un yanına gideceğini söylemiştir. Vahid Efendi, Varşova'da kalmasının bir anlam ifade etmediğini

¹⁹⁰ Ercan, "Seyyid Mehmed Emin Vahid Paşa'nın Fransa Sefaretnamesi", s. 45; Çağlar, a.g.e, s. 41.

¹⁹¹ Çağlar, a.g.e, s. 44.

¹⁹² Üçok, a.g.e, s. 37.

bildirmiştir. Bunun üzerine Talleyrand birkaç gün içinde geleceğini ve eğer gelmezse mektup ile haber vereceğini bildirmiştir. Talleyrand gidişinden on sekiz gün sonra mektup yazarak Vahid Efendi'yi Napolyon ile görüşmek üzere Frenkeştayn köyüne davet etmiştir. Frankeştayn köyüne giden Vahid Efendi on gün boyunca stresli bir biçimde burada konaklamıştır.¹⁹³ Bu süreçte Vahid Efendi biran önce Fransa ile ittifak antlaşması imzalamak istemiştir. Lakin Napolyon amaçları çerçevesinde Rusya'yı yanına çekmeyi başarmıştır. Eylau Savaşı'ndan sonra Rusya ile barış imzalama kararı almıştır. Artık Osmanlı Devleti ile ittifak yapıp yapmamanın pek bir önemi kalmamıştır. Napolyon'un Osmanlı Devleti'nden elçi istemesinin sebebi Rusya'yı İngiltere'den ayırmaktan başka bir şey olmamıştır. Bu sayede kendi isteği doğrultusunda bir antlaşma maddesi belirlemeyi amaçlamıştır.

Vahid Efendi, Varşova'da kaldığı süreçte ve Frankeştayn'a geliş evresinde casuslar vasıtasıyla Fransa'nın Rusya ile Tilsit Barışı'nı imzaladığı haberini almıştır. Bunun üzerine Talleyrand'a mektup yazarak verilen sözleri dile getirmiştir. Vahid Efendi'nin bu sitemi karşısında Talleyrand yapılan sitemin anlamsız olduğu dile getirmiştir. Tilsit Antlaşması'nda Osmanlı-Rus Savaşı'nı bitiren maddeler konulduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Talleyrand Tilsit'te Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan hamlelerin üstünü örtmek için Osmanlı Devleti'ndeki taht değişikliğine değinmiştir. Yeni hükümdar Sultan IV. Mustafa'nın İstanbul'da kabul etmediği 600 Fransız topçusuna değinerek, Osmanlı Devleti hakkında iyi niyetleri olduklarını dile getirmiştir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı düşmanca tavırlar sergilemesinin haksızlık olduğunu değerlendirmiştir. Bununla birlikte Talleyrand mektubunda bazı bahaneler sunarak Vahid Efendi ile görüşmeyi reddetmiştir.¹⁹⁴

Tilsit'ten sonra Fransız devlet adamlarının Vahid Efendi'ye karşı tavırları değişmiştir. Vahid Efendi Fransız Devlet adamlarının gözünde eski pozisyonunu kaybetmiştir. Bunun farkına varan Vahid Efendi, Varşova'da kalmanın anlamsız olduğunu düşünmekteydi. Fransız diplomasisindeki değişimin farkına varan Vahid Efendi İstanbul'a geri çağırılmak için mektup göndermiştir. Lakin İstanbul'daki taht değişikliği ve istikrarsızlık yüzünden görevi yenilenmiştir. Bu durum karşısında

¹⁹³ Ercan, *Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Sefaretnamesi*, s. 116.

¹⁹⁴ Ercan, *Seyyid Mehmed Emin Vahid Paşa'nın Sefaretnamesi*, s. 116.

Vahid Efendi Paris'e Muhib Efendi'nin konağına dönmüştür. Bu süre içinde Vahid Efendi Fransız Başbakan Şampani'nin Fontenblö'ye geldiğini duymuştur. Bunun üzerine Başbakan'a Paris'e geldiğine dair resmi bir mektup göndererek yeni padişahın mektubunu vermek üzere randevu talep etmiştir. Bu sırada İstanbul'dan bir mektup gelmiş ve Vahid Efendi'nin görev süresinin dolduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine İstanbul hükümetine karşı suçlu duruma düşmek istemeyen Fransa hükümeti, Başbakan Şampani vasıtasıyla 13 Ekim 1807'de Vahid Efendi'yi Fontenblö'ye çağırmıştır. Vahid Efendi burada üç gün konakladıktan sonra Napolyon ile görüşmüştür. Vahid Efendi Napolyon'a, Sultan IV. Mustafa'nın fermanını vererek saygı ve hürmetlerini sunmuştur. Bunun üzerine Napolyon fermanı Başbakan Şampaniye vermiştir. Vahid Efendi ertesi gün İstanbul'a dönmüştür.¹⁹⁵ Napolyon'un tavırları, Vahid Efendi'yi oyalaması ve berati önemsemeyerek Şampani'ye vermesi Osmanlı Devleti'nin gözden çıkardığının göstergesidir. Zira Napolyon amacına ulaşarak Rusya'yı yanına çekmiştir.

Napolyon Tilsit'ten sonra Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği tavırları İran'a karşı da sergilemiştir. Hatta Napolyon sürekli bahaneler üreterek, İran elçisi Askar Han Afşar görüşme taleplerini reddetmiştir. Bunun üzerine Askar Han Afşar Napolyon ile görüşmeden İran'a geri dönmüştür.

---

¹⁹⁵ Ercan, *Seyyid Mehmed Emin Vahid Paşa'nın Sefaretnamesi*, s. 122; Çağlar, a.g.e, s. 60.

3. OSMANLI-İNGİLİZ SAVAŞI (1807-1809)

3. 1. Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Bozulması ve İngiliz Elçi Arbuthnot'un İstanbul'u Terki

İngiltere ve Rusya, Mısır'ı Fransızların elinden kurtardıktan sonra Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine yoğunlaşmışlardır. Osmanlı Devleti ise İngiltere ile münasebetlerini sekteye uğratmamak için Rusya'nın uyguladığı politikalarına göz yummuştur. Lakin Rusya'ya karşı tek başına mücadele edemeyeceğini de hesaba katan Bab-ı Ali, İngiltere ve Rusya'nın düşmanı Fransa'ya karşı da yakınlık göstermiştir. Fransa'nın Avrupa'yı dize getirmesi, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı meylini artırmıştır. Bu meyil iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ile devam etmiştir. Müttefik devletler İngiltere ve Rusya, Osmanlı Devleti'nin bu yaklaşmasına sert tepkiler göstererek Osmanlı Devleti'ne karşı tehditvari tutumlar sergilemiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti üzerinde Fransa'nın etkisinin artması Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasına, İngiltere'nin de Rusya yanlısı politika izlemesine sebep olmuştur. İngilizler, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı savaş açmasını engellemeye çalışmıştır. Hatta İngiliz Elçi Arbuthnot, Bab-ı Ali'ye Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne saldırması karşısında denizden yardım edeceğini karadan da Rusların yüz bin kişilik kuvvet göndereceğini bildirmiştir. Bu teklifin ardından Osmanlı hükümeti "Madem ki Rusların Osmanlı sınırlarına hücum haberleri peş peşe gelmektedir. Artık tahammül etmek kimsenin elinde değildir" diyerek bu teklifi nazikçe reddetmiştir.¹⁹⁶

Bununla birlikte Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açma sebebi İngiltere tarafından bilinmemektedir. Bu durum karşısında İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Rusya'nın savaş ilan etmesini hoş karşılamadıklarını bildirmiştir. Lakin Osmanlı Devleti'ni kendinden uzaklaştırmamak ve Rusya'ya karşı savaş açmasına engel olabilmek amacıyla işgalin on beş ya da on yedi gün kadar düşünülüp beklenmesini istemiştir. Ayrıca elçi Arbuthnot, Rusya'nın savaş sebebinin öğrenilmesi konusunda yardım edilebileceğini söylemiştir. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin kendilerini

¹⁹⁶ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2033.

dinlememesi ve aksi cevap vermesi halinde İngiliz elçinin de İstanbul'u terk edeceğini, İstanbul'un abluka altına alınarak kıtlığa sevk edileceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda da Mısır'ı da işgal edeceklerini bildirmiştir.¹⁹⁷

İngilizler, Rusya'nın savaş ilanı hakkında bilgi alabilmek için Bükreş konsolosu Summerer'i görevlendirmiştir. Summerer, Rus General Mesloson'dan bilgi alınmasını istemiştir. Lakin Mesloson Summerer'e bilgi vermekten kaçınmıştır. Summerer işlerin yolunda gitmediğinin farkına varmıştır. Bununla birlikte İngilizler, Fransa'ya dost olanla düşman, düşman olanla dost olduklarını Osmanlı Devleti'ne hatırlatmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilan etmesine hoş bakmadıklarının söyleyip savaşın durdurmasını istemiştir.¹⁹⁸ Bunun yanında İngiltere Osmanlı-İngiliz ittifakının yenilenmesi talep etmiştir. Aynı zamanda Rusya'ya arka çıkarak Fransa ile olan diplomatik ilişkilerini tamamen kesmelerini, General Sebastiyani'nin İstanbul'dan gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca Çanakkale Boğazı'nda cephaneye yüklü 15 Osmanlı gemisinin İngiltere'ye teslimini, Eflak ile Boğdan'ın Ruslara verilmesini de isteklerine eklemiştir. Aksi takdirde İngiliz Elçi Arbuthnot'un İstanbul'dan çekilip Bozcaada'ya gideceğini ve İngiliz donanmasının İstanbul'u bombalamasını izleyeceği tehdidinde bulunmuştur.¹⁹⁹

Bu durum Fransa'nın Osmanlı topraklarındaki nüfuzunu daha fazla güçlendirmiştir. Ayrıca Napolyon'un Prusya'yı tamamen ele geçirip Lehistan'a hareket ettiği haberi, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilanını hızlandırmasına ve İngiliz elçinin teklifini reddetmesine sebep olmuştur. İngiltere ise gerek Osmanlı Devleti'ni gerekse Rusya'yı elinde tutmaya çalışmıştır. Bununla birlikte İngiltere öncelikle Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki problemi çözmeye çalışmıştır. Lakin İngiltere Rusya'ya daha fazla ehemmiyet vererek Osmanlı Devleti'ni ikinci plana atmıştır. Kısaca Rusya'nın çıkarlarını Osmanlı Devleti'nin önünde tutmuştur. Bu süreçte İngiltere, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne göre daha kuvvetli olduğunu, Fransa'ya karşı daha fazla direnç göstereceğini hesaba katarak kendi çıkarlarını gözetmiştir.

¹⁹⁷ Karaer, "Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Büyükelçiliği ve Döneminde Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri", s. 8; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2033.

¹⁹⁸ Mustafa Necati Paşa, **Netayicü'l-Vukuat**, Haz. Neşet Çağatay, Ankara-1992, s. 210.

¹⁹⁹ Armaoğlu, a.g.e, s. 150; Eren, a.g.m, s. 454; Nicolae Jorga, **Osmanlı Tarihi**, C. III, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, s. 148.

Bununla birlikte İngiltere, kendi çıkarlarına zarar veren Osmanlı Devleti'ni bu işe engel olmaması için gerek nazik tavırlarla gerekse tehditkar tavırlarla sindirmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti ise Rusya'nın ve İngiltere'nin emellerinin farkında olduğu için Avrupa'daki güç dengesinden faydalanarak Fransa'nın desteğini almayı amaçlamıştır. Bu süreçte Fransa'yı müttefik olarak görerek politik adımlarını bu yönde atmış, İngiltere'yi de gücendirmemeye çalışmıştır.

Sebastiyani ise İngilizlerin savaş açacağını düşünmemiş, Bab-ı Ali'ye "İngiltere Devleti, Rusya'nın hatırı için Osmanlı ülkesindeki ticaretini feda edemez. İngiltere elçisi kendiliğinden giderse gitsin, siz kovmuş olmayınız" diyerek Osmanlı Devleti'ni kışkırtmıştır.²⁰⁰ İngiltere'nin tarihsel politikası ve Osmanlı pazar hacmi göz önünde bulundurulduğunda hiç kimse İngiltere'nin savaş açacağını düşünmemiştir. Çünkü Osmanlı pazarı İngiliz ekonomisi açısından büyük önem arz etmiştir. Lakin İngiliz-Fransız düşmanlığı, dönemin konjonktürel yapısı itibariyle İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmasına neden olmuştur.

Bu süreçte Sebastiyani, İngiltere'nin tehditlerinin anlamsız olarak görmesinin sebebi, İngiliz donanmasının saldırı yapacak yeterlilikte olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Arbuthnot İngiliz hükümetinden sürekli takviye güç istemiştir. Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerinde etkisini artırması İngiltere'yi de rahatsız edebileceği düşünülmüştür. Bu yüzden İngiliz elçisi Fransızların Hint yolunu kapatmak için Mısır'a donanma sevk edeceğini düşünmüştür. Bunun için İngiltere'nin tedbir alması gerektiğini şikayet şeklinde Londra'ya bildirmiştir.²⁰¹ Ayrıca Elçi Arbuthnot'un bu şikayetiyle birlikte İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerinde etkisinin azaldığı görülmüştür. Arbuthnot İngiliz-Osmanlı ittifak antlaşmasının yenilenmesi konusunda başarısız olmuş ve Osmanlı Devleti tarafından oyalanıldığından şikayetçi olmuştur. Bu yüzden 27 Eylül 1806 yılında İngiltere'nin Akdeniz Donanması Komutanı Sidney Smith'e gönderdiği mektupta kendisi ve ailesinin İstanbul'da ikamet edemeyeceğini ve donanmanın gelmesini istemiştir. Arbuthnot, Osmanlı

²⁰⁰ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2034.

²⁰¹ BOA, HAT, 256/14682.

Devleti'nin İngiliz donanmasından çekindiğini ve bu donanmanın İstanbul önlerinde görünmesi halinde İstanbul'da Fransız nüfuzunun sona ereceğini düşünmüştür.²⁰²

Arbuthnot'un Londra'dan talep ettiği filo İngiltere'deki iktidar değişikliği nedeniyle pek fazla önemsenmemiştir. Lakin İngiltere'nin Viyana Elçisi Adair işin ciddiyetini anlatabilmek için Çanakkale'deki İngiliz donanmasına takviye yapılması konusunda baskıda bulunmuştur. Adair yazdığı *Historical Memoir of a mission to court of Vienna in 1806* adlı eserinde bu durumu "Bay Arbuthnot, İngiliz hükümetinin beyanlarını desteklemeye davet etmektedir. Gerçekten de şayet desteklemez ise o ülke kendisini bütünüyle Fransa'ya adayacaktır ve işlerin içinde bulunduğu uğursuz durum, Fransa'nın elinde Rus kuvvetlerinin yarısını kendi sınırlarında meşgul etmek için bir araç haline gelebilir." diyerek sonlandırmaktadır.²⁰³

1 Kasım 1806'a Arbuthnot'un gönderdiği mektubu Amiral Sidney Smith donanma kumandanı Amiral Collingwood'a iletmiştir. Bununla birlikte Collingwood ufak bir donanma hazırlanmasını emretmiştir. Filo da Kaptan Thomas Louis'in komutasında 80 toplu Canopus, Kaptan Thomas George Shortland komutasındaki 74 toplu Thunderer, Kaptan John Talbot komutasındaki 64 toplu Standard'dan oluşmuştur. Bu donanmaya İstanbul'da Kaptan Thomas Harwey komutasındaki 40 toplu Endymion'da dahil olmuştur. Donanma 21 Aralık 1806'da Bozcaada açıklarına ulaşmıştır.²⁰⁴

Bununla birlikte Napolyon Prusya'yı mağlup etmiştir. Adair Avrupa'da oluşan olumsuz havayı silmek ve Napolyon'un askeri kanadını kırmak amacıyla baskıda bulunmuştur. Bu baskı sonuç vererek Ocak 1807'de Londra'dan Rusya'nın desteklenmesini öngören talimatlar verilmiştir. Ayrıca 7 pruva hattı gemisi ve birkaç firkateynden oluşan filosu ile Çanakkale'ye gönderilmiştir. Donanmaya tümamiral olarak Duckworth tayin edilmiştir. Tümamiral Duckworth filosu ile Tuğ Amiral Thomas Lois'in Bozcaada'da bulunan donanmasına katılarak donanma

²⁰² Yeşil, a.g.m, s. 408.

²⁰³ Zinkeisen, a.g.e, s. 302.

²⁰⁴ Yeşil, a.g.m, s. 417.

komutanlığını devralmış ve sonra elçinin hizmetine girmiştir. Duckworth Ocak ayının ilk günlerinde Çanakkale'ye gelmiştir.²⁰⁵

Bu süreçte İstanbul'daki havayı iyi analiz eden İngiliz elçisi Arbuthnot, Sebastiyani'nin etkinliğinin arttığını görmüştür. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasıyla birlikte müttefiki Rus elçisinin İstanbul'u terk etmesi, Osmanlı Devleti'nin tavrını sertleştirmesi, Arbuthnot'un siyasi yalnızlığa sürüklenmesine sebep olmuştur. Peşinden eşinin ölümü, kendisinin rahatsızlanması yabancı bir ülkede güvenli hissetmemesine sebep olmuştur. Bu yüzden Arbuthnot içinde bulunduğu bu olumsuz durumda Osmanlı Devleti'nin kendisini Çanakkale'de ki İngiliz donanması ile haberleşmesine engel olduğunu bahane etmiştir. Elçinin bu hareket ve tavırları İstanbul'dan ayrılmanın zeminini oluşturmaktaydı. Aynı zamanda Osmanlı Devleti iki devlet arasında sıcak çatışma çıkacağından endişelendiği için elçinin İngiliz donanması ile irtibat kurmasını engellediğini izah etmiştir. Lakin elçi İstanbul'dan gitmeye niyetliydi. Kendisinin görevini yerine getiremediğini, bütün haber kaynaklarının tıklandığını, görevini yapabileceği bir yere gitmenin şart olduğunu düşünmekteydi.²⁰⁶

Lakin Fransız Subay Juchereau de St. Denys İngiliz Elçi Arbuthnot'un Prusya Elçisi Bielfeld'e yazdığı "Canopus alahateur de Tenedos ce 1 Fevrier 1807" başlıklı yazıya ulaşarak eserinde kullanmıştır. Fransız subay bu ulaştığı metinde elçinin gidiş amacını kendi kaleminden okumuştur. Bu yazıya göre "Görevimde kalarak hükümetin operasyonlarına engel çıkaracağım... şiddet içeren önlemlere umutsuzluk içinde kalırsam başvuracağım ama onun imkanlarına boyun eğmek gerektiğini sizde iyi biliyorsunuz" yazmaktadır.²⁰⁷ Böylelikle elçinin gitmek için bahane ürettiği görülmüştür. Ayrıca İngiliz elçi tutuklanacağından korktuğu için şehirden ayrıldığı görülmüştür. Halbuki Rus savaşını başlamasıyla birlikte Rus elçi İtalinsky hapsedilmeyerek gitmesine izin verilmiştir.

Elçi Arbuthnot, 29 Ocak 1807'de Galata önünde bulunan Endmion isimli İngiliz gemisinde ziyafet düzenlemiştir. Bu ziyafette İstanbul'da bulunan İngiltere'nin

²⁰⁵ Zinkeisen, a.g.e, s. 302.

²⁰⁶ Yeşil, a.g.m, s. 432.

²⁰⁷ Zinkeisen, a.g.e, s. 304.

önemli ileri gelenleri ve tüccarları bulunmaktaydı. Ziyafet esnasında gemi demir olarak hareket etmiştir. Bu sırada İngiliz elçi Arbuthnot devreye girerek İstanbul ile diplomatik ilişkilerin kesildiğini, İstanbul'da kalmanın tehlikeli olduğunu ve artık geri dönülmeyeceğini söylemiştir. Sonuçta bu sözlerin ardından geminin her tarafından elçiyi protesto sesleri yükselmiştir. Endemion gemisi hiçbir engele takılmadan Çanakkale'yi geçerek Bozcaada'da ki İngiliz donanmasına katılmıştır.²⁰⁸

Arbuthnot İstanbul'u terk ettikten iki gün sonra 31 Ocak 1807'de elçilik tercümanı Pisani'yi Salih Paşa'ya göndermiştir. İstanbul'dan ayrılma sebebinin sadece güvenlik için olduğunu, verdiği notaların olumlu cevaplanması halinde geri döneceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Salih Paşa iki devlet arasında herhangi bir savaş alameti olmadığını, savaşın Rusya'ya açıldığını ve elçinin acele ettiğini söylemiştir.²⁰⁹

İngiliz elçinin ani bir kararla İstanbul'u terk etmesi Bab-ı Ali tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Elçinin gidişinden bir hafta sonra deklarasyon yayımlayarak Elçi Arbuthnot'un, 26 Ocak 1807'de gönderdiği notanın sert ve tehditkar olduğunu ve elçinin anlamsız tekliflerde bulunduğunu ifade etmiştir. Hatta bu deklarasyonda Rusya'nın Osmanlı topraklarını işgal ettiği, Arbuthnot'un da bu durum karşısında sessiz kaldığı belirtilmiştir.²¹⁰ Bunun üzerine harekete geçen Amiral Duckworth'un komutasındaki İngiliz donanması 8 Şubatta 1807'de Bozcaada'ya ulaşmıştır.

Bununla birlikte Arbuthnot kendisinin Osmanlı sularında olduğunu müzakerelerin yapılabileceğini söylemiştir. Lakin Osmanlı bürokratları elçinin mevkisini bırakıp gittikten sonra elçilik sıfatının kalmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine İngiliz filo kumandanı Amiral Duckworth elçi Arbuthnot'un görevinin sona erdiğini söyleyerek Osmanlı Devleti'nin yabancı nüfuzundan kurtulabilmesi için İngiltere ile iyi geçinmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin müzakereye yanaşması halinde Amiral Lewis'i murahhas olarak tayin edilmiş ve ona bir takım talimatlar verilmiştir. Ayrıca İstanbul'a bir nota gönderilmiştir. Bu nota da Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni

²⁰⁸ Kazım Şinasi, a.g.m, s. 151; Darius, a.g.e, s. 94.

²⁰⁹ Yeşil, a.g.m, s. 434.

²¹⁰ Yeşil, a.g.m, s. 436.

parçalamaktan başka gayesi olmadığı, bunu Mısır'ın işgali ile birlikte gösterdiği, söylenerek, Rusya'nın ve İngiltere'nin imdadına yetişmesiyle Mısır ve Suriye'nin kurtarıldığı ifade edilmiştir. İlave olarak Fransa'nın Polonya'da perişan halde olduğu, bu sebeple Osmanlı Devleti'ne yardım edemeyeceği, İngiliz donanmasının Çanakkale'ye geçip İstanbul'u tahrip ve istila edebileceğini belirtilmekteydi. Bu notanın dikkate alınması halinde 6 Şubat 1807'de müzakereye girişilebileceğini söylenmiştir.²¹¹

3. 2. Osmanlı-İngiliz Savaşı'nın Başlaması ve Gelişimi

Bozcaada'ya gelen İngiliz donanması Osmanlı sularına hareket için uygun rüzgarı beklemekteydi. Bununla birlikte İngilizler, Rusların Boğdan'a kadar ilerlemesiyle donanmalarını Çanakkale yakınlarına getirmişti. Bu sırada İngiliz donanmasının Narburnu'nda görülmesi üzerine Çanakkale'nin tahkimatına karar verilmiş, Kaptan-ı derya Salih Paşa bizzat bölgeye giderek tahkimatı yerinde incelemiştir.²¹² Boğaz Nazırı Feyzullah Efendi ve Boğaz Nazırı Seraskeri Ebubekir Paşa kale ve muarız körfezlerini incelemiştir.²¹³ Ebubekir Paşa, bu incelemeleri sırasında Bab-ı Ali'den tabya, kundak inşasında ve kalelerin tamirinde gereken diğer ihtiyaçlar için kullanılmak üzere para gönderilmesini istemiştir. Ayrıca bölgeyi inceleyenler asker sevkiyatı yapılması konusunda ısrarcı davranmıştır.²¹⁴ Bu bölgelerin savunması konusunda asker sayısının artırılması ve biran önce bu yardımların gelmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu süreçte İngiliz Elçisi Arbuthnot, Elçilik Tercümanı Pizzani vasıtasıyla Osmanlı Devleti ile tekrar müzakereye girişmiştir. 2 Şubat 1807 tarihinde bir nota gönderen Arbuthnot, İngiltere'nin askeri gücünden bahsederek tehditkar bir tavırla kaptan paşayı Bozcaada'ya çıkarıp müzakerede bulunmasını istemiştir. Aksi halde, gelmezse İngiliz kuvvetlerinin harekete geçeceğinden söz ederek bir saat süre vermiştir.²¹⁵ İngiltere, Osmanlı Devleti'ne 8 Şubat ve 9 Şubat'ta verilen notalarla tehditlerine devam etmiştir. Bu notalarında İngiliz donanmasının İstanbul'a dost ya

²¹¹ Darius, a.g.e, s. 98.

²¹² BOA, HAT, 1497/45.

²¹³ BOA, HAT, 151/6360.

²¹⁴ BOA, HAT, 175/7598-B.

²¹⁵ BOA, HAT, 33/1577-A.

da düşman olacak bir şekilde gideceklerinden ve İngilizlerin nasıl adam öldürdüklerinden bahsederek Bab-ı Ali'nin gözünü korkutmaya çalışmıştır²¹⁶. Bu süreçte Akdeniz'de Rus ve İngiliz gemilerinin dolaştığı haberleri artmıştır. Bunun üzerine Tekirdağ'daki Nizam-ı Cedîd askerleri boğazlara kaydırılmıştır. Bazı İngiliz gemileri ise Şarköy tarafına tacizde bulunmuştur.²¹⁷

Bu arada Arbuthnot İstanbul'da Pizani'ye mektuplar yazarak donanmanın İstanbul'a geliş durumundan bahsetmekteydi. Bununla birlikte Arbuthnot, İstanbul'daki durumu Pizani'den öğrenmekteydi. Ayrıca, Arbuthnot Fransız askeri durumunu merak etmiş ve Pizani'den gözlemlemesini istemiştir. Bu arada Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki müzakereler başlayarak devam etmekteydi. Boğaz'da elçi Arbuthnot Feyzullah Efendi ve Kaptanpaşa ile müzakerelerde bulunmaktaydı. Bu sırada İngiliz elçisi, elçilik tercümanı Pizani vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne haber yollamıştır. Kaptanpaşa'nın Bozcaada'ya gelmesini, gelmediği takdirde İngiliz donanmasının harekete hazır olduğunu yazmıştır. İngiliz Elçisi Arbuthnot, 8 Şubat 1807'de "Amiraller bugün hareket edecekler. Çanakkale istihkamlarında top atılmasın. İstanbul'da katliam olacaktır. Bizim amacımız barıştır. Eğer top atılmazsa geçişimiz sırasında Kaptanpaşa'ya 17 top ile selamlayacağız. Sir Sidney Smith bombardıman için görevlendirildi. Donanmada üç amiralin bulunduğunu düşünmek yeterlidir. Artık Türkler bizim ne kadar ciddi olduğumuzdan emin olsun" demiştir.²¹⁸

Bu süreçte Kaptanpaşa ve Feyzullah Efendi İngiltere'nin savaş açabileceğine düşünmemekteydi. Özellikle Arbuthnot'un dostane tavırlar sergileyip barış yanlısı tutumu bu iki bürokratin kanmasına sebep olmuştur. Hatta İngilizler Osmanlı Devleti'nden yüz kantar peksimet istemişken Osmanlı Devleti, İngilizlerin bu dostane tutumuna karşın yüz otuz kantar peksimet yollamıştır.²¹⁹ İngilizlerin bu dostane tavırlarına kanan Feyzullah Efendi ve Kaptanpaşa, Çanakkale'nin istihkamu aksatmıştır. Hatta Çanakkale'nin istihkamının daha dikkatli bir şekilde yapılması konusunda uyaran Fransız subaylarına karşı da İngilizlerin iyi niyetli tavırlar sergilediğini, savaşın söz konusu bile olamayacağını söylemiştir. Ayrıca yapılan

²¹⁶ Darius, a.g.e, s. 101.

²¹⁷ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 119.

²¹⁸ Ahmet Rasim, **Resimli Osmanlı Tarihi**, C.V, İstanbul-1975, s. 193; Enver Ziya Karal, **III. Selim Hattı Hümayunları**, s. 99.

²¹⁹ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 119.

tahkimatının gereksiz olduğunu, zor durumda olan Osmanlı maliyesinin boş yere para harcamaması gerektiğini ifade etmiştir.²²⁰

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında süren müzakereler esnasında İngilizlerin beklediği rüzgar meydana gelmiştir. İngilizler bu rüzgarı fırsat bilerek 19 Şubat 1807'de saat sekizde Kurban Bayramı günü kuzeyden esen rüzgarla harekete geçmiştir. Amiral Duckworth komutasında altı harb gemisi, iki üç güverteli, üç firkateyn ve bir berikten ile boğazdan girmiştir. Boğazı geçen İngiliz donanması Naraburnu'na beş kalyon, dört firkateyn demirlemiştir.²²¹ Bu süreçte İngilizler savaş nizamına girmiştir. İngiliz donanmasına boğazı tanıyan Amiral Thomas Louis komuta etmiştir. Bununla birlikte Conopus adlı İngiliz gemisi kılavuz gemi olarak önden harekete geçmiştir. Arkasında Rapulse, Royal George, Windosor Castle ve bombardıman gemisi olarak Meteor ve Standart bulunmaktaydı. Boğaz donanmasını ve tahkimatını etkisiz hale getirmek için de Sidney Smith görevlendirilmiştir. Sidney Smith komutasındaki Pompee, Thunderer, Active ve Endymion Çanakale'den girmiştir.²²²

İngiliz gemileri boğazdan girişi kurban bayramına tekabül etmiştir. Bu yüzden herkes camide idi. İngilizlerin gelişini gören Osmanlı askerleri camiden çıkarak kalelere ve top başlarına geçmiştir. Bu süre zarfında boğazda yapılan tahkimat tamamlanamamıştır. Osmanlı donanması Tekkeburnu'nda bulunmaktaydı. Herkesin camide olması ve yerlerini tam anlamıyla alamamış olmaları İngilizlere karşı ciddi bir savunma yapılamamasına sebep olmuştur. İngiliz kuvvetleri Türk bataryalarına şiddetli biçimde ateş altına almıştır. Bu saldırı esnasında tam teşebbüslü bir savunma hattı kurulamamıştır. Hatta Naraburnu'na gönderilen 54 top yerleştirilememiştir. Fakat İngilizlerin geldiğini gören Türk topçuları gözünü kırpmaksızın topların başına geçerek İngiliz bombardımanına yanıt vermekte gecikmemiştir.²²³ Kısa bir süre sonra Maydos'da bulunan eski Osmanlı gemileri de İngiliz bombardımanına karşı harekete geçmiştir. Lakin başarı sağlayamamıştır. İngiliz kuvvetleri boğazdan geçerek

²²⁰ Palmer, a.g.e, s. 110.

²²¹ BOA, HAT, 15820.

²²² Yeşil, a.g.m, s. 447.

²²³ BOA, HAT, 175/7615; Mustafa Necib Efendi, **Mustafa Necib Efendi Tarihi**, İstanbul-1270, s. 16; Darius, a.g.e, s. 102.

Kumkale'ye doğru hareket etmiştir.²²⁴ Kumkale ve Seddülbahir Kaleleri'ne hasar veremeyecekleri için buradan geçerek Kilitbahir ve Boğazhisar arasına girmiştir. Burada donanma ikiye ayrılmıştır. Konvoyun önünde yer alan savaş gemileri yoluna devam ederken, Pompee, Standart, Active, Thuderer Osmanlı batarya ve deniz kuvvetlerini etkisiz hale getirmek için geride kalmıştır. Pompee kendisine verilen görev neticesi ile Kilitbahir ve Boğazhisar arasında yoğun bombardımana başlamıştır. Bu bombardıman ile birlikte Osmanlı bataryalarını döverek Osmanlı denizcilerinin karaya çıkmasına engel olmaya çalışmıştır.²²⁵ Tegmen Oates komutasında bir İngiliz deniz piyade birliği karaya çıkmaya çalışmıştır. Standard ise Osmanlı donanmasına gülle yağdırarak aktif hareket etmesini engellemeye çalışmıştır. Bozcaada yakınlarında bulunan tabyadan atılan ateş sonucunda bir İngiliz kalyonu boğazın derinliklerinde batırılmıştır.²²⁶ Geride Hadımzade tarafından yazılan tahriratta bildirildiği üzere dokuz kıta İngiliz sefinesi kalmıştır. Esasında on bir sefine diye bahsedilmesine rağmen iki sefinenin ticaret sefinesi olduğu için bu şekilde kayda geçmiştir.²²⁷

Kaptan-ı Derya Salih Paşa bu şiddetli bombardımanda korkup kaçmıştır. Bu yüzden sahildeki kalelerin savunma çabaları boşa çıkmıştır.²²⁸ Osmanlı firkateynlerinden sadece bir tanesi başarılı bir şekilde savunma yapabirmiştir. Cezayirli Hasan Paşa'nın Naraburnu'na yerleştirdiği gemiler yoğun düşman ateşi ve hava muhalefeti yüzünden karaya oturmuştur.²²⁹ Lakin İngiliz donanması karaya oturan dört Osmanlı gemisinden ikisini yakmış, diğer ikisini de ele geçirmiştir. Yanan gemilerdeki kalyonculardan bazıları yanmış, bazıları da denize dökülmüştür. Kaptan Salih Paşa iki yakını ile birlikte Gelibolu üzerinden karayoluyla İstanbul'a gelmiştir. Osmanlı donanması zor bir durum içinde kalmıştır. Halk Kaptan-ı Derya Salih Paşa'nın idam edileceğini düşünmekteydi. Lakin kılına bile zarar gelmeden Sakız Adası'na sürgün edilmiştir.²³⁰ Kaçmaya çalışan Osmanlı gemileri de Active tarafından takip

²²⁴ Palmer, a.g.e, s. 112.

²²⁵ Kazım Şinasi, a.g.m, s. 152.

²²⁶ BOA, HAT, 167/7025.

²²⁷ BOA, HAT, 115/4659-D.

²²⁸ Hammer, a.g.e, s. 165; Akçura, a.g.e, s. 127.

²²⁹ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 120.

²³⁰ Kazım Şinasi, a.g.m, s. 152; Anonim, **Vaka'a-i Cedid (Yayla İmamı Risalesi)**, (Yay. Haz. Yavuz Senemoğlu), İstanbul-1987, s. 64.

edilmiştir. Osmanlı kuvvetlerini etkisiz hale getiren İngiliz donanması da boğazdan içeriye girerek yoluna devam etmiştir.

Yeniköy hattına kadar gelen İngiliz donanmalarına açık alanlar bırakılmış ve bu güçsüz alanlardan İngiliz gemilerinin rahatlıkla geçebildiği görülmüştür. Bunun için Feyzullah Efendi, bu alanların doldurulması için askeri destek istenmiştir.²³¹ Bu imkânsızlıklara rağmen Çanakkale'ye hücum eden İngiliz sefinelerine karşı mevcut Osmanlı güçleri var gücüyle direnmiştir.²³² Osmanlı donanması İngiliz gemilerine zarar vermek amacıyla İngiliz cephaneliğini patlatmıştır. Lakin faydası olmamıştır.²³³ Bu ilk çatışmalarda İngilizler dört Osmanlı gemisini yakmış, ikisini ele geçirmiştir. İngilizler ise az hasarla boğazdan geçmiştir. Bununla birlikte İngiliz donanmasında zarar gören gemilerin tamiri için kısa bir süre Naraburnu'nda kalmış, sonra İstanbul'a doğru hareket etmiştir.²³⁴ İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında Naraburnu'nda meydana gelen ilk savaşta İngiliz tarafı toplamda 256 top atarken Osmanlı Devleti 309 top atışıyla karşılık vermiştir.²³⁵

İngiliz donanmasını Marmara'da gören Fransız konsolosu savaşa şahit olmuş ve bu durumu Sebastiyani'ye bir mektup yazarak bildirmiştir. Bu mektupta İngilizlerin on üç savaş gemisi ile Gelibolu'da görüldüğünü, bunu gören imamın durumu hemen Kaptanpaşa'ya haber verdiğini, Kaptanpaşa'nın da askerleri mevzilere gönderdiğini söylemiştir. Bu sırada İngilizlerin Naraburnu'ndan demir aldığını, bunu öğrenen Kaptanpaşa'nın Naraburnu ile Kumkale'ye askeri birlik gönderdiğini bildirmiştir. Bununla birlikte İngilizlerin Naraburnu'nda ateş etmeye başladığını, Osmanlı kuvvetlerinin İngilizler karşısında mühimmat konusunda zayıf olmasına rağmen isabetli atışlar yaptığını, bu yüzden İngiliz donanmasında hasarın büyük olabileceğini eklemiştir. Lakin on bir geminin boğazı sağlam bir şekilde geçtiğini, iki geminin ise tahliye edildiğini söyleyerek İngilizlerin hasarını bildirmiştir. İngiliz donanmasının poyrazın etkisiyle Nara'dan Kepez'e bir saatte geçmişlerdir.²³⁶

²³¹ BOA, HAT, 852/38167.

²³² BOA, HAT, 159/6636.

²³³ Yeşil, a.g.m, s. 449; Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 12.

²³⁴ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2040.

²³⁵ Yeşil, a.g.m, s. 453.

²³⁶ BOA, HAT, 159/6636.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti İngiltere'den daha fazla top atmasına ve daha kalabalık olmasına rağmen, İngiltere'nin dört saat gibi kısa bir sürede boğazdan geçmesine engel olamamıştır. Bunun altında yatan temel sebep İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı teknolojik olarak üstün olması, deniz savaşları konusunda Osmanlı Devleti'nden daha tecrübeli olması, deniz savaş taktiklerini Osmanlı Devleti'nden daha iyi bilmesi olarak gösterilebilir.

Uzun yıllar dostluk içinde yaşayan iki millet ilk defa savaşmıştır. İngiliz kuvvetleri tarihinde ilk defa boğazlardan savaş gemileriyle geçip Osmanlı Devleti'ni tehdit etmiştir. İngiliz donanmasının boğazlardan geçmesi İngiliz hariciyesinden ziyade Elçi Arbuthnot'un siyasi başarısıdır. Zira Arbuthnot İngiliz dış politikasını biçimlendirerek başta Bozcaada'da bulunan Amiral Louis'i Marmara'ya hareket etmek üzere ikna etmiş, peşinden daha güçlü bir donanma olan Duckworth komutasındaki donanmayı Cebelitarık'tan Ege'ye getirip buradan boğazlara geçirmeyi başarmıştır. Bu sürece kadar tarihte hiçbir millet boğazları geçmeye cesaret edememiştir. Bununla birlikte İngiltere'nin Osmanlı Devleti gibi bir pazara karşı savaş açması kimsenin aklına gelmezken bu akıllara gelmeyen olayın fiiliyata dökülmesinde etkili olan Arbuthnot'un siyasi zekasını ortaya koymuştur. Lakin bunun gerçekleşmesinde sadece Arbuthnot'un faaliyetleri yoktur. Dünya üzerindeki siyasi konjonktür de önemlidir. Sebastiyani'nin İstanbul'daki faaliyetleri İngiliz hariciyesini bu yola sürüklemiştir.

3. 3. İngilizler İstanbul Önlerinde

Naraburnu'ndaki çatışmada İngiliz kuvvetlerinin elinden kurtulan Tömbekzade'nin Brik'i Kurban Bayramının üçüncü günü Cuma günü öğlen vakti İstanbul'a ulaşmış, İngiliz donanmasının boğazı geçtiği haberini vermiştir.²³⁷ Bu sırada İngiliz donanması Marmara Denizi'ni geçmiştir. Akıntının yönü ve rüzgarın ters yönde esmesi hasebiyle Topkapı Sarayı'nı tehdit edememiş ve ikinci üstü Çekmece, akşamüstü Baruthane üzerinden Kızılada'da vararak demir atmıştır. İngiliz donanması akıntının yönü ve rüzgarın şiddetinden dolayı kıyılara fazla yaklaşmamıştır. Sadece Endymion gayretlerinden dolayı Haliç'in ağzına kadar

²³⁷ Kazım Şinasi, a.g.m, s.152; Ahmet Rasim, a.g.e, s.98.

gelmeyi başarmıştır. Boğaz'da ulaşım iki gün boyunca kayıklarla sağlanmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Osmanlı Devleti İngiltere donanmasına bir elçi göndererek donanmanın geri çekilmesini, aksi takdirde kentteki bütün yabancıların kılıçtan geçirileceği bildirilmiştir. Bunun üzerine Endymion geri çekilmek zorunda kalmıştır.²³⁸

Osmanlı Devleti şehirdeki yabancıları İngiliz kuvvetlerine karşı koz olarak kullanmaktaydı. Buna rağmen Osmanlı padişahı ve saray erkanı olaydan tedirgin olmuş, hatta kadınlar saraydan uzaklaştırılmıştır. Sultan III. Selim devlet erkânını toplantıya çağırmıştır. Toplantı sonucunda yeni tabyaların inşasına karar verilmiştir. İstanbul sahilleri birkaç mıntıkaya bölünerek her mıntıkanın inşaatını kontrol etmek amacıyla görevlendirme yapılmıştır.²³⁹ Sahil tarafının tabyalarının inşası için Reisülküttab Galib Efendi Ahurkapı'ya, Defterdar Osman Efendi Çatladıkapı'ya, Kethüda İbrahim Nesim Efendi Kumkapı'ya, Ramiz Efendi Yenikapı'ya Ahmet Aziz Efendi Davut Paşa'ya, Esbak Defterdar Hasan Tahsin Efendi Samatya'ya, Hububat Nazırı Mustafa Nesim Efendi Yedikule'ye, Baruthane Nazırı Ragıp Efendi rütbe-i vala-yı vezaretle orduyu hümayun çerhacisi olarak tayin olunmuştur. Ondan boşalan Baruthane Nezaretine Ali Paşa atanmıştır. Bununla birlikte Harem İskelesi, Kadıköy ve Fenerbahçe'ye Mustafa Reşid Efendi görevlendirilmiştir.²⁴⁰

Osmanlı hükümeti İngilizlerin boğazı geçmesini Fransız Elçi Sebastini'ye bildirilmiştir. Sebastiyani de durumu Fransız Hariciye Bakanı Talleyrand'a yazdığı mektupla bildirmiştir. Sebastiyani gönderdiği mektupta İngilizlerin dokuz gemi ile boğazı geçtiğinden, diğer İngiliz gemilerinin de uygun rüzgarla boğazı geçip sabaha İstanbul'da olacağını bildirmiştir. Osmanlı Devleti'nin savunma için hiçbir hazırlığının olmadığını yazmıştır. İstanbul'un ruh halinden de bahseden Sebastiyani herkesin umutsuz olduğunu, işlerinin zor olduğunu İstanbul'da direnişi nasıl başlatacaklarını bilmediklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte eğer İngilizler İstanbul'u işgal ederse Fransız elçisinin yedi kule zindanlarına hapsedileceğini de eklemiştir. Lakin cesaret ve kararlılıkla çok şey yapılabileceğini ve bunu kanıtlayabileceğini de yazmıştır. Sultanın bütün şartları kabul edeceğini ve

²³⁸ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2055; Palmer, a.g.e, s. 113.

²³⁹ Akçura, a.g.e, s. 117.

²⁴⁰ Mustafa Necib Efendi, a.g.e, s. 20.

İngilizlerin Osmanlı Devleti üzerinde nüfuzunun arttığını da mektubuna eklemiştir.²⁴¹

Bununla birlikte Fransa Büyükelçiliği yetkilileri İngilizlerin İstanbul'a kadar gelmelerini kendi aralarında değerlendirmeye başlamışlardır. Fransız büyükelçiliğinde uzun yıllar çalışan elçilik personelleri bulunmaktaydı. Bunlar bölgeyi, coğrafyayı iyi tanıyan tecrübeli kişilerdi. Bu kişiler arasında bulunan maslahatgüzar M. Ruffin İstanbul'un coğrafi konumu, rüzgarın yönü, akıntılar üzerine yaptığı araştırma neticesinde İngiliz donanmasını İstanbul'a getiren kuzeybatı rüzgarının kısa bir süre sonra kuzeydoğuya döneceğini ve böylece İngiliz donanmasının İstanbul'a gelmesini önleyeceğini tespit etmiştir. Zira genelde bu iki rüzgarın birbirini takip ettiğini yıllardır İstanbul'da kaldığı sürede tecrübe etmiştir. Bu sırada boğazdan esen rüzgar şiddetini artırarak yelkenlilerin karaya doğru yanaşmalarına engel olmaktaydı. Nitekim bir İngiliz gemisi Boğaz'ın ters akıntısına karşı çıkamayarak Türk menziline girmiş ve geri dönmeye çalışmıştır. Ruffin'in tecrübesine göre poyraz devam ettiği sürece kıyıdan 17 km uzaklıkta bulunan İngiliz gemileri hiçbir vakit kıyıya yaklaşamayacaktı. Ruffin bu durumu Sebastiyani'ye bildirmiştir.²⁴² Sebastiyani'de bu durumu koz olarak kullanma kararı almıştır.

İngiliz donanması 20 Şubat 1807'de boğazı geçtikten sonra beraberinde İngiliz elçi Arbuthnot'u da getirmiştir.²⁴³ Arbuthnot'un amacı Osmanlı Devleti ile müzakereye girişmekti. Bu süreçte İngiliz donanmasının Adalara demir atmasıyla birlikte İngiliz elçi silahlı savaştan ziyade diplomatik savaşa girerek Bab-ı Ali'ye ultimatom yollamıştır. Bu ultimatom doğrultusunda donanmanın teslimi, Rusya ile barış imzalanması, İngiltere ile ittifak antlaşmasının yenilenmesini istemiştir. Üstelik bu isteklere cevap verilmek üzere bir günlük süre vermiştir. Peşinden İngiliz Elçi ikinci bir ultimatom göndererek Sebastiyani'nin ülkeden kovulmasını da ekleyerek, verdiği bir günlük süreyi üç saate indirmiştir. İngilizler bu isteklerin kabul edilmemesi halinde şehri ve kenti ateşe vereceklerini söylemişlerdir. Halk Sultan III. Selim'in

²⁴¹ Karal, **III. Selim'in Hattı Hümayunları**, s. 101, Zinkeisen, a.g.e, s. 309; Darius, a.g.e, s. 103.

²⁴² Lamartine, **Türkiye Tarihi**, s. 1712.

²⁴³ BOA, HAT, 1277/49540.

kan dökülmesinden nefret ettiğini bildiği için İngilizlerin isteklerine boyun eğeceğini düşünmekteydi.²⁴⁴

İngilizlerin bu ültimatomu Osmanlı meşveret meclisinde görüşülmüştür. Meşveretten İngilizlerin isteklerinin kabul edilmesi kararı alınmıştı. Bu süreçte Sultan III. Selim, en yakın adamlarından olan İsmail Bey'i Sebastiyani'yi ülkeden gitmek üzere ikna etmeye göndermiştir. İsmail Bey Sebastiyani'ye zorunluluk yüzünden İngiltere'ye boyun eğdiğini ve elçinin İstanbul'u terk etmesi gerektiğini söylemiştir. Bu durum karşısında Sebastiyani, devletlerarası hukuk çerçevesinde İstanbul'da bulunduğunu, İngiltere'nin İstanbul'u kuşatmasının elçilik görevini terk etmesine engel olmadığını, kendisinin padişahın konuğu olduğunu ancak resmi yazı ile ülkeyi terk edeceğini söylemiştir. İsmail Bey, resmi yazı gönderilmesinin Fransa'ya açık bir şekilde savaş ilanı anlamına geldiğini de eklemiştir.²⁴⁵

Sebastiyani Osmanlı Devleti'ni açık bir şekilde tehdit etmiştir. Osmanlı zor duruma düşmüştür. Bir taraftan İngilizler Osmanlı başkentini tehdit ederken öbür taraftan Osmanlı idaresi Fransa'nın tehditlerine maruz kalmıştır. İsmail Bey, Sebastiyani'nin tavırlarını saraya arz etmiştir. Öte yandan Sebastiyani, Bab-ı Ali'ye "Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye karşı koyması gerekmektedir. Altı parça gemi ve bir firkateyne, başkent teslim edilecekse Müslüman halkın ırzı ve namusu ne olur? Eğer başkent teslim edilirse Rus Generali Mikelson bunu fırsat bilir ve derhal Osmanlı topraklarını işgal eder. Fakat tersi olup Osmanlı Devleti savunma yaparsa Müslüman halkın namusu ve ülkenin işgali kurtulur. Bununla birlikte Osmanlı Devleti toprak dahi kazanır" şeklinde yazılı bir nota göndermiştir.²⁴⁶ İngilizlerin notası ve Osmanlı Devleti'nin bu acizane durumu karşısında Sebastiyani ülkesinin menfaatleri doğrultusunda Osmanlı hükümeti üzerinde etkinliğini artırmıştır. Osmanlı Devleti'ni cesaretlendirip direnmeye ikna edebilmek için daha aktif role bürünmüştür.

Sebastiyani notanın yanında Bab-ı Ali'ye giderek Sultan III. Selim ile görüşmüştür. Sebastiyani, bu görüşmenin ardından kurtuluşun sistemli ve teşkilatlı bir biçimde savunmadan geçtiğini söylemiştir. Bununla birlikte sadrazamın, reisülküttabın da

²⁴⁴ Vahdettin Engin, **Kurtlar Sofrasında Osmanlı**, İstanbul-2009, s. 127-128; Edward Razynski, **1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat**, (Çev. Kemal Turan), İstanbul-1980, s. 59.

²⁴⁵ Lamartine, **Osmanlı Tarihi**, s. 921.

²⁴⁶ Kazım Şinasi, a.g.m, s. 154.

aralarında bulunduğu saray erkanı ile bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Savunma teşkilatlandırılması her yönüyle masaya yatırılmıştır. Bununla birlikte bu toplantıda söz alan Sebastiyani “Böyle beş on gemiye başkent teslim etmek ne demektir? Bundan sonra Osmanlı Devleti bağımsızlığından ve toprak bütünlüğünden ne yüzle söz edebilecek? Bu donanmada asker yok ki karaya çıkıp memleketi zapt etsin. Sadece saray burnuna yeteri kadar top yerleştirirseniz bu donanmayı harap edersiniz. Onlar için tehlike sizinkinden daha büyük. Hem sizin ateşinizden hem de uygunsuz rüzgardan karaya vurmaktan korkarlar. Rüzgar elverirse sizin toplarınız hiçbir işe yaramasa bile yapabilecekleri nihayet İstanbul’un bir iki mahallesini yakmak olacaktır. İstanbul’da sürekli yangın çıkmakta ve bir iki mahalle yanmaktadır. Yanan yerler yapılırlakın, yıkılan devlet itibarı bir daha yapılabilir mi?” diyerek etkili bir konuşma yapmıştır.²⁴⁷ Bununla birlikte Sebastiyani Napolyon’un gönderdiği mektubu da mecliste okuyarak Fransa’nın Bab-ı Ali üzerindeki etkisini artırmıştır. Mektupta “Ey Sultan Selim Hazretleri Muhammed A.S. hilafetine şayan olduğunu ispat et. İşte seni esir eden anlaşmalardan kurtaracak fırsat geldi. Eski dostum olan Lehistan Devleti’nin genişletilmesiyle meşgulüm. Ordularımın birisi Tuna yalısına inmek üzere hazırdır. Sen Moskofları cephelerinde vurduğun vakit benim ordularımda arkalarından çevirecektir. Donanmalarının bir fırkası da Tolon’dan çıkıp ve gidip payitahtını ve Karadeniz’i koruyacaktır. Artık cesaretle. Zira bir daha devletini kuvvetlendirecek ve adını şöhretlendirecek böyle bir fırsat bulamazsın” yazmaktaydı. Bu konuşma ve mektup devlet erkanı ve sultanın kafasında soru işaretleri bırakmış ve herkesi düşünmeye sevk etmiştir. Devlet erkanını cesaretlendiren Sebastiyani, Napolyon’un Avrupa’daki başarılarından söz ederek herkesin cesaretini iki kat daha artırmıştır. Ayrıca Sebastiyani İngiliz kuvvetlerinin, deniz kuvvetlerinden ibaret olduğunu, piyade askerinin yok denecek kadar az olduğunu tespit etmiştir.

Napolyon’un mektubu Fransa’nın Osmanlı Devleti’nin yanında olduğunu hissettiren somut bir delil olarak görülebilir. Bu mektupla Osmanlı Devleti’ne hem Balkanlar da Ruslara karşı direnç gösterilmesi hem de İngiltere’nin karşısında boyun eğmeme konusunda telkinde bulunulmuştur. Osmanlı Devleti, Sebastiyani’nin bu etkili konuşmasının ardından boyun eğmemeye karar vermiştir. Sıra bundan sonraki savaş

²⁴⁷ Lamartin, **Osmanlı Tarihi**, s. 1711; Engini, a.g.e, s. 127.

stratejisini belirlemeye gelmiştir. Bu süreçte Sebastiyani Osmanlı Devleti'nin askeri hazırlıklarını yakından takip etmek için harekete geçmiştir.

Ayrıca Sebastiyani, Ruffin'in belirttiği rüzgar faktörünü de meşveret meclisinde divan üyelerine anlatmıştır. Bundan sonraki strateji rüzgar baz alınarak yapılmıştır. Bu süreçte Sebastiyani ve Osmanlı yetkililerinin aldığı karar neticesinde İngilizlerle müzakere yapılarak oyalama taktiğinin uygulanması, yarım kalan Osmanlı tahkimatının sonlandırılması ve rüzgarın Osmanlı lehine dönmesinin beklenmesi kararı alınmıştır.

Osmanlı Devleti, müzakere için ünlü matematikçi Tersane tercümanı İshak Efendi'yi görevlendirmiştir. Bu çerçevede verilen talimatta müzakereleri mümkün olduğunca uzatarak Osmanlı Devleti'ne vakit kazandırmaktı. İshak Efendi, 24 Şubat günü müzakerelerin yapılacağı Royal George gemisine gitmiştir. Gemiye beyaz müzakere bayrağı çekilmiştir. Müzakereye İngiliz Elçi Arbuthnot hastalığını bahane ederek Amiral Duckworth göndermiştir. Görüşmeler sırasında İshak Efendi başta İngiliz isteklerini kabul eder gibi bir tavır sergilemiştir. Lakin Osmanlı donanmasının teslim edilmesinin mümkün olmayacağını bu durumun Sultan III. Selim'in prestijini zedeleyeceğini, bunun için bu maddenin çıkarılmasını talep etmiştir. Bunun yanında Osmanlı-Rus Barışı'nın İngiltere garantörlüğünde yapılması ve İngiltere'nin Osmanlı karasularını terk etmesi halinde Sebastiyani'nin uygun bir ortamda ülkeden gönderileceğini bildirmiştir.²⁴⁸ Ayrıca İshak Efendi, bu isteklerin bir günde gerçekleşmeyeceğini belirterek üç günlük süreye ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Hatta "Eğer siz imkan tasavvur ediyorsanız, buyurunuz bir günde Osmanlı donanmasını devralınız, Eflak ve Boğdan'ın teslimi için bir günde hududa haber bile gönderemezsiniz" demiştir. Bu süreçte Sebastiyani üç günlük sürenin verildiğini öğrenmesinin ardından "Hiç korkmayın bir şey yapamayacaklar sizi temin ederim" demiştir.²⁴⁹ Bu üç günlük süre içinde Osmanlı Devleti yarım tahkimatlarını tamamlamaya başlamıştır.

²⁴⁸ Darius, a.g.e, s. 108; Mustafa Necati Paşa, a.g.e, s. 211.

²⁴⁹ Zuhuri Danişman, **Osmanlı Tarihi**, C. VII, İstanbul-1966, s. 153; George Oğlukyan, **George Oğlukyan'ın Ruznamesi**, Çev. Hrant Andreasyan, İstanbul-1972, s. 1.

Esasında İngilizlerin temel amacı İstanbul'u işgal etmek değildi. Sadece Osmanlı Devleti'nin gözünü korkutabilmektir. Bu yüzden İstanbul önlerine kadar gelmişti. Zira Amiral Duckworth'da İstanbul'un kolay bir şekilde teslim alınmayacağını bilmekteydi. Aynı zamanda böyle bir amacı olsaydı müzakere yolu en son seçilirdi. Ayrıca İstanbul'un işgali İngiltere politikasına ters düşmekteydi. Çünkü İstanbul'un işgali Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren hamleydi. Lakin bu dönemde İngiliz politikası Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yanaydı. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin yıkılıp paylaşılması statükoya aykırıydı.

3. 4. Savaş Sırasında Halkın Tutumu

Osmanlı yönetimi Çanakkale'de yaşanan olayları halktan gizlemeye çalışmış, fakat bunu başaramamıştır. Çünkü aynı gece 22.00'da İngilizler Kınalı Ada'ya demir atmıştır. İngilizlerin İstanbul önlerine gelmesi kısa sürede tüm İstanbul'a yayılmıştır. Bu durum İstanbul halkı tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bu sırada halk İstanbul sahillerinde İngiliz donanmasını görmüştür ve panik içinde kalmıştır. Askerler silahlarını bırakmıştır. Amiral Duckworth tahkimat hazırlıklarının son bulması halinde İngiliz donanmasını Çanakkale'nin dışına çekeceğini bildirmiştir.

Bu sırada halk arasında çeşitli efsaneler dolaşmaya başlamıştır. Mehdi A.S geleceğinden, kıyametin kopacağından söz edilmiştir. Ayrıca halk, İngilizlerin İstanbul önlerine kadar gelmesinde Bab-ı Ali'yi sorumlu tutmaktaydı. Çünkü halk nezdinde Çanakkale'nin tahkimatında ihmalkar davranmıştı. Şehrin geneli ahşaptı. Bu yüzden halk bombardımanlar sırasında evlerin yanıp kül olacağından korkmaktaydı.²⁵⁰

Halk arasında bu panik yaşanırken asker silah başına geçip şehri savunmaya başlamıştır. İngilizlerin ve Rusların savaş ilan etmeksizin İstanbul önlerine ve Eflak ile Boğdan'a saldırımları halkın ve askerinin öfkelenmesine neden olmuştur. Ayrıca askerinin yanında eli silah tutan herkes sokaklara dökülmüştü. Bununla birlikte Müslüman, Yahudi, Hıristiyan tebaada birlik beraberlik içerisinde girmiştir.

²⁵⁰ Razynski, a.g.e, s. 59.

Müslümanlar istiklalin tehlikede olduğunu düşünerek ümitsiz bir vaziyette savaşa hazırlanmaktaydı. Bu durumu Sebastiyani dahi beklememekteydi. Burgaz Adası'nda 60 Türk her türlü tehlikeye karşı saldırılara hazırlıklı bir biçimde beklemekteydi. Rum Patriği'nin emrinde bin kişilik Fenerli Rumlar grubu kurulmuştur. Asker büyük bir heyecanla silahlarının başına geçmiştir. Bu durum medrese öğrencilerine de örnek olmuş ve onlarda ellerine silah alarak askere katılmıştır. Askeri ve öğrencileri bu halde gören halk da onlara katılmıştı.²⁵¹

Bu öfke ve heyecan ekonomiye de yansımıştır. Osmanlı dükkanlarında İngiliz mallarının satışı yasaklanmıştır. Fransız elçisinin kışkırtmalarıyla dükkanlarda satılan avize, kase gibi hediyelik eşyalar kaldırılmıştır.²⁵² Bu süreçte İngiliz tüccar ve başkonsolos da Malta'ya çekilerek barış süreci sağlanana kadar burada kalmıştır.²⁵³ Fransa'nın Mısır'ı işgali ile birlikte Osmanlı pazarını tekeline geçiren İngilizlerin, Rusya'ya destek için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi pahalıya mal olmuştur. Fransa ise Mısır'ı işgali ile kaybettiği Osmanlı pazarına tekrar girmiştir. İngiltere'nin Osmanlı pazarından izole edilmesiyle doğan boşluğu Fransızlar doldurmuştur.

İngiliz elçisinin dikta ettiği şartlar karşısında Sultan III. Selim, huzuruna kızlarağasını çağırması ve halkın durumundan bahsetmiştir. Hatta halkın İngilizlerden daha kuvvetli olduğunu da sözlerine eklemiştir. İngilizlerin sadece kuru tehditte bulduklarını, İngilizlerin isteklerinin kabul edilmesinin halkın cesaretini kıracağını da ilave etmiştir. Kızlarağası bu sözlerin arkasından padişaha İngilizlere karşı mukavemet gösterilmesi konusunda ısrarcı davranmıştır.²⁵⁴ Kızlarağası Sultan III. Selim'e halkın durumundan bahsederken hem moral ve motivasyon vermiş, hem de Sultanı tehdit etmiştir. Zira halkın ve askerinin galeyana gelip karşı koymaya karar verdiği esnada İngilizlere boyun eğmek Sultan'ın hem tahttan indirilmesine hem de canına mal olabilirdi.

Heyecan ve öfke içindeki halk, bir taraftan İngilizleri taciz etmekte diğer taraftan da tabyaların tahkim işlerine yardım etmekteydi. Halk ve İngilizler arasında da ufak

²⁵¹ Darius, a.g.e, s. 108, Jorge, a.g.e, s. 170; Palmer, a.g.e, s. 113.

²⁵² Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 120.

²⁵³ Bağış, "III. George Döneminde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğundaki Ekonomi Siyaseti 1760-1815", s. 50.

²⁵⁴ Razynski, a.g.e, s. 61.

çaplı çatışmalar yaşanmaktaydı. Pendik ve Kartal'da 250 kişilik bir grup İngiliz gemilerine yakın olan Issız Ada'ya geçerek düşmana ateş etmeye başlamıştır. Bu durum karşısında İngilizler karaya üç top ve asker çıkarmıştır. İngiliz askerlerinden kaçan halk kiliseye sığınmış, İngilizler kiliseyi ateşe vermeye karar vermiştir. Bu duruma izin vermeyen papaz kilise tüfeğini alarak İngiliz askerlerine ateş etmeye başlamıştır. Akabinde Türk halkına dönerek, “Böyle birkaç kafirden korkup kaçacaksanız neden başınızı belaya sokuyorsunuz. Eğer kilise yanarsa bunu yaptırmak mümkün değildir” demiştir. Bunun üzerine halktan birkaç kişi papaza ne yapacağını sormuş, bunun üzerine papaz “Ben size kilisenin arka kapısını açayım. Orada İngiliz askerleri az onların hakkından gelirsiniz” diyerek arka kapıyı açmıştır. Bu durum karşısında arka kapıdan çıkan halk İngilizlere saldırarak toplarını ele geçirmişler ve beş altı kişiyi de öldürmüşlerdir. Bu muharebeyi gören Kartal, Maltepe, Tuzla halkı bölgeye kumanya yollamıştır. Bunun üzerine muharebe Bab-ı Ali'ye haber verilmiş, bu durum Bab-ı Ali'nin hoşuna gitmiş, hatta Sultan III. Selim halka methiyeler dizmiştir.²⁵⁵

Öte yandan Kadıköy'e giden Türk askerleri kendilerine doğru gelen iki düşman sandalına saldırıp sandaldakileri esir almıştır. Esirler arasında İngiliz donanma komutanı Amiral Duckworth'un oğlu da bulunmaktaydı. Durumu öğrenen Sultan III. Selim gayet memnun olmuş ve Amiralin oğlunu serbest bırakmıştır.²⁵⁶ Sultan III. Selim'in bu hareketi İngilizlere jest yaparak niyetinin savaşmak olmadığını, uzlaşmadan yana olduğunu göstermekti.

Halk ve asker İngilizlere karşı birlik olmuşken olumsuz vakalar ve askeriye den firarlarda meydana gelmekteydi. Hatta kaçan askerler İngiliz donanmasına muhbirlik dahi yapmaktaydı. Üsküdar Kalyoncu askerlerinden Paslıoğlu ve birkaç kişi askeriye den firar ederek bir sandalla İngiliz donanmasına sığınmıştır. İngiliz Donanma komutanı Amiral Duckworth'da Paslıoğlu ve kaçan firarileri kendi gemisine davet ederek şeker ve kahve ikram etmiştir. Amiral Duckworth, Paslıoğlu ve diğer askerlere geliş amaçlarını ve Sarayburnu, Moda, Fenerbahçe'de bulunan

²⁵⁵ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 126.

²⁵⁶ Kazım Şinasi, a.g.m, s. 155.

asker ile top sayılarını sormuştur. Ancak bu sırada İshak Efendi'nin müzakere için geldiğini duyunca Paslıoğlu ve diğer askerleri gizlice geri göndermiştir.²⁵⁷

Osmanlı halkı ve zabitleri İngilizlere mümkün olduğu kadar zorluk yaşatmıştır. Hatta Kartal subaşı 50 asker ve iki kolonos top ile Kınalı Ada'ya geçerek İngilizlerin su almasını engellemiştir. 500 kişilik İngilizlere karşı cesurca savaşıyan Osmanlı zabitleri onlara 300 kayıp verdirtmiş ve İngilizler gecenin karanlığından faydalanarak kaçımlardır.²⁵⁸

İngilizlerin Çanakkale Boğazı'nı geçip İstanbul'a kadar gelmesiyle birlikte halk arasında korku ve heyecan yaşanırken çeşitli kehanetlerde uydurulmuştur. Ayrıca halk bu korku ve heyecanı çabuk atlatıp duygularını hırs ve öfkeye çevirerek vatan bilinci içerisine girmiştir. Halk arasında Hıristiyan, Müslüman ayrımı ya da genç-yaşlı, şehirli-köylü ayrımı yapılmaksızın birlik içerisinde bulunulması Fransız İhtilalinden sonra Çanakkale savaşına kadar bir daha görülmeyecek bir manzara olmuştur.

3. 5. İstanbul'un Tahkimatı ve Savaş Hazırlıkları

İshak Bey, Amiral Duckworth ile yaptığı müzakereler sonucunda üç saatlik süreyi üç güne uzatmayı başarmıştır. Bu üç günlük süre Osmanlı Devleti açısından İstanbul'un tahkimatı için çok kıymetliydi. Bu süreçte Sultan III. Selim İstanbul'un tahkimatı için Sebastiyani'yi görevlendirmiştir. İstanbul'un tahkimatı için Fransız ve Türk subaylar ortak hareket etmiştir. Diğer taraftan Sebastiyani halk faktörünü de bu istihkam planına sokmuştur.

Osmanlı Donanma Komutanı Salih Paşa Çanakkale'ye doğru yol almıştı. Boğaz tahkimatı konusunda Feyzullah Efendi pek fazla bir yol kat edememiştir. Bu yüzden bölge halkına seferberlik ilan edilmiştir. Kalelerdeki topların durumu pek içi açıcı değildi. Top gülleleri test edilme aşamasındaydı. Gülleler topun ağızından çıkar

²⁵⁷ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 125.

²⁵⁸ Kazım Şinasi, a.g.m, s. 125.

çıkılmaz pare pare olmaktaydı. Bölgeye top sevk etme durumu olmadığından yeni top imal edilmesini talep etmiştir.²⁵⁹

Tahkim işleri devam ederken Sebastiyani Türk askerine tembihte bulunarak “Muharebeye sebebiyet vermektan kaçının. Onlar size bakar ve şayet önce siz ateş ederseniz, onlar size ne yapacaklarını o zaman görürsünüz” demiştir.²⁶⁰ Sebastiyani tahkimatları gizlemek için çaba sarf etmiştir. Bununla birlikte tahkimatlar bitmeden savaştan kaçınılmıştır. Ayrıca Sebastiyani askerin ve halkın öfkelerini ve hırsını bildiğinden için yanlış bir harekete mahal vermemek için böyle bir tembihte bulunmuştur.

Tahkim sürecinde aktif rol üstlenen Sebastiyani bir lahiya hazırlamıştır. Buna göre; İngilizler şehirden uzak tutulmalı ve İstanbul’u bombalayacak pozisyon almaları engellenmeliydi. Ayrıca İngilizlerin İstanbul limanına demirli Osmanlı donanmasına saldırılarını engellemek amacıyla Haliç koruma altına alınmalıydı. İngiliz Filosu’nun şehri topa tutma durumuna karşı Osmanlı donanması her daim hazır tutulmalıydı. Yapılacak savunmanın prensibi buna göre düzenlenmeliydi. Çatışmalarda çıkacak yangınlara karşı ise tabyalarda tulumbacılar her daim hazır bulunmalıydı. Nazırlar kendi askerlerini ve zabitlerini tanımalıydı. Bunun için her gün öğlen içinde sadrazama bilgi verilmeliydi. Topçulara günde dörder saat talim yaptırılmalı, askerlerin tayinatları zamanında dağıtılmalı ve geceleri tabyalarda görevli askerler kontrol edilmeliydi. Karanlık gecelerde ince donanma kürek ile İngiliz donanması rahatsız edilmeliydi.²⁶¹

Tahkimat sürerken Osmanlı Devleti diplomasiyi elden bırakmamıştır. Birkaç gün daha kazanabilmek için İshak Efendi, Amiral Duckword ile görüşmelerini sürdürmüştür. Bu sırada sahil siperleri ilerletilmiş, Kızkulesi’ne büyük çapta toplar yerleştirilmiştir. 20 parça donanma Beşiktaş’ta hazır tutulmuştur. Sultan III. Selim İngilizlerin geri dönüş yollarını kesmek için de önlemler almıştır. Beceriksizliği ve gevşekliği fark edilen Feyzullah Efendi idam edilmiştir, böylece diğer çalışanların

²⁵⁹ BOA, HAT, 175/7632.

²⁶⁰ Oğlukyan, a.g.e, s. 1.

²⁶¹ Yeşil, a.g.m, s. 461.

gözlerini korkutulup tahkimatın hızlanması sağlamıştır.²⁶² Feyzullah Efendi'nin idamından sonra bölgeye yeni birisinin atanması emredilmiştir. Bu arada Kaptan-ı Derya Salih Paşa'nın yerine vezir Ali Paşa atanmıştır.²⁶³ Ali Paşa'ya İngiliz donanmasının Kepez Limanı'nda kalma ihtimaline karşı yeni tedbirlerin alınması tembihlenmiştir. Nara Burnu tarafına kızgın gülleler nakledilmesi için emirler çıkarılmıştır. Ayrıca Sultan III. Selim Nara Burnu'n da gerekli fişek edevat ve güllenin eksik olup olmadığını sormuş, malzemenin eksikliği halinde tersaneden temin edilebileceğini ifade etmiştir.²⁶⁴

Halkın ve askerinin savaşma isteği ve hevesi, cesareti Sultan III. Selim'i de heveslendirmişti. Kendisi hem komutan hem de asker gibi hareket etmiştir. Bu da halk kendi prestijinin yükselmesini sağlamıştır. Savunamaya önem veren Sultan III. Selim halka, orduya ve donanmaya altın dağıtmıştır. Padişahın bu gayretini gören Polonyalı bir seyyah olan Edward Razynski durumu şöyle tasvir etmektedir. “Böyle bir zamanda müdafaa hususunda cesurane kararlar almak için kahramanca bir metanet lazımdır. Sultan Selim bu mevzuda bütün kavimlerce övülmeye hak kazandı.”²⁶⁵ Hatta Sultan, tabyaların arasında gezerek saltanat mimarı gibi elinde arşın mühendislerle sorular sorup, bataryaların hacimlerini ölçmüştür. Ayrıca tahkimat konusunda yardımcı olan Sebastiyani'ye teşekkür etmiştir.²⁶⁶

Daha sonra Ahur Kapısı'na gelen Sultan III. Selim Dergah-ı Ali Kapıcılarından Cezayirli Ali Bey'i görüp bilgi almıştır. Hatta Ali Bey'e “Efendim korkacak bir şey yok birkaç gemi verilirse İngiliz donanmasının hakkından gelirim” diye cevap vermiştir. Ali Bey'in cevabını beğenen Sultan III. Selim onu başbuğluk mevkiine getirerek mükafatlandırmıştır. Ayrıca emrine kalyon, fırkateyn, korvet ve yirmi gemi vermiştir.²⁶⁷ Bununla birlikte Sultan III. Selim Yeniçeri Ağası Pehlivan Ağa'yı yanına çağırarak “Ağa sen ne dersin, bizden İstanbul'u istiyorlar” demesi üzerine Pehlivan Ağa “Şevketli Padişahım sizin uğrunuzda ocaklıdan başka, halk emrinizde, halkın hepsi yok olmazsa bir tek taş bile götüremezler” demiştir. Bu sözler üzerine Sultan III. Selim “O halde dalkılıçlar yazılsın” demiştir. Bunun üzerine bir günde

²⁶² Kazım Şinasi, a.g.m, s. 155.

²⁶³ BOA, HAT, 1497/471.

²⁶⁴ Oğuz, a.g.m, s. 33.

²⁶⁵ Lamartine, a.g.e, s. 1707; Ziya Aksun, **Dört Muzdarip Padişah**, Yay. Haz. Erol Kılıç, İstanbul-2011, s. 88.

²⁶⁶ Ahmet Rasim, a.g.e, s. 199.

²⁶⁷ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2042.

yedi bin beş yüz dalkılıç kaydolmuştur.²⁶⁸ Padişahın halk ve askerler arasında gezmesi olayları yakından takip etmesini sağlamıştır. Bu da hem halkın hem de askerin motivasyonunu artırmıştır. Gerek halk gerekse asker İngilizlerin İstanbul önlerine kadar gelmesini kendisine hakaret olarak saymış ve topyekun olarak İngilizlere karşı mücadele etmeyi göze almıştır. Ayrıca halk ve askerler bu savaşı yok olma ya da var olma savaşı olarak görmüştür.

Ayrıca Sultan III. Selim, sarayda ve cephede olayları yakından izleyerek sadrazamına bir hattı hümayun göndermiştir. Buna göre, olayların Reşid Efendi ve Nesim Efendi tarafından analiz edilmesini emretmiştir. İngilizler saldırmasa bile Rusya üzerine sefere çıkılmasını düşünürken, halkın kontrolde altında tutulmasını, Rusya'nın İngiltere'ye yardıma geleceği düşünülerek hareket edilmesini ve Nara Burnu'nda yakılan gemilerin hesaba katılmasını istemiştir. Bununla birlikte boğaz tahkimatı için görevlendirilen lakin bu görevinde başarılı olamayan Feyzullah Efendi'nin yerine Yemenicizade Mustafa Efendi atanmıştır.²⁶⁹

Bu hattı hümayun ile Sultan III. Selim İstanbul önünde olmalarına rağmen İngilizlerin İstanbul'u işgal edemeyeceğini düşünmüş ve dikkatini Rusların yaptığı harekate çevirmiştir. Rusya'nın Balkanlarda Eflak ile Boğdan'daki faaliyetlerini daha yakından takip ederek buraya kalıcı olarak yerleşeceğini düşünmüş ve planlarını bu doğrultuda yapmıştır. Bunun yanında büyük bir güç olduğunu düşünen Sultan III. Selim halkı kontrol altında tutulmasını dile getirmiştir. Nara Burnu'ndaki Osmanlı gemilerini yakması münasebetiyle İngilizlerin bölgede uyguladığı oyuna tekrar düşülmemesi konusunda da uyarıda bulunmuştur.

Tahkimat konusunda Osmanlı zabitleri ile birlikte Fransız zabitleri de seferber edilmiştir. Fransız Elçilik katibi Labyaniş, Laternoben, yüzbaşı Lakor ile mülazım Dekard ve Jerar savunma işlerinde görevlendirilmiştir. Yüzbaşı Bouten, Leclere ve Coutaill bataryaların silahlandırılmasıyla ilgilenmişlerdir. Fransa ayan üyelerinden Bentecoulant'ta çalışanlarla alakadar olmuşlardır.²⁷⁰

²⁶⁸ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 122; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2044.

²⁶⁹ Karal, **III. Selim'in Hattı Hümayunları**, s. 105; Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 127.

²⁷⁰ Darius, a.g.e, s. 109; Ahmet Rasim, a.g.e, s. 198.

Tahkimat sırasında Yedikule sarayı duvarlar çevrilmiş, aralara mazgal delikleri açılmıştır. Ayrıca Yedikule'ye çuvalarla toprak taşınarak tabyalar oluşturulmuş, topraklar yerleştirilmiştir. Çatladıkapı ve Ahurkapı tarafına İbrahim Kethüda tarafından topraklar ve humbara şarapnelleri yerleştirilip tabyalar inşa edilmiştir.²⁷¹ Saray bahçelerine sedler çekilmiş, bütün mazgal deliklerine topraklar yerleştirilmiştir. En öne iki sıra toprak şalopoları ve yangın gemileri dizilmiştir. Kule imalatı için ise fırınlar inşa edilmiştir.²⁷² Lakin tahkimatlarla ilgili aksaklıklar uzun süre sürmüştür. Keza kalede bulunan askerler toprak ateşleme konusunda bilgisizdi. Bu yüzden kalelere topraklar sevk edilse bile savunulması zordu. Çanakkale Boğazı'nın savunulması konusunda en stratejik noktaları oluşturan Nara Burnu ve Kepez Liman'da tabya inşası devam etmekteydi. Sultanhisar Kalesi civarındaki tahkimatlar henüz tamamlanamamıştı. Bu kalenin tahkimatının tamamlanması için daha önce toplanan 2000 kişi İngiliz filosunun harekete geçmesinden önce buranın bitirilmesi için seferber olmuştur. Askerin ihtiyaçları için zahire tedariki de uzun süre sağlanamamıştır.²⁷³

Tahkimatın başında bulunan Sebastiyani İstanbul'un savunma düzenini sık sık kontrol etmekteydi. Yapılan istihkamların kontrolü için bütün surları gezmekteydi. Sebastiyani çok rahat bir şekilde boğazda dolaşıyordu. Ancak İngilizlerin gemisini batırma tehlikesiyle de karşı karşıyaydı.²⁷⁴

Osmanlı Devleti tabya tahkiminin yanında askeri açıdan da orduyu güçlendirmekteydi. Öfkeli ve hırslı olan her kesim askere yazılmak için gelmekteydi. Bununla birlikte Cezayir'de Seydi Ali Bey'in kumandasında cesur gemiciler hazırlanmaktaydı.

Tahkimatlar için İstanbul'un yakın kazalarından da yardımlar talep edilmişti. Şile Serdarı Uzun Hasan, İznik Ayanı Mustafa Bey, Adapazarı Ayanı Kara Osman ve Gebze Ayanı Semerci Bayraktar çok sayıda askerle yardıma gelmişlerdir. Uzun Hasan'ın emrindeki deniz kuvvetleri Kadıköy ve Fenerbahçe'ye yerleştirilmiştir.²⁷⁵

²⁷¹ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 123.

²⁷² Darius, a.g.e, s. 109.

²⁷³ Yeşil, a.g.m, s. 441.

²⁷⁴ Razynski, a.g.e, s. 60.

²⁷⁵ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e, s. 2044.

Savaşa başlamadan kısa bir süre önce Tophane depolarından 100 adet top çıkarılarak sahile gönderilmiştir. Yüzbaşı Boutin'in raporuna göre beş günde Yedikule'den Sarayburnu'na kadar 102 top, 69 havan; sağ sahile 24 top, 12 havan topu; Boğazın karşısına 84 top, 15 havan topu; Üsküdar tarafına 94 top, 14 havan topu konulmuştur. Asya sahillerine 94 top, 14 havan topu olmak üzere toplam 520 top, 110 havan topu yerleştirilmiştir.²⁷⁶

Sebastiyani ve Fransız uzmanlar İstanbul'un tahkimi için çalışırken İngilizlerin İstanbul'a girme ihtimallerini düşünmekteydiler. Zira Fransızlar İngiltere'nin denizcilikteki mahirliğini ve teknolojilerini göz önünde bulunduruyorlar, ama Osmanlı Devleti'ndeki hırsı ve öfkeyi hiçe sayıyorlardı. Oysa bu süreçte kendileri için kaçış planı da hazırlamışlardır. Zira Fransız Elçi Sebastiyani İngilizlerin İstanbul'a girmesi halinde kendisinin Yedikule'ye hapsedileceğini ve dünya kamuoyu önünde Fransız itibarının sarsılacağını düşünmüştür. Bunun için İstanbul'un terk edilmesi taraftarıdır. Bu yüzden elçilik maslahatgüzar Ruffin ile fikir ayrılıkları yaşamıştır. Ruffin İstanbul'un terk edilmesine karşı tavır sergilemiştir. Lakin Sebastiyani'nin istediği olan İstanbul'un terk edilmesi görüşü üzerinde uzlaşmıştır. Bu sebeple Fransız Elçiliği İstanbul'u terk etme hazırlıklarına başlamıştır. Elçilikteki önemli evraklar imha edilmiştir. Hatta o kadar acele edilmiştir ki Elçi Sebastiyani kendi evlilik cüzdanını dahi yakmıştır. Bununla birlikte elçinin İstanbul'dan kaçması için açık denizde bir gemi ve açık denize ulaşmak için çeşitli yerlerde atlar ayarlanmıştır. Ayrıca Sebastiyani'nin eşi hamile olması sebebiyle İstanbul'u terk edecek durumda değildi. Bu yüzden eşi İstanbul'daki İngiliz elçiliğine emanet etmiştir.²⁷⁷

Bu tahkim ve hazırlık safhasına askerde halk da sıkılmıştır. Lakin yeniçeriler içerisinde dalkılıç olmayı kabul etmeyen belli bir gürühta bulunmaktaydı. Oysa Beşiktaş önünde bulunan on altıncı kalyonda asker ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu gemide dalkılıç vazifesine asker verilmesi için bir ferman yayınlanmıştı. Ağa Kapısı "Biz kalyoncu askeri değiliz, biz kara askeriyiz" cevabını vermiştir. Bunun üzerine asker arasında gereksiz bir tartışma ortaya çıkmış, nihayet Yeniçeri Ocağı'nın en

²⁷⁶ Ahmet Rasim, a.g.e, s. 199; Darius, a.g.e, s. 109.

²⁷⁷ Lamartine, a.g.e, s. 1710.

yetkilisi ismi Yeniçeri Ağası Pehlivan Ağa “Padişahın emrine ocağımız itaat eder” sözüyle son noktayı koymuştur.²⁷⁸

3. 6. İngilizlerin Geri Çekilmesi

Osmanlı Devleti müzakerelerle İngiltere’yi oyalayarak İstanbul’un tahkimatını yapmıştır. Öte yandan savaş hazırlığı içinde olan İngiltere donanma komutanı Amiral Duckwort bu kuşatmanın başarısız olacağını, Marmara Denizi’nin bir iç deniz olduğunu ve burada sıkışıp kalacaklarını söylemiştir. Ayrıca Amiral Duckwort kendilerine verilen görevin değiştiğini, elçi İstanbul’dan ayrılalı on dört gün olduğunu ve bu süre zarfında Osmanlı Devleti’nin tahkimatlar yaptığını, gemilerin olası bir yara alması halinde gerekli malzeme ve tamirat yapabilecekleri limanın olmadığını söylemiştir.²⁷⁹ Amiral Duckword olasılıkların hepsini göz önünde bulundurarak donanmasını en az zayıyla ve başarılı bir şekilde bölgeden geri çekmeyi hedeflemiştir. Bunun yanında İngilizler Osmanlı Devleti’nin müzakere süresini uzatmakla kendilerini oyaladıklarının farkına varmıştır. Ayrıca rüzgarda İngilizlerin aleyhine esmeye başlamıştır.

İngilizler Osmanlı Devleti’nin savaşı göze almasını beklememekteydi. İngiliz Elçi Arbuthnot tahkimatı görünce şaşırmıştır. Her şey İngiltere’nin aleyhine gelişmiştir. Bu yüzden İngiltere çekilmeyi düşünmüştür. Fakat boğazdaki tahkimatın farkına varan İngilizler buradan çıkışın zor olacağını düşünerek üçüncü bir nota göndermişlerdir. Bu nota ile şehrin tahkimatından vazgeçilmesi istenmiştir. Bu durum halk arasında yayılmış ve sevinçle karşılanmıştır. Ancak yine de tahkimatlara devam edilmiştir. İngilizlerin saldırıya geçmeleri halinde halk ellerine kılıçları alarak kayık ve filikalara binerek karşı saldırıya geçmeye hazırlanmıştır.²⁸⁰

Osmanlı yönetimi bu notaya cevabı İngilizlerle yüz yüze görüşerek vereceğini söylemiştir. İngiltere’nin bu teklifi kabulü üzerine görüşmeler için Anadolu’da bir kale belirlenmiştir. Kalenin İngilizlere uzak olması hasebiyle İngiliz murahhasların Osmanlı gemisi ile alınması kararlaştırılmıştır. Görüşmeler için İngiliz heyetine

²⁷⁸ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 123.

²⁷⁹ Yeşil, a.g.m, s. 446.

²⁸⁰ Razynski, a.g.e, s. 60.

murahhas olarak Amiral Lewis'i tayin edilmiştir. Lakin görüşmenin olacağı gün Osmanlı gemisi İngiliz murahhası almaya gelmemiştir. Akabinde bir İngiliz zabiti ve dört nefer esir alınmıştır. İngiliz Amiral Duckword esirlerin serbest bırakılmasını istemiştir. Osmanlı Devleti hem esirleri serbest bırakmış, hem de İngiltere'nin yolladığı üçüncü notaya cevabını göndermiştir. Osmanlı Devleti'ne ait bir karış toprağa İngiltere'nin ayak basamayacağı, İngilizler İstanbul'u terk edip gitmedikçe barış yapılamayacağı ifade edilmiştir.²⁸¹

Bunun üzerine İngiliz donanması İstanbul'daki tahkimatı ve rüzgarı hesaba katarak geri çekilme kararı almıştır. 1 Mart 1807'de yelken açan İngiliz donanması İstanbul'a doğru hareket etmiştir. Ayrıca top menziline girmemek için elinden geleni yapmıştır. Akşama gözden kaybolmuş, Çanakkale'ye istikametine yol almıştır. Şehir halkı ve İngiliz donanmasının Çanakkale'ye doğru gittiğini görünce sevinç kutlamalara başlanmıştır. Sultan III. Selim de Sebastiyani'yi tebrik etmiştir. Bu arada Osmanlı donanması İngilizleri takip için izin istemiş, ancak Sebastiyani buna karşı çıkarak kazanılan zaferin hezimete çevrilmesinden korkmuştur. Sultan III. Selim, Sebastiyani'nin bu muhalefetini dikkate almayarak yeni göreve getirdiği Kaptan-ı Derya Seyyid Ali Paşa'ya İngilizlerin takibi için emir vermiştir. Bu sırada Fransız Konsolosluğu'ndan gelen habere göre İngilizler Çanakkale'ye varmıştır. 2 Mart öğleden sonra saat üçte Gelibolu'da üç İngiliz yelkenlisi görünmüştür. Bu yelkenliler saat beşte Lapseki ve Nara Burnu'na demir atmıştır. 3 Martta ikindi vakti Gelibolu Camii'nden İngiliz gemileri görülmüştür. Amiral gemisi sabah sekizde boğaza doğru yönelmiştir. Saat dokuzda ilk Türk bataryasının menziline girmişlerdir. Bu Türk bataryasından şiddetli top ateşi başlamıştır.²⁸²

İngilizlerin Çanakkale'ye hareketinden sonra Yemencizade Mustafa Efendi'ye büyük görev düşmüştür. Yemencizade Mustafa Efendi, Feyzullah Efendi'nin başına gelenleri bildiği için Kumkale, Seddülbahir, Boğazhisar, Nara Burnu ve Kepez'de İngiliz gemilerine karşı mukavemet göstermiştir. İngiliz gemileri gelmeden önce üretilen toplar test edilmek amacıyla Kepez Limanı'ndan atılmıştır. Atılan top güllesi dört saat uzaklıktaki Mefrez Denizi Boğazına düşmüştür. İngiliz gemilerinin

²⁸¹ Mustafa Necati Paşa, a.g.e, s. 211; Darius, a.g.e, s. 112.

²⁸² Darius, a.g.e, s. 114.

görünmesinin ardından bu topların başına Nizam-ı Cedid askerlerinden bir grup geçirilmiş, başlarına da Süleyman Ağa tayin edilmiştir.²⁸³

İngiliz donanmasının Marmara’da görünmesiyle Türk topçu birlikleri Gelibolu’dan uyarı ateşleri açmıştır. İngiliz donanma komutanı ticaret gemisine donanmadan ayrılmaması için sıkı sıkı tembihte bulunmuş, ayrılması halinde batırılacağını söylemiştir. Düşman donanması Çanakkale önlerine gelince boğazın çift tarafından top atışına başlanmıştır. Bir mermer gülle ikinci geçen geminin karnına dokunmuş, iki top ambarını denize dökmüştür. İngiliz ticaret gemisi biraz ilerledikten sonra donanmadan ayrılması üzerine batırılmıştır.²⁸⁴ Rüzgarın olması hasebiyle İngilizler boğazdan rahatlıkla çıkmıştı. Lakin İngilizlerin çıkışı girişi kadar zayıtsız olmamıştır. Yapılan tahkimatlar askerin ve halkın cesareti İngilizlerin zayıt vermesine neden olmuştur.

Bir bataryadan atılan 800 kilo ağırlığında mermer gülle Windsor-Castle isimli gemiye isabet etmiş ve ağır hasara uğratmıştır. Geminin seren direği parçalanmış, İngilizler bu gemiyi kurtarmak için büyük çaba sarf etmiştir. Yine Aktive gemisine 520 kilo ağırlığında top güllesinin isabet etmesiyle oda ağır zarar görmüştür. Farklı bataryadan atılan bir top güllesi Standart isimli geminin üzerine düşerek İngiliz donanmasının cephaneliğinin infilak etmesini sağlamıştır. İngiliz donanması Çanakkale Boğazı’nda bir saat ateşine tutulmuştur. Bu sırada 137 kişi ölmüş, 412 kişi yaralanmıştır. Amiral Duckwot 4 Mart günü Bozcaada’ya demir atmıştır. İngiliz zabıtları günlüklerine “Çok şükür boğazdan çıkabildik, ucuz kurtulduk” ifadeleriyle geri çekilme esnasında çektikleri sıkıntı ve korkuyu dile getirmişlerdir.²⁸⁵ Nitekim 18 Mart 1807’de Çanakkale’de tek bir İngiliz askeri dahi kalmamıştır.²⁸⁶ İngilizler İstanbul önlerinde akıntı ve rüzgardan dolayı bir tek gülle dahi atamamıştır. Lakin Boğazdan çıkıp 320 km uzaklaştıktan sonra atış imkanı bulmuştur. Bununla birlikte İngiliz donanması içerisinde bulunan bazı komutanlar hala Çanakkale Boğazı’nın geçebileceği ihtimalini düşünmüştür.²⁸⁷

²⁸³ BOA, HAT, 175/7632; Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 127.

²⁸⁴ Cabi Ömer Efendi, a.g.e, s. 129.

²⁸⁵ Darius, a.g.e, s. 115; Lamartine, a.g.e, s. 1715.

²⁸⁶ BOA, HAT, 115/4659-A.

²⁸⁷ Lamartine, a.g.e, s. 1715.

İngilizlerin bu başarısızlığı Sultan III. Selim'in prestijini artırmıştır. İngiliz gemilerinin Büyükkada önlerinden ayrılmasından sonra Pera ve Galata'da coşkulu kutlamalar yapılmıştır. Sultan III. Selim, Sebastiyani'ye hediyeler göndermiştir. Öte taraftan İngiliz tehdidinin bertaraf edilmesiyle birlikte sadrazam yeni bir donanma hazırlayıp Rusya'ya karşı harekete geçilmiştir. Osmanlı donanması 10 Mayıs 1807'de günü Haliç'ten ayrılmış, birkaç gün içinde de Çanakkale'den geçmiştir.²⁸⁸

Sultan III. Selim bir kere daha İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın stratejik önemlerini anlayarak buraların her daim tahkim edilmiş şekilde hazır tutulması gerektiğini ve buralara sadakatinden şüphe edilmeyecek insanların yerleştirilmesi gerektiğini görmüştür. İngilizlerin Çanakkale'den uzaklaşmasıyla birlikte Sultan III. Selim düşmanın Boğazlardan nasıl geçtiğini tetkik ettirmiştir. Bu tetkikler sonucunda tabyalarda Feyzullah Efendi ve Kaptan-ı Derya Salih Paşa'nın ihmallerine rastlanmıştır. Bu ihmali Feyzullah Efendi canıyla öderken, Salih Paşa Sakız Adası'na sürgün edilmiştir.²⁸⁹

İngilizlerin başarısız bir biçimde İstanbul'dan ayrılması İngiltere'de büyük şaşkınlıkla karşılanmıştır. İngiliz basını, Fransızlara karşı büyük başarılar kazanan Amiral Duckworth'un, İngilizlerin Büyük komutanı Nelson ile birlikte sayısız başarılarla imza atan Lewis'in Türkler karşısındaki başarısızlığa uğramalarına şaşırduklarını, bu durumun açıklanmasının zor bir durum olduğunu ve araştırılması gerektiğini yazmıştır. Avam Kamarası ise başarısızlığın faturasını İngiliz donanma komutanına kesmiştir. 15 Şubat 1807'de toplanan Avam Kamarası'nda yapılan tartışmada donanma komutanı Thomas Louis'in saldırı emrini aldıktan sonra ağır davrandığını ve başarısızlığın meydana gelen gecikmeden dolayı olduğunu öne sürülmüştür.²⁹⁰

İngilizlerin çekilmesinin ardından Osmanlı-Ruslarla savaş devam etmiştir. Bu süreçte Karadeniz Boğazı'nın tahkimatına önem verilmiş, Boğaz Nazırlığı'na Mehmed Raif Efendi getirilmiştir.²⁹¹

²⁸⁸ Palmer, a.g.e, s. 122.

²⁸⁹ Oğlukyan, a.g.e, s. 2.

²⁹⁰ Karal, **III. Selim'in Hattı Hümayunları**, s. 110; Yeşil, a.g.m, s. 409.

²⁹¹ Akçura, a.g.e, s. 135.

3. 7. İngilizlerin Mısır'ı İşgali

10 Mart 1807'de İngilizlerin boğazlardan geçip demir atmasından sonra Senyavin komutasında Rus filosu Hidra'dan yola çıkarak Bozcaada'ya ulaşmıştır. Senyavin Duckworth'a iki kez boğazları ortak kuşatmayı teklif etmiştir. Fakat Duckworth bunun kolay olmadığını bildiği için teklifi reddetmiştir. Bu arada 13 Mart 1807'de Amiral Collingwood, Malta'daki İngiliz donanmasına katılmak üzere yola çıkmıştır.²⁹² Esasında İngilizler, Rusya'nın bu ortak saldırı teklifini İstanbul'da Rus gemisi görmek istemedikleri için reddetmiştir. İngilizler, Çar'ın boğazlardan geçmesini Doğu Akdeniz'de Rus hâkimiyetinin başlangıcı olarak yorumlamışlardır. Bu yüzden Rusların taleplerini reddetmişlerdir. Bununla birlikte Ruslar, İngilizlerin tekliflerini kabul etmemesi üzerine Çanakkale Boğaz'ını ablukaya almışlardır. Abluka sonrası İngilizler buna tepki olarak Fransızların Mısır'ı yeniden işgal edebileceklerini düşünmüşlerdir. Ayrıca Çanakkale'deki mağlubiyetin intikamını almak için Malta'daki seksen parça sefineleriyle birlikte İskenderiye'ye saldırma fikrine kapılmışlardır.²⁹³ Daha sonra Amiral Collingwood, bu fikri şekillendirerek Mısır'ı işgal etmeye karar vermiştir. Hatta İngiltere'nin Kahire elçisi, Collingwood'e Memlukleri Mehmet Ali Paşa'ya karşı koruma fikrini vererek işgali meşrulaştırmıştır. Mısır'da Kölemen Beylerinden Elfi Bey, Kahire elçisine Memluklerin İngilizlere tam destek vereceğini bildirmiştir.

Bu surette İngilizler, İstanbul önlerinde kaybettikleri prestijlerini Mısır'da yeni bir zafer kazanarak tekrar kazanmak istemişlerdir. Ayrıca Mısır, stratejik konumu açısından İngiltere için büyük ehemmiyet arz etmekteydi.

Bu sırada Mısır'ın ictimai yapısında karışıklıklar meydana gelmekteydi. Hicaz taraflarında Vahhabiler nüfuzlarını artırarak yayılmaya başlamışlardı. Bu suretle Hicaz yolunu hacılara kapatmışlardı. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Ruslarla savaş durumunda olması sebebiyle Akdeniz Boğazı'nı müttefik devletlere kapatması, Osmanlı Devleti'nin Mısır ile olan bağının kopmasına sebep olmuştur.

²⁹² Shaw, *Eski ve Yeni Arasında III. Selim*, s. 494.

²⁹³ BOA, HAT, 153/6458.

Bu sırada İngilizlerin Mısır'ı işgal edeceği söylentileri de ortaya çıkmıştır. Bu söylentilere kulak veren Mehmet Ali Paşa İstanbul ile irtibata geçmiştir. Devleti-i Aliyye Mehmet Ali Paşa'ya dikkatli olması konusunda telkinlerde bulunmuştur. Bu arada Mehmet Ali Paşa, tedbirler almaya yönelmiş, İskenderiye, Reşid, Demenhur ve Dimyat muhafız kuvvetlerine takviyede bulunmuştur.²⁹⁴

16 Mart 1807 Cumartesi günü İngilizler on iki kıta sefine ve 6000 İngiliz askerleriyle birlikte İskenderiye'ye 1100 km uzaklıkta karaya çıkmışlardır.²⁹⁵ Lakin Mehmet Ali Paşa yönetimindeki Mısır kuvvetleri İb köyü yakınlarında Mısır kuvvetlerinin düzenini bozmuştur. Fakat bu mukavemet sadece İngilizlerin hızını yavaşlatmıştır²⁹⁶. Mehmet Ali Paşa ile girilen ufak çaplı çatışmadan sonra İskenderiye önlerine gelen Thomas Louis İskenderiye kaymakamı Emin Ağa'ya şehrin kapılarını açmasını söylemiştir. Fakat Emin Ağa ancak padişah fermanıyla bu dediğinin gerçekleştirebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Thomas Louis, yeni bir Fransız saldırısına karşı şehri tahkim edip çevreye 5000 asker yerleştireceğini söylemiştir. Bu birliklerin dost mu düşman mı olup olmadıklarına 24 saat içinde karar vermesini istemiş, aksi takdirde şehri zorla alacağını bildirmiştir. Nitekim 21 Martta şehir kendiliğinden teslim olmuş, 300 muhafız savaş esiri olarak alıkonulmuştur. Şehrin kaymakamı ihanetle suçlanarak Malta'ya gönderilmiştir. İngilizler Memluk Beylerine haber göndererek yönetimi ele geçirmek için çağrıda bulunmuşlardır.²⁹⁷ Bu süreçte İngilizler, Mısır'da Kölemenlerle birlikte hareket ederek işgali kolaylaştırmak istemişlerdir. Lakin Kölemenler bölgede eskisi gibi güçlü değildir. Ayrıca halk da Kölemenlerden bıkmış durumdaydı. Mısır'ın yönetimi Mehmet Ali Paşa'nın elindeydi.²⁹⁸ Mehmet Ali Paşa İngilizlerin İskenderiye'ye ayak basmasıyla birlikte 12000 kişilik kuvvetini bölgeye sevk etmiştir.²⁹⁹

İngilizlerin Mısır'ı işgal ettiği haberi İstanbul'a ulaştığında Bab-ı Ali İngiltere'ye harp ilan etmiştir. Ayrıca Mısır'a yardım için Sayda Valisi harekete geçirilmiştir.

²⁹⁴ Zinkeisen, a.g.e, s. 315.

²⁹⁵ BOA, HAT, 170/7245.

²⁹⁶ BOA, HAT, 153/6465.

²⁹⁷ Hammer, a.g.e, s. 167; Zinkeisen, a.g.e, s. 317.

²⁹⁸ Palmer, a.g.e, s. 114; Akçura, a.g.e, s.133; Eren, a.g.e, s. 457.

²⁹⁹ BOA, HAT, 170/7245.

İskenderiye'yi işgal eden İngilizler, Reşid'e doğru ilerlemiş, hiçbir engelle karşılaşmadan 500 muhafızı esir almışlardır. Bir süre sonra İngiliz askerinin yorgun düşmesini fırsat bilen Mehmet Ali Paşa komutasındaki Mısır birlikleri, saldırıya geçmişlerdir. Bu saldırı sonucunda İngiliz askerleri çok sayıda kayıp vermiştir.³⁰⁰ Ayrıca Reşid Boğazı'nda dört Şalope batırılmıştır. 120 esir ve 90 kesik baş Kahire'ye gönderilmiştir. Bu kesik başlar zafer nişanesi olarak şehrin meydanında uzunca süre sergilenmiştir.³⁰¹

Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, Fransız konsül generalin yardımıyla İngilizleri İskenderiye ve Reşid'de bataklık alanda sıkıştırmıştır. Reşid'de uğranılan hezimetin acısını çıkarmak isteyen İngiliz komutan General Fraser 6 Nisanda General Stuart komutasına 4000 asker, altı top ve iki havan yollamıştır. Lakin Osmanlı kuvvetleri İngilizleri püskürtmeyi başarmıştır. General Wanhope savaş esnasında öldürülmüştür. İngilizler kırılması zor bir dirençle karşılaşarak başarısız olmuştur. Mehmed Ali Paşa bölgeye 4000 piyade 1.500 sipahi askeri göndermiş, kendisi de Kuzey Mısır'da Memluklere karşı savaşmıştır. Çıkan çatışmalarda İngilizler ağır zayıatlar vermiştir. General Stuart ordunun geri kalan kısmını zor toparlamış ve İskenderiye'nin savunmasından başka bir şey düşünmemeye başlamıştır. Aynı zamanda Memluklerle işbirliğinin artırılması gerektiğini söylemiştir. Buna karşılık olarak Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa Kuzey Mısır'da Memlukleri kendi egemenliği altına almış, İskenderiye'yi geri alabilmek için harekete geçmiştir.³⁰²

İngilizlerin Mısır'da kayıpları 1200'ü bulmuştur. Bu ağır yenilgilerin ardından İngilizler çekilmeyi düşünmüştür. Bu arada İskenderiye'nin işgal haberini alan Bab-ı Ali Suriye'deki paşaların Mısır'a asker takviyesi yapmalarını emretmiştir.

General Flaser uzun süre İskenderiye'de beklemiştir. Nihayet Ağustos'ta İngiliz kuvvetlerine hızlıca bölgeyi boşaltma emri gelmiştir. Bu emir üzerine Flaser, Mehmet Ali Paşa'nın Demenhur'da masaya oturmayı teklif etmiş, müzakereci olarak da Sherbrook'u göndermiştir. Yapılan görüşmelerde İngilizler İskenderiye'yi buldukları gibi teslim edecekler, Mehmet Ali Paşa da İngiliz esirlerden fideye

³⁰⁰ BOA, HAT, 175/7594.

³⁰¹ BOA, HAT,1358/53276; Zinkeise, a.g.e, s .316.

³⁰² BOA, HAT, 175/7594.

almayacaktı. Bu suretle İskenderiye’de yok olmakla karşı karşıya kalan İngilizler 22 Ağustos 1807’de teslim olmuşlardır. 14 Eylül 1807’ye kadar da Mısır’ı terk etmişlerdir.³⁰³

İngilizlerin Mısır’da teslim olması Osmanlı yönetimine bildirilmiş, bu habere memnun olan Sultan III. Selim İstanbul’da rehin bulunan Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim’i Mısır’a göndermiştir.³⁰⁴

İngilizlerin bu mağlubiyetin ardından Boğaziçi’nden Nil Deltasına kadar prestiji sarsılmıştır.

---

³⁰³ Hammer, a.g.e, s.167; Palmer, a.g.e, s.114; Zinkeisen, a.g.e, s.317.

³⁰⁴ Danişmend, a.g.e, s.95.

4. BARIŞ GÖRÜŞMELERİ VE KAL'A-İ SULTANIYE ANTLAŞMASI

4. 1. Avrupa'daki Durum

Osmanlı-İngiliz savaşı yaşanırken, Avrupa'da koalisyon savaşları meydana gelmekteydi. Fransa, sürekli olarak Prusya'yı tehdit edip kendi safına çekmeye çalışmaktaydı. Ayrıca Fransa Rusya'yı da yanına çekerek İngiltere'yi yalnız bırakmak istemekteydi. Bu süreçte Prusya tehditlere dayanamayıp Fransa ile ittifak kurmayı kabul etmiştir. İngiltere ve Rusya ise, Fransa ile barış görüşmeleri yürütmüştür. Lakin Fransa ne İngiltere ile ne de Rusya ile anlaşmamıştır. Akabinde İngiltere ve Rusya Fransa'ya karşı savaş açmıştır. Hatta İngiliz ve Ruslar, Fransa ile ittifak yapan Prusya'yı bu ittifaktan ayırarak kendi safına çekmiştir. Böylece Avrupa'da IV. Koalisyon Savaşları başlamıştır. Prusya Napolyon güçleri karşısında fazla tutunamamış, 14 Ekim 1806'da ağır bir yenilgi almıştır. Napolyon önce Berlin'e girmiş, ardında bütün Prusya'yı ele geçirmiştir.³⁰⁵

Napolyon, Berlin'i işgal ettikten sonra Rusya üzerine harekete geçmiştir. İki ordu Eylau'da karşı karşıya gelmiştir. Bu süreçte Osmanlı-Rus Savaşı devam etmektedir. Fransız birlikleri ile Rus birlikleri 7-8 Şubatta Eylau'da karşılaşmıştır. Şiddetli çatışmalardan sonra kesin bir sonuç alınamamıştır Kışın gelmesiyle de Fransız birlikleri kışlalara çekilmiştir.³⁰⁶ Lakin savaş sona ermemiştir. Her iki tarafta savaş hazırlıklarına yeniden başlamıştır.

Kışın geçmesinin ardından Friedlan'da savaşın ikinci safhası başlamıştır. Rus ve Fransız kuvvetleri arasında çetin mücadeleler yaşanmıştır. Friedland Savaş'ında Rusya Fransa'ya karşı savaşı kaybetmiştir. Bu zafer Napolyon'a büyük imparatorluğunu kurabileceği doğunun yolunu açmıştır. Rusya ise barışa mecbur kalmıştır. Zira ordusu ağır zayıat vermiş, müttefiki olan İngiliz ve Avusturyalılardan pek bir destek görememiştir. Bu süreçte iki devlet Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşılacağını düşünmüştür. Osmanlı Devleti'nin paylaşılması meselesinde

³⁰⁵ Armaoğlu, a.g.e, s. 115.

³⁰⁶ Üçok, **Siyasal Tarih**, s. 37; Armaoğlu, a.g.e, s. 117.

Napolyon Çar'a söz vermiştir. Fakat pay edilecek bölgeler ve özellikle İstanbul konusunda uzlaşma sağlanamamıştı.³⁰⁷

14 Haziran 1807'de Friedland Savaşı'nda Ruslar yenilince Fransa ve Rusya arasında Tilsit Barış görüşmeleri başlamıştır. Görüşmeler 9 Temmuz 1807'ye kadar sürmüştür. Bu görüşmeler sırasında Çar Aleksandr'ın "Avrupa nedir?" diye sorması üzerine Napolyon "Avrupa, işte biz burada Avrupa'yız" diye cevap vermiştir.³⁰⁸ Napolyon'un Çar'a bu sözü söylemesi, Avrupa'nın yarısını Ruslara vaat ettiği anlamına geliyordu. Tilsit'teki yapılan görüşmelerde, Fransa müttefiki Osmanlı Devleti'ne, Rusya'da müttefiki İngiltere'ye ihanet etmekten çekinmemiştir. 7 Temmuz 1807'de Tilsit'te Fransa ile Rusya arasında ittifak antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Fransa Rusya'nın Osmanlı Devleti ile barış antlaşması imzalamasında arabuluculuk rolünü üstlenecek, Ruslarda Fransa ile İngiltere arasında barış antlaşması imzalanmasında arabuluculuk yapacaktı. Rusya, Fransa'nın İngiltere'ye uyguladığı kıta ablukasına katılacaktı. Antlaşmanın en önemli maddelerden biri olan 8. maddeye göre Rusya ile Osmanlı Devleti arasında tatmin edici bir antlaşma imzalanmazsa iki devlet Rumeli ve İstanbul hariç, Osmanlı topraklarını paylaşacaklardı.³⁰⁹ Ayrıca 21, 22, 23. maddeler gereğince Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki düşmanlık son bulacak, Ruslar Eflak ve Boğdan'dan askerlerini geri çekecek, Osmanlı Devleti Fransa'nın arabuluculuğunu kabul edecekti.

Bu antlaşmadan sonra Sebastiyani İstanbul'da Osmanlı-Rus antlaşmasını sağlamak için çalışmalara başlamıştır. Bununla birlikte Osmanlı-İngiliz Barışı'nın da önüne geçmek istemiştir. Bunun için Osmanlı yönetiminden İngiliz elçisinin kabul edilmeyeceğini ve İngilizlerle barış yapılmayacağını ilan edilmesini istemiştir.³¹⁰

Ruslar, Napolyon'un sunduğu bu teklife olumlu cevap vererek müttefiki İngiltere'yi ikinci plana atmıştır. Başından beri Osmanlı Devleti'ni kullanarak Rusya'yı yanına çekmekte İngiltere'yi yalnız bırakmak isteyen Napolyon bu politikasında başarıya

³⁰⁷ Azmi Süslü, "Osmanlı İmparatorluğu'nu Paylaşma Projesi (1807-1812)", *Bellekten*, C. XLVI, Sayı 187, Ankara-1983, s. 747.

³⁰⁸ Armaoğlu, a.g.e, s. 116.

³⁰⁹ Armaoğlu, a.g.e, s. 155.

³¹⁰ Cemal Tukin, *Boğazlar Meselesi*, (Yay. Haz. Bülent Aksoy), Pan Yayınları, İstanbul-1999, s. 150.

ulaşmıştır. Bu antlaşmadan sonra Avrupa'daki dengeler ve bloklar değişmiştir. Napolyon bu antlaşma ile birlikte kendini Avrupa'nın tek hakimi olarak görmeye başlamıştır.

Antlaşma sonrasında Napolyon'un, yanına çekmeye çalıştığı Osmanlı Devleti'ne karşı tavrı ve politikası değiştirmiştir. Zira Fransa İngiltere'ye karşı savaşacak ya da barışa zorlayacak müttefiki bulmuştur. Şimdi sıra bu müttefikin güvenini kazanmaya gelmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti'nde Kabakçı Mustafa isyanı çıkmış ve Sultan III. Selim tahttan indirilmiştir. Bu haberi alan Napolyon vakit kaybetmeden Ruslara Osmanlı Devleti'ni paylaşmayı teklif etmiştir. Hatta Rus Çarına, Osmanlı Devleti'nin artık ayakta kalmasının zor olduğunu, kendi kendini idare etmekten aciz bir devleti yıkmanın daha uygun olacağını söylemiştir.³¹¹

Bununla birlikte Tilsit Antlaşması'ndan sonra Çar I. Aleksandr 20 Haziran 1807'de Taurogen'de çıkardığı bir emirname ile General Michelson'a Osmanlı sadrazamına ile ateşkes teklif etmesini söylemiştir. Bu ateşkesin kabul edilmesi halinde ise Eflak ve Boğdan'ın boşaltılmasını emretmiştir. Görüşmeler için Laşkaref görevlendirilmiştir. Laşkaref 22 Temmuz 1807'de Bükreş'e gitmiş, oradan Seyyid Mehmed Galip Efendi ile Fransız Miralayı Guilleminot'nun bulunduğu Slobodie'ye gelmiştir. Budelegeler mütareke şartlarını görüşmeye başlamıştır. Görüşülen şartlara göre Eflak ve Boğdan'daki Osmanlı ve Rus askerleri 35 gün içerisinde buldukları yerleri boşaltacak, Rusya Büyükkada'dan çekilecek, barış görüşmeleri için iki taraf delegelerini tayin edecek, barış müzakereleri olumlu sonuçlanmazsa ateşkes ilkbahardan önce bozulmayacaktı. Lakin Çar Aleksandr ateşkes maddelerinin ikisini kabul etmediğini söylemiş, Osmanlı Devleti de ateşkes görüşmelerinden kaçınmıştır. Bu sebeple barış görüşmeleri neticesiz kalmıştır.³¹²

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki barış görüşmeleri sonuç vermeyince Ruslar Tilsit Antlaşması gereği Osmanlı Devleti'ni paylaşma fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir çerçevesinde boğazlar konusunda ısrarcı davranmışlardır. Lakin görüşmelerde boğazların paylaşılması antlaşmaya dahil edilmemiştir. Napolyon Boğazların Ruslara

³¹¹ Süslü, a.g.m, s. 758; Tükin, a.g.e, s. 149.

³¹² Sergey Goryanof, **Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi**, (Çev. Macar İskender-Ali Reşad), (Yay. Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin), İstanbul-2006, s. 57.

verilemeyeceğini bildirmiş, yine de Petersburg'da görüşmelere başlanmıştır. Fakat sonuç alınamamıştır. Napolyon ve Rus Çarı I. Aleksandr görüşmelere Efurt'ta devam etmiştir. Görüşmelerde Napolyon boğazların ve İstanbul'un Ruslara verilmesine karşı çıkararak, İstanbul'un tek başına imparatorluğa bedel olduğunu, Marsilya yolunun boğazlardan geçtiğini ve bu sebeple boğazların Ruslara verilemeyeceğini kesin bir dille ifade etmiştir.³¹³ Görüşmeler sonucunda 12 Ekim 1808'de Efurt'ta ittifak antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Dalmaçya, Kotor, Yedi Adalar Fransa'ya; Eflak, Boğdan, Bulgaristan ise Rusya'ya verilmiştir. Bu antlaşmanın en dikkat çeken koşulları 8 ve 9. maddeler olmuştur. 8. maddeye göre Rusya Eflak ve Boğdan'ı kendi topraklarına katacak ve bunların dışında kalan Osmanlı topraklarının bütünlüğü korunacaktı. 9. Maddeye göre ise Ruslar Osmanlı Devleti'ne Eflak ve Boğdan'ı barış yoluyla boşalttıracak, Fransa bu meseleye karışmayacaktı.³¹⁴

Öte yandan Efurt Antlaşması'ndan sonra Fransa'nın İstanbul maslahatgüzarı Ruffin, İngilizlerin Çanakkale Boğazı'nda tehdit oluşturamayacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte Napolyon'un Efurt'ta Osmanlı yanlısı politika izlediğini, Osmanlı çıkarlarını savunmak için elinden geleni yaptığını söylemiştir. Ayrıca İngilizlerin Osmanlı Devleti'ni parçalamak niyetinde olduğunu, İngilizlerle bir antlaşma yapılması halinde Osmanlı'nın parçalanmasına zemin hazırlandığını ifade etmiştir.³¹⁵ Fransa Osmanlı Devleti'ni İngiltere'ye karşı kışkırtarak, Efurt'un 9. maddesi gereği yumuşak politikasını hayata geçirmiş, Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile anlaşmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bu sayede kendisine karşı oluşacak yeni bloklaşmayı engellemeyi hedeflemiştir.

4. 2. Barış Görüşmeleri ve Kal'a-i Sultaniye Antlaşması

Çanakkale'de Osmanlı Devleti'ne karşı mağlup olan İngiltere, bu mağlubiyetin intikamını alabilmek için Mısır'a yönelmiştir. Bu sırada müttefiki Rusya Tuna Nehri kıyılarında Friedland'da Fransa'ya karşı mücadele vermekteydi. İngiltere hükümeti Rusya'nın faaliyetlerini de yakından takip etmiştir.

³¹³ Engin, a.g.e, s. 14.

³¹⁴ Armaoğlu, a.g.e, s. 155.

³¹⁵ Günay, a.g.e, s. 112.

Fransa ile Rusya arasında, Tilsit ve Elfurt Antlaşmalarının imzalandığı sıralarda İngilizler Mısır'ı kuşatmış Osmanlı Devleti ile muharebeye girişmiştir. 1807'de Tilsit barışı ile Fransız- Rus İttifakı sağlanmıştır. Bununla birlikte İngiltere'nin Ruslara, Osmanlı Devleti'nin de Fransızlara karşı olan güveni zedelenmişti. Osmanlı Devleti Ruslara karşı dış destek aramıştır. İngiltere ise Rusya'nın yaptığı ittifaktan sonra doğuda çıkarlarını koruyup geliştirmek ve Avrupa'da kendisine karşı kurulan Fransız-Rus ittifakını bozmak istemiştir. Bu durum İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin yaklaşmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Napolyon'un, Doğu Avrupa'da Rus ittifakını güçlendirmek için Rus Çar I. Aleksandr ile görüşmesi, Eflak, Boğdan ve Finlandiya'yı Ruslara bırakması, İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin ittifaka yaklaşmasına sebep olmuştur.³¹⁶ Fransa her ne kadar kendisine karşı yeni bir bloğa engel olmaya çalışsa da bu durumun önüne geçememiştir. Hatta Tilsit ve Elfurt Antlaşmasından sonra İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir savunma antlaşması imzalanmıştır.³¹⁷

Tarihsel süreçte Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında herhangi bir savaş yapılmamış ve iki devlet dostluk çerçevesi içinde diplomatik ve ekonomik ilişkilerini yürütmüşlerdir. Lakin Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açması Avrupa'nın konjonktürel durumu İngiltere'nin kadim dostu Osmanlı Devletine savaş açmasına neden olmuştur. Ancak İngiltere'nin, müttefiki Rusya tarafından ihanete uğraması ve düşmanı Fransa ile ittifak kurması, Rusya'ya cephe almasına sebebiyet vermiştir. Avrupa'da Fransa ile Rusya arasında yapılan Tilsit ve Elfurt Antlaşmaları içerik itibarıyla Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve İngiltere'yi doğrudan hedef haline getirmek amacındaydı. Bu yüzden İngiltere kendi menfaatlerini koruma konusunda Osmanlı Devleti ile barışmak ve yeni bir antlaşma imzalanmak zorunda kalmıştır.

Bu süreçte İngilizler Mısır'ı kuşatmıştır. Lakin başarılı olamamış kısa bir süre sonra İngiltere Mısır'da işgal ettiği yerleri Osmanlı Devleti'ne iade etmeye hazırlanmıştır. Amacı Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını sağlayıp Rusya'nın gücünün tamamını Fransa'ya karşı kullanırmaktır. Aynı zamanda boğazları Rusların kullanımına açtırmaktı. Canning Paget'e verdiği talimatta İskenderiye'nin boşaltılması karşılığında Osmanlıların müsadere edilen İngiliz mallarını geri vermeleri ya da

³¹⁶ Uçarol, **Siyasal Tarih**, s. 320.

³¹⁷ Uçarol, **Siyasal Tarih**, s. 321.

bunlar için tazminat ödemelerini istemiştir. Canning, Osmanlı Devleti'nin barış konusunda sorun çıkarmayacağını düşünmüştür. Sadece Rusların isteklerinin azaltılması vebazı maddelerden taviz verilmesi yeterli olabilirdi. Mesela Sebastiyani'nin İstanbul'dan gitmesinden vazgeçilebilir, savaşla teslim alınamayan Osmanlı donanmasının ele geçirilmesi fikride rafa kaldırılabilirdi. Bununla birlikte Canning Osmanlı Devleti'ne karşı kuvvet kullanmanın tamamen karşısında değildi. Fakat sonu belli olmayan bir mücadeleye girişilmesini de istemiyordu. Ayrıca Rusya'nın istediği bir şey olursa yapılması için çaba sarf edilmesi taraftarıydı. İngiltere'nin tek amacı barış yapılması ve Rusya'nın da tatmin edilmesiydi.³¹⁸

Böylece iki devlet arasında kesilen diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilecekti. Bu amaçla İngiliz hükümeti Mayıs 1807'de orta elçi olarak Sir Arthur Paget'i İstanbul'a göndermiştir. Bu sırada İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na atanan George Canning, Paget'e Avrupa'nın siyasi ve askeri durumunun karışık olduğunu ve gelecekte meydana gelecek olayları kestiremediğini bildirmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına İngiltere'nin alet olmayacağını ve bu yıkılmanın İngiliz çıkarlarına aykırı olduğunu sözlerine eklemiştir. Bununla birlikte Avrupa'da bütün devletlerin Fransa'ya karşı birleşmesi gerekirken Rusya'nın toprak kazanma amacıyla olmasının İngiltere'yi hoşnut etmediğini belirtmiştir.³¹⁹ İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning'in bu görüşleri doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının İngiliz milli menfaatlerine aykırı olduğu dile getirilmiş, Osmanlı toprak bütünlüğü savunulmuştur.

Öte yandan İngilizler İskenderiye'yi hala boşaltmamışlardı. Çünkü Canning, Paget'e Osmanlılarla yapılacak bir müzakerede Mısır'ı koz olarak kullanma talimatı vermişti. Fakat Reşid'in kaybedilmesinin ardından Mısır konsolosu Major Missett'in Reşid olmadan İskenderiye'yi elde tutmanın mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Mısır'ın boşaltılması emri verilmiştir.³²⁰ Ayrıca bu sırada Tilsit'de yapılan antlaşmada dengeleri değiştirmiştir. İngilizlerin Mısır'ı boşaltmasını zaruri hale getirmiştir. 30 Ağustos'da Paget Mısır'ın boşaltılması için gerekli emri vermek

³¹⁸ Fehmi İsmail, "Rusların ve İngilizlerin Osmanlılarla Yeniden Münasebet Kurma Teşebbüsleri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 30, İstanbul-1976, s. 30.

³¹⁹ İsmail, a.g.m, s. 31.

³²⁰ İsmail, a.g.m, s. 35.

zorunda kalmıştır.³²¹Devletlerin taraf değiştirmesinin ardından yeni bloklar ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Tilsit'te Rusya'nın, Fransa'nın safına geçmesi ile birlikte İngiltere mevcut durum açısından tehlike arz etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Amiral Collingwood, İngiliz deniz kuvvetlerinin Sicilya'da toplanması gerektiğini, Çanakkale yakınlarında beklemenin anlamsız olduğunu ifade etmiştir. Boğazların abluka altında tutulmasının işe yaramadığını, İstanbul'un ihtiyaçlarının kervan yoluyla sağlandığını söylemiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Boğazları takviye etmesi İngilizlerin burada zaman kaybetmesine sebep olmuştur. Artık İngilizler savaş yerine diplomatik müzakerelerin yapılması gerektiğine inanmışlardır

Mayıs 1807'de Sir Arthur Paget'in İstanbul'a orta elçi olarak atanması Osmanlı-İngiliz savaşını tamamen sona erdirmiştir. Temmuz 1807'de Bozcaada önlerine gelen Arthur Paget, İngiltere'nin amacının barış olduğunu bildirmiştir. Paget'in bu talebi Osmanlı divanına intikal etmiş, ancak divanda barışa muhalefet edenler olmuştur. Muhalif kesim çok kısa bir süre önce İstanbul'a saldıran İngilizlerin bu cüretlerini affedilmeyecek bir ihanet olarak görmüşlerdir.³²²Muhalif kişilere rağmen iki devlet arasında Şubat 1807'de başlayan savaş yerini barış görüşmelerine bırakmıştır.

Öte yandan İngiltere ile barış görüşmesi yapılması Fransa ile ilişkilerin bozulması durumunu da ortaya çıkarmıştır. Fransa Elçisi Sebastiyani Osmanlı Devleti'nin Londra'da elçi buldurmasına tahammül edemezken, Robert Adair'in Osmanlı Devleti tarafından İngiliz elçisi olarak kabul edilmesine sessiz kalması mümkün gözüküyordu.³²³ Osmanlı yönetimi Fransa'nın bu tarzda tepkilerini düşünüp barış görüşmelerinin Fransızlardan gizli tutulmasına kararı vermiştir.

Ancak barış görüşmeleri İskender Suto tarafından Sebastiyani'ye ulaştırılmıştır. Bu durum karşısında Sebastiyani Bab-ı Ali'ye tepkisi göstererek Paget'in elçiliğinin tanınması halinde İstanbul'u terk edeceği tehdidinde bulunmuştur. Ayrıca bir Osmanlı-İngiliz antlaşması karşısında Osmanlı Devleti'nin hem Fransa'yı hem de

³²¹ İsmail, a.g.m, s. 35.

³²² Süheyla Yenidünya, **Mehmet Sait Halet Efendi Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul-2008, s. 132.

³²³ Süheyla Yenidünya, "*Kale-i Sultaniye Antlaşması'nın Gizli Görüşmeleri*", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt XI, Sayı 1, Haziran-2001, s. 315.

Rusya'yı karşısına alacağını ilave etmiştir. Ancak Tilsit muahedesinin imzalandığı haberini alan Osmanlı yönetimi artık Fransa'ya güvenilemeyeceğini anlamıştır.

Osmanlı yönetimi, İngiltere ile barış formülünü bulmuştur. Buna göre Sebastiyani'ye, Fransa'nın rızası olmadan İngiltere ile barış yapılmayacağı bildirilecek, fakat Rusya ile antlaşmaya varılıncaya kadar barış duyurulmayacaktı. İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında barış görüşmelerine başlanacaktı, fakat gizli tutulacaktı. Meşveretten çıkan kararı padişah Sultan IV. Mustafa onayladı ve murahhas olarak boğaz seraskeri İsmail Paşa görevlendirdi. İsmail Paşa, İngiliz Elçi Paget'in gizli görüşme yapmaya yanaşmaması halinde kendisinin resmi antlaşma yapmaya yetkisi olmadığını söyleyerek zaman kazanacaktı. Böylece Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile barış yapma isteğinin olduğu izlenimi verilecekti.³²⁴Fakat görüşmelerin gizli yürütülmesine İngiliz tarafı karşı çıkmış ve görüşmeler tıkanma noktasına gelmiştir. Keza Osmanlı Devleti, Rusya ile İslabozia'da imzaladığı antlaşma sona erene kadar İngiltere ile olan görüşmelerini gizli tutmayı teklif etmişti. Bir süre sonra mecburen Rusya ile barış yapılsın yapılmasın İngiltere ile açıktan görüşme yapıldığının duyurulması kararı alınmıştır. Ancak Paget Osmanlı Devleti'ne altı haftalık bir antlaşma teklif etmiştir. Görüşmeler İstanbul'a resmen davet edilmesini de şart koşturmuştur.³²⁵ Böylece görüşmeler çıkmaza girmiştir.

Bu sırada devreye Halet Efendi girerek İngiliz Elçisi Paget ile yazışmaya başlamıştır. Görüşmelerde en çok dile getirilen husus sürgünde olan İngiliz Baş tercümanı Pizzani'nin affedilmesi ve nerede ikamet edeceği meselesiydi. Halet Efendi Sebastiyani'nin baskısından dolayı rahat hareket edememiş ve manevra alanı daralmıştır. Sebastiyani her Osmanlı-İngiliz görüşmesini bir şekilde öğrenerek Osmanlı Devleti'ne rahatsızlığını dile getirmiştir. Sebastiyani taktik gereği yetkisi olmadığı halde Osmanlı-İngiliz yakınlaşmasına izin vermiştir. Lakin vaziyetin Osmanlı-İngiliz barışına doğru gittiğini görmüş ve bu durumu Napolyon'a bildirmiştir.³²⁶ Halet Efendi, Rusya'yı ileri sürerek Sebastiyani'yi devre dışı bırakmayı başarmıştır. Buna karşılık Sebastiyani, Halet Efendi ile baş edemediğini anlamış, işi savaş açmakla tehdide kadar götürmüştür.

³²⁴ Yenidünya, a.g.t, s. 133; İsmail, a.g.m, s. 35.

³²⁵ İsmail, a.g.m, s. 36.

³²⁶ Yenidünya, a.g.m, s. 317.

İngiltere ile barış görüşmeleri gerçekleşirken IV. Mustafa tahttan indirilip yerine Sultan II. Mahmud getirilmiştir. Sultan Mahmud amcası III. Selim'in izlediği dış politikayı devam ettirmiştir. Ancak Rus barışını Fransa'nın değil İngiltere'nin arabuluculuğu ile yapmayı planlamıştır. Çünkü o sırada Rusya Osmanlı Devleti ile savaş halindedir ve Eflak Boğdan'ı istemektedir. Fransa ise Tilsit Antlaşması'yla Rusya'nın müttefiki olmuştur. Bu yüzden Rus isteklerini Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmeye çalışmıştır. Rusların Eflak ve Boğdan istekleri ancak İngiltere'nin desteğiyle reddedilebilmiştir.³²⁷

Öte yandan İngiliz murahhas Paget, Osmanlı Devleti ile yapılacak görüşmeye Napolyon'un düşmanı Korsikalı Pozzo di Borgo ile birlikte girişmek istemiştir. 10 Ağustos 1807'de Reis Vekili Halet Efendi, kendisine hangi esaslar üzerine müzakere teklif ettiğini sormuştur. Aynı zamanda Rusların kendileriyle barış müzakerelerine başladıklarını söylemiştir. Bu sırada on İngiliz savaş gemisinin Çanakkale Boğaz'ında bulunduğunu ve yirmi kadarının da bunlara katılacağını öğrenen Halet Efendi, İngiliz taarruzundan korkmuştur. Osmanlı Donanması'nın Nara Burnu'nun arkasında toplanması için vakit kazanmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Halet Efendi, Sebastiyani'ye İngiliz donanmasının boğazı kapattığını, İstanbul'a zahire giremediğini ve halkın zor durumda olduğunu bildirmiştir. Bu durumun ileride yeni bir ihtilala sebebiyet vereceğini, antlaşma yapmaya mecbur olduğunu sözlerine eklemiştir. Sebastiyani bu duruma çözüm bulunabileceğini, hatta Rusya'dan zahire ithal edilebileceğini söylemiştir. Fakat Halet Efendi Osmanlı maliyesinin bu duruma elverişli olmadığını bildirerek bu teklifi reddetmiştir. Sebastiyani, Halet Efendi ile bir araya gelmiş, Osmanlı-İngiliz antlaşması yapılmaması için teminat istemiştir. Halet Efendi ise bu meselenin kaymakam ve Şeyhülislam Efendi ile görüşülmesi gerektiğini söyleyerek Sebastiyani'yi oyalamıştır. Fakat Sebastiyani, Paget ile İsmail Efendi'nin görüşmesini duyması üzerine Halet Efendi zor durumda kalmıştır. Sebastiyani, Halet Efendi'yi İngiliz işbirlikçiliği ile suçlamıştır. Hatta Paget'ten gelen mektuplara bir şekilde ulaşarak Halet Efendi'nin İngilizleri oyalamadığının, anlaşma yapmaya çalıştığının farkına varmıştır.³²⁸

³²⁷ Şeyda Dereci, **Stanford Canning'in İstanbul Elçiliği**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne-2011, s. 18.

³²⁸ Yenedünya, a.g.m, s. 318.

Bu sırada Paget barış esaslarının iki taraf murahhasları tarafından kararlaştırılması gerektiğini bildirmiş, Osmanlı Devleti'nden murahhas tayini konusunda ricada bulunmuştur. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Boğaz muhafızı sabık sadrazam Hafız İsmail Paşa'yı Paget ile müzakere için görevlendirmiştir. İsmail Paşa İngilizlerin İskenderiye'yi boşaltmaları halinde ilişkilerin yeniden kurulacağını söylemiştir. Fakat Paget bu görüşe katılmayıp iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin kesildiğini, yeniden kurulması gerektiğini ifade etmiştir. İlişkilerin başlaması için resmi murahhas tayin edilmesini savunmuştur. Bunun karşılığında İngilizlerin İskenderiye'yi boşaltmaya hazır olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı Devleti İngilizlerin Çanakkale'ye yeniden saldırmamayı temin etmeleri halinde barış görüşmelerinin sağlanacağını ifade etmiştir.³²⁹

Bununla birlikte Osmanlı Devleti Fransa'dan çekindiği için İngiltere'ye karşı uzun süre net cevap verememiştir. Bu durumun farkına varan Amiral Duckworth, yardımcısı Louis vasıtasıyla Halet Efendi'ye bir talimat göndermiştir. Buna göre Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile anlaşmaya hazır olduğunun farkında olduklarını fakat Fransa'dan çekindiklerini söylemiştir. Ayrıca bu durumun Osmanlı Devleti'ne zarardan başka bir şey getirmeyeceğini de eklemiştir. Aynı zamanda İngiliz elçisinin gitmeye karar verdiğini, görüşmelerin Osmanlı yönetiminin Fransız etkisinden kurtulmasından sonra başlaması gerektiğini ifade etmiştir.³³⁰

Bu süreçte bir denge oluşturmaya çalışan Osmanlı Devleti, İngiltere ile gizlice barış şartlarını görüşürken Avrupa'nın durumunu da takip etmekteydi. Böylece gerek Fransız elçi Sebastiyani'nin baskılarına gerekse İngiliz tarafının baskılarına göğüs germeye çalışmaktaydı. Bununla birlikte tıkanma aşamasına gelen Osmanlı-İngiliz ilişkilerini eski ivmesine döndüren olay Tilsit Antlaşması'nın İngiliz Dışişleri Bakanı Canning'in eline ulaşmasıydı. Canning bu antlaşma gereği kendilerine uygulanan politikayı fark ederek 30 Eylül günü Paget'e bir takım talimatlar göndermiştir. Bu talimatların özü Osmanlı Devleti ile masaya yeniden oturtulması ve diplomatik müzakerelere devam edilmesiydi.

³²⁹ İsmail, a.g.m, s. 35.

³³⁰ Yenidünya, a.g.t, s. 137.

Paget bu müzakerelerde Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan atma niyetinde olduğunu belirterek Osmanlı ve İngiliz taraflarının yakın dostluk kurmalarının zaruretine işaret etmiştir. Bu şartlar altında Osmanlı-İngiliz diplomatik müzakereleri hız kazanmıştır. Paget 5 Ekim'de İsmail Paşa ile görüşüp Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı projeler hazırladığını, lakin aktif hale getiremediklerini haber vermiştir. Ayrıca Tilsit'te Eflak ve Boğdan'ın Ruslara bırakılacağını, Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarının Fransız ve Ruslar tarafından paylaşılacağını bildirmiştir.³³¹ Öte yandan Avrupa'da yalnız kalan İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile barış yapıp ittifak kurmaktan başka çaresi kalmamıştı. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin hala Fransa'dan medet umması ve çekinmesi İngiltere'nin işine gelmiyordu. İngilizler Osmanlı Devleti'ni Fransız güdümünden çıkarıp tarafına çekmek hedefindeydi.

Paget, Halet Efendi'ye İngilizlerin sultanı tanıyıp Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler kurmak istediğini belirtmiştir. Sultan II. Mahmut'a Mısır'ı Fransızlara karşı korumak üzere İskenderiye'ye asker göndermesini kısaca İngiliz donanmasını teklif etmiştir. Fakat Bab-ı Ali'den olumlu cevap alamayan Paget, 7 Ekim'den 12 Ekim'e kadar tatmin edici cevaplar alamadığı takdirde görüşmeleri sona erdireceğini söylemiştir. Osmanlı Devleti, Fransa aracılığıyla Rusya ile barış yapacağını bu yüzden yeni gelişmelere gerek olmadığını söylemiştir. 19 Kasım'da Kaptan Paşa ile Paget bir takım görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde hükümetin bir takım zorluklardan dolayı müzakerelere son vermek zorunda kaldığını söylemiştir. Lakin İngiltere ile harp halinde olmadıklarını, ilişkilerin yeniden kurulmasını istediğini belirtmiştir. Ayrıca hükümetin dört ay içinde İngiltere ile müzakereler için yeni teklifte bulunacağını da sözlerine eklemiştir.³³²

Görüşmeler sırasında Osmanlı murahhası İsmail Paşa vefat etmiştir. İngilizler yerine birinin atanmasını beklemeden Malta'ya dönmüşlerdir. Halet Efendi'ye ise Osmanlı Devleti'ne karşı herhangi bir düşmanlık beslemediklerini bildirmişlerdir. Halet Efendi İngiliz temsilcilere görüşmeler için yeni birisinin tayin edildiğini bildirince görüşmeler sürmüştür. Bu arada Osmanlı Devleti daha önce yaşadığı olaylardan ders

³³¹ İsmail, a.g.m, s. 37.

³³² İsmail, a.g.m, s. 37.

olarak boğazların takviyesine başlamıştır.³³³ İngiliz tarafı vefat eden İsmail Hakkı'nın yerine yeni birinin atanmasını beklemeden görüşmelerin yeniden başlayacağını ifade ederek boğazdan ayrılmıştır.³³⁴ Böylece Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında müzakerelerin birinci safhası sona ermiştir. Bu ilk safhada somut bir adım atılamamıştır.

Tarafların kendi saflarına çekildiği dönemde Fransa'nın arabuluculuğunda gerçekleşecek Osmanlı-Rus barışı sağlanamamıştır. Ruslar anlaşma işlerini ağırdan almaktaydı. Bu durum Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike arz etmekteydi. Çünkü İngiltere yeniden savaş ilan edip Osmanlı Devleti'ni barışa zorlayabilirdi. Hatta İngilizlerin yeniden boğazlardan içeriye gireceklerine dair söylentiler başlamıştı. Bu yüzden Osmanlı Devleti İsmail Paşa'nın yerine hemen Boğaz Seraskeri Hakkı Paşa'yı tayin etmiştir. Barış görüşmelerinin başlaması için İngiltere'ye bir yazı gönderilmiştir. Daha önce İsmail Paşa ile karara bağlanan antlaşma maddelerine esirler, tüccarların malları, gemilerini iadesi, ayrıca Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının kabulü maddesi konulmuştur. Görüşmeler gizlilik içerisinde yürütülerek Fransa'nın şüphelendirilmemesi hedeflemiştir.³³⁵ Görüşme sırasında İngiltere Orta Elçiliği'nden Paget azledilerek yerine Robert Adair'i atanmıştır. Osmanlı Devleti de vefat eden İsmail Paşa'nın yerine Mehmet Emin Vahid Efendi'yi atanmıştır.³³⁶ Vahid Efendi atanır atanmaz Çanakkale'ye gitmiştir.

Bununla birlikte 1803 yılında Londra'ya maslahatgüzar olarak gönderilen Mehmed Sıdkı Efendi bu süreçte aktif bir rol üstlenememiştir. Savaş döneminde çeşitli sıkıntılar çeken Londra elçisi savaş bittikten sonra antlaşma şartlarını bildirmek üzere görevlendirilmiştir. Osmanlı maslahatgüzarı Mehmed Sıdkı Efendi 22 Temmuz 1808'de George Canning ile görüşerek antlaşma şartlarını bildirmiştir. Buna göre iki devlet arasında 1675'te imzalanan antlaşma şartları geçerli olacak, İngiliz güçleri işgal ettikleri yerleri geri verecek ve esir değişimi sağlanacaktı. İki tarafta ele geçirdiği savaş ya da ticaret gemilerini birbirlerine geri verecekti. İki devlet karşılıklı toprak bütünlüğü konusunda teminat verecekti. Ancak İngiliz Hariciye Nazırı bu maddelerden tatmin olmayıp barış şartlarını görüşmek üzere İstanbul'a elçilik heyeti

³³³ Yenidünya, a.g.t, s. 137.

³³⁴ Dereci, a.g.e, s. 18.

³³⁵ Yenidünya, a.g.t, s. 139.

³³⁶ BOA, HAT, 143/5955; Dereci, a.g.t, s. 16.

göndermiştir. Ayrıca Sıdkı Efendi'nin antlaşma yapmaya yetkisi olmadığından onunla müzakere yapmanın gereksiz olduğunu düşünmüştür.³³⁷

Yeni atanan Orta Elçi Adair görüşmelere 11 Kasım 1809'da Sea Horse adlı gemiyle gelmiştir. Bu sırada havalar soğuyup, kış bastırınca İngiliz elçilik heyeti Çanakkale açıklarında uzun süre bekletilmiştir. Bu bekletilme esnasında Osmanlı Hükümeti İngiliz elçiye karşı temkinli davranmış, elçi bir süre göz hapsinde tutulduktan³³⁸ sonra Kepez Limanı'na alınmıştır³³⁹. Osmanlı Devleti Fransa'nın tepkisinden dolayı işi sürekli yokuşa sürmüş, İngiltere ise kesin sonuç almak istemiştir. Osmanlı Devleti, İngiltere'yi Fransa ve Rusya'ya karşı tehdit unsuru olarak kullanmış, bu yüzden İngiltere ile yapılan görüşmeleri ağırdan almıştır. Bunun yanında Fransa ile Rusya, Osmanlı toprakları üzerindeki müzakerelere devam etmişlerdir. Osmanlı yönetimi bu müzakerenin sonucuna göre İngiltere'ye karşı tavrını belirleyecekti³⁴⁰. Nitekim Fransa Tilsit'ten sonra Elfurt Antlaşması'nı da imzalayarak Eflak ve Boğdan'ı Ruslara terk etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin dostluğundan vazgeçilmiştir. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin de Fransa'nın dostluğuna ihtiyacı kalmamıştır.

İngiliz elçilik heyeti görüşmeler sırasında Osmanlı Devleti'nin işi yokuşa sürdüğünün farkına varmıştır. Elçilik sekreteri Stanford Canning Türkiye hatıralarında bu durumu "Sözde müzakereler başlayacaktı. Türklerden haber yoktu. Nihayet görüşmelere giriştik. Giriştik ama havanın bozacağı tuttu ya da İstanbul'da iki de bir gelmesi beklenen talimat bir türlü ulaşmıyordu. Türkler bile bile işi geciktiriyorlardı. Böylece bizleri bazı tavizlere zorlamaya, Fransızları da kuşkulandırmama niyetindeydiler." ifadeleriyle izah etmiştir.³⁴¹ Bununla birlikte Akdeniz Boğaz'ında bulunan İngiliz murahhas heyetinden Galbaye hemen bir antlaşma yapılmasını istemiştir. Aksi takdirde bölgeyi terk edeceklerini bildirmiştir. İngiliz Elçi Pizani de tıpkı Galbaye gibi tehditkar bir tutum içine girmiştir. Bunun üzerine murahhas Vahid Efendi durumu İstanbul'a arz ederek acil cevap istemiştir.³⁴²

³³⁷ Kuran, "Osmanlı Devleti'nin Londra Maslahatgüzarı Mehmed Sıdkı Efendi", s. 42.

³³⁸ BOA, HAT, 851/38138.

³³⁹ BOA, HAT, 851/38134; Stanley Lane Poole, **Lord Stanfro Canning'in Türkiye Anıları**, Çev. Can Yücel, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul-1999, s. 25.

³⁴⁰ Dereci, a.g.t, s. 20.

³⁴¹ Poole, a.g.e, s. 25.

³⁴² BOA, HAT, 851/38114.

Öte yandan Fransa safını belli etmeye başlamıştır. Nitekim Sebastiyani'nin Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı boşaltmayacağını bildirmesi, Fransa'nın Korfu'ya 4000 adet asker sevk etmesi Osmanlı İngiliz barışını zaruri hale getirmiştir.³⁴³

Fransa'nın vaat ettiği Rus ittifakının askıya alınmasıyla birlikte Osmanlı Devleti İngiliz barışına önem vermiştir. Görüşmelere için Vahid Efendi'nin Çanakkale'ye geldiği İngiliz Elçi Adair'e bildirilmiş ve bir mektup göndermiştir. İngiliz elçi bu mektuptan memnun kalmış, ancak hava şartlarının kendisini rahatsız ettiğini dile getirerek Lapseki'de ikametine izin verilmesini rica etmiştir. Vahid Efendi bu isteği denizaltı ve tercüme gemisi dışındaki gemilerin boğazın dışında kalması şartıyla kabul etmiştir.³⁴⁴ Bununla birlikte Vahid Efendi İngiliz elçinin devamlı suretle gözaltında tutulmasını emretmiştir.³⁴⁵ Böylece Osmanlı Devleti her ne kadar İngilizlerle barış görüşmesi yapsa da onlara güvenmediğini göstermiştir. Barış görüşmelerinin yapılacağı yeri Kepez Limanı'na yarım saat mesafede olan Hadım Çiftliği olarak belirlenmiştir.

İngiliz murahhası elçilik sefinesiyle birlikte 10 Kasım 1808'de Kepez Limanı'na gelmiştir.³⁴⁶ Osmanlı yönetimi barış görüşmelerinin lehte sonuçlanması için Vahid Efendi ile birlikte İngiliz heyetine hediyeler göndermiştir.³⁴⁷ Bu sırada İstanbul'da yaşanan karışıklıklar sebebiyle Vahid Efendi sadrazamla irtibatı sağlayamamıştır. Fakat bu antlaşmanın yapılmasını zaruri olarak gördüğü için inisiyatifi eline almıştır. Ayrıca Fransa'nın tavrının belli olmasının ardından Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki görüşmeler biraz daha net bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Vahid Efendi İngiltere ile yapılan görüşmeleri İstanbul'a raporlar halinde göndermiştir. Bu raporlarda Fransa'nın Osmanlı Devleti ile ittifak yapmayacağını ve Osmanlı Devleti'ni oyaladığını ifade ederek Fransa için İngiltere barışından vazgeçilemeyeceğini bildirmiştir. Vahid Efendi fırsat varken İngiliz barışının yapılmasını istemiştir.³⁴⁸ Yine Fransızların Osmanlı aleyhinde hareketlerini, bu yüzden Fransa için İngiliz barışından vazgeçilmemesi gerektiğini de raporlarına

³⁴³ Yenidünya, a.g.t, s. 140.

³⁴⁴ BOA, HAT, 851/38134.

³⁴⁵ BOA, HAT, 851/38138.

³⁴⁶ BOA, HAT, 851/38134.

³⁴⁷ BOA, HAT, 851/129.

³⁴⁸ BOA, HAT, 851/38117.

eklemiştir.³⁴⁹ Sonuçta Vahid Efendi'nin daveti ile İngiliz elçilik heyeti Hadımzade Çiftliği'ne gelmiştir. İki devlet murahhasları 21 Kasım 1808'de Hadım Çiftliği'nde görüşmelere başlamıştır.³⁵⁰

Bu arada İngiliz-Osmanlı görüşmelerini duyan Fransız Konsolosu Soforune, bu görüşmeler hakkında Osmanlı yetkililerinden bilgi almaya çalışmıştır. Vahid Efendi Fransız Konsolosu oyalamış Fransa'nın kara ordusunun ihtişamından ve İspanya'ya yapılan yardımlardan söz etmiştir. Ayrıca İngiliz elçiyi oyaladığını ve Gebze Limanına sokmaya mecbur bıraktığını söyleyerek barış görüşmelerine dair fazla detay vermemiştir.³⁵¹

İngiltere, tarafı Osmanlı murahhasının önüne on beş maddelik bir antlaşma metni koymuş ve vakit kaybetmeksizin kabul edilmesini istemiştir. Lakin Osmanlı heyeti bunu kabul etmeyerek anlaşmaya eklenecek ya da çıkarılacak maddeler olabileceğinin ileri sürmüştür. Görüşmeler altı buçuk saat devam etmiş, görüşmeler sırasında İngiliz murahhas Adair İngiliz tüccarların mallarının tazmini ve ianesini teklif ederek bu konuda da taviz istemiştir. Bu isteğinin kabul edilmemesi halinde görüşmelerin sekteye uğrayacağını da dile getirmiştir. Vahid Efendi bu konuda taviz vermeyince İngiliz tercüman Pizani devreye girerek Vahid Efendi'ye bir mektup göndermiştir. Bu mektupta konuya dair ısrarcı davranılmaması gerektiğini dile getirmiş ve kırılganlıklarını ifade etmiştir³⁵². 27 Kasım 1808'de yapılan üçüncü görüşmelerde önce söze İngiliz elçi Adair başlamış, işi Hıristiyan orucu gibi uzatmamak gerektiğini, görüşmelerin 13-14-15 Aralık tarihlerinde tekrar yapılmasını ve bu tarihe kadar tarafların teklifleri düzenlemesini istemiştir. Ayrıca Vahid Efendi'nin ısrar ettiği bir iki maddenin elçi tarafından katiyetle kabul edilmeyeceğini, çünkü bu maddelerin kabul edilmesi halinde İngiliz hükümeti tarafından kendisinin suçlanacağını beyan etmiştir. Osmanlı Devleti Elçi Adair'e izzet ve ikramda son derece cömert

³⁴⁹ BOA, HAT, 851/38117.

³⁵⁰ Şanizade Ataullah Efendi, **Şanizade Tarihi**, (Yay. Haz. Ziya Yılmaz), Çamlıca Yayınları, İstanbul-2012, s. 173; Dereci, a.g.e, s. 2.

³⁵¹ BOA, HAT, 851/38135.

³⁵² BOA, HAT, 852/38164.

davranmıştır. Gemisine giyecek ve tatlı dahi gönderilmiştir. Görüşmeler 28,29 Aralıkta ve 31 Aralık 1808 ve 1,2 Ocak 1809'da tarihlerinde yapılmıştır.³⁵³

Neticede 5 Ocak 1809 Pazar günü saat 2'de tarihe Kal'a-i Sultaniye Antlaşması olarak geçen antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma senetleri karşılıklı değiştirilip iki murahhas birbirlerini tebrik etmiştir. Antlaşma 14 Ocak 1809'da ise hükümetler tarafından tasdik edilmiştir.³⁵⁴ Yapılan Antlaşmaya göre;

1-Savaş tutsakları anlaşmanın kabulünden otuz bir gün içinde karşılıklı salıverilecekti.

2-İngilizler zapt ettiği yerleri ve burada bulunan top ve mühimmatı Osmanlı Devleti'ne geri iade edecekti.

3-Osmanlı Devleti malları müsadere edilen İngiliz tüccarlarının mallarını geri verecekti.

4-Osmanlı-Devleti ile İngiltere arasındaki ticari ilişkilerde Eylül 1675'te yapılan ticaret antlaşmasındaki hükümler geçerli olacaktı.

5-İngiltere Devleti, İngiltere sınırları içinde ticaret yapacak olan Osmanlı gemilerine gerekli ortam ve kolaylığı sağlayacaktı.

6-İngiliz elçiler için belirlenen yüzde üçlük gümrük vergisi İngiliz tüccarlar tarafından kabul edilecekti.

7-Elçilere karşılıklı olarak saygı gösterilecekti.

8- Osmanlı Devleti kendi tebaasının haklarını korumak için başta Malta olmak üzere İngiliz yönetimindeki yerlere şebender görevlendirecekti.

9-İngiltere, Osmanlı topraklarındaki diplomatik temsilcilerine tercüman görevlendirebilecek, tercüman görevlendirmesi Osmanlı yönetimi tarafından verilen

³⁵³ Şanizade Ataullah Efendi, a.g.e, s. 177.

³⁵⁴ Şanizade Ataullah Efendi, a.g.e, s. 176.

beratlarla mümkün olmayacaktı. Tüccar ve zanaatkarlara tercüman beraatı verilmeyecekti.

10-Osmanlı tebaasından kişiler İngiliz himayesine alınamayacaktı.

11-İstanbul ve Çanakkale boğazlarından savaş gemisinin geçişi yasaklanacaktı. Bu kural barış zamanında tüm devletlere uygulanacak, İngiltere’de bunu kabul edecekti.

12-Bu antlaşmanın tasdikinden itibaren İstanbul’da karşılıklı değiş tokuş edilecek ve mümkünse anında tasdik edilecekti.³⁵⁵

Bu antlaşma ile birlikte savaşta tutsak edilen savaş esirleri otuz bir gün içinde geri iade edilmiştir. İngilizler Osmanlı Devleti topraklarında işgal ettikleri yerleri ve buradaki top ve mühimmatı geri vermeyi kabul etmiştir. Osmanlı Devleti de buna karşılık malları müsadere edilen İngiliz tüccarlarının mallarını geri vermiştir. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ticari ilişkilerde Eylül 1675’te yapılan ticaret antlaşmasının hükümleri geçerli olmuştur. Buna mukabil antlaşma ile İngiltere savaş öncesinde kaybettiği Osmanlı topraklarındaki ekonomik gücünü tekrar kazanmıştır. Ayrıca bu antlaşma ile birlikte Osmanlı’dan yeni imtiyazlar elde etmiştir. Bununla birlikte İngiliz Devleti, İngiltere’de ticaret yapacak olan Osmanlı tüccarlarına gerekli kolaylığı göstereceğini kabul etmiştir. Buda mütekabiliyet esasının devam ettiğini göstermektedir. İngiliz elçileri için belirlenen yüzde üçlük gümrük vergisi İngiliz tüccarlar tarafından kabul edilecektir. Bu vergi 1838 Balta Limanı Antlaşması’na kadar devam edecektir. Böylece Osmanlı Devleti kendi pazarının İngilizlerin eline geçmesinin de önüne geçmiştir. Elçilere karşılıklı saygı gösterilmesinde ise savaş döneminde İngiltere’de bulunan Mehmed Sıdkı Efendi’nin muhatap olarak kabul edilmemesinden kaynaklanan sebeplerle konulmuş olmalıdır.

Antlaşma metninde geçen diğer dört madde diplomatik konuları içermektedir. İngiltere, Osmanlı topraklarındaki diplomatik temsilcilerine tercüman görevlendirebilecek, bu görevlendirme Osmanlı imparatorluğu tarafından verilen beratlarla mümkün olmayacaktır. Osmanlı tebaasından olup vergi vermemek için bu

³⁵⁵Muahedat Mecmuası (Tıpkı Basım), C. I, T.T.K. Yayınları, Ankara-2001, s. 266-267.

yollara başvuran gayrimüslim zevatın önüne geçebilmek için bu madde konulmuştur. Yine antlaşma ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarından savaş gemisinin geçişi yasaklıyordu. Bu kural barış zamanında tüm devletlere uygulanacak, İngiltere’de bunu kabul edecekti. Bu madde ile birlikte Osmanlı Devleti’nin boğazlar üzerindeki tam hakimiyeti devam etmiş ve gücünü bir kere daha göstermiştir. Ancak 1841 yılında uluslararası bir sorun haline gelecek olan boğazlar meselesinin temelini bu antlaşma ile atıldığı anlaşılmaktadır.

İmzalar atıldıktan sonra Vahid Efendi İngiliz murahhasın davetiyle İngiliz firkateynini gezmiştir. Ayrıca antlaşma yapıldıktan sonra şenlik ve gösteri hazırlıkları yapılmıştır. İngilizlerin isteği üzerine, İngiliz donanması boğazdan geçerken Osmanlı kale dizdarları 21 pare top atışı yapmıştır. Osmanlı Devleti’nin küçük düşmemesi için İngilizlerin on yediden fazla top atması istenmiştir³⁵⁶. İngilizler bu isteğe uymayıp, on dokuz top atmışlardır. Osmanlı Devleti de bu duruma ses çıkarmamıştır.

---

³⁵⁶ Şanizade Ataullah Efendi, a.g.e, s. 177.

5. SONUÇ

Osmanlı Devleti batılı devletlerarasında en geç diplomatik ve ekonomik ilişkiyi İngiltere ile kurmuştur. Bunun temel sebebi coğrafi mesafedir. İngiliz tüccarlar Osmanlı ülkesinde mallarını satsalar dahi bunu bireysel yollarla gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı Devleti ile aracılar yoluyla ticaret yapan İngiliz tüccarlar, Osmanlı ülkesindeki ekonomik zenginlikleri ve ticari hacmi tespit edebilmek amacıyla 1575'te Willam Harborne'yi İstanbul'a göndermişlerdir. Bu süreçten sonra aktif faaliyet yürüten Harborne, Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin başlangıcını meydana getirmiştir. Çeşitli devlet adamları ile ilişkiler kuran Harborne Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin kurulmasının şart olduğunu savunmuştur. Ayrıca Osmanlı ülkesinde aktif faaliyet gösteren Fransızlara karşı mücadele etmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin diplomatik ve ticari anlamda yakınlaşmasında ortak düşman olan İspanya'da etkili olmuştur. İlk olarak ülke hükümdarları arasında mektuplar gidip gelmiş, ardından diplomatik ve ekonomik ilişkiler başlamıştır. Harborne Osmanlı Devleti'ndeki ilk İngiliz şirketi olan Levant Company'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Ayrıca elçilik müessesinin kurulmasını da o temin etmiştir.

Osmanlı tarihinin dönüm noktası olan II. Viyana kuşatmasından sonra İngiliz-Osmanlı ilişkileri yoğunluk kazanmıştır. Bu süreçte kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarını düşünen İngilizler Osmanlı-Avusturya arasında arabuluculuk yapmışlardır.

18.yüzyıldan itibaren Rus pazarına açılan İngilizler, Ruslara Osmanlı Devleti'nden daha çok önem vermiştir. Hatta 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusları açık bir şekilde desteklemişlerdir. Fakat Rusların ekonomik çıkarlarına ters hareket etmesi üzerine İngilizler tekrar Osmanlı Devleti'ni destekleme kararı almışlardır. Özellikle Rusların Hindistan yolunu tehdit etmeye başlamaları İngilizlerin politikalarını değiştirmelerine sebep olmuştur.

1789'da Sultan III. Selim'in iktidara gelmesiyle birlikte her alanda olduğu gibi Osmanlı diplomasisinde de köklü değişimler yaşanmıştır. Sultan ilk iş olarak daimi

elçilik müessesinin kurulmasını hedeflemiştir. Fransa'da kurulması planlanan ilk elçilik meydana gelen ihtilal sebebiyle İngiltere'de kurulmuştur. İngiltere'ye giden ilk daimi elçi Yusuf Agah Efendi Avrupa'da meydana gelen olayları yakından takip etmiş, aynı zamanda Osmanlı ıslahat hareketlerine katkıda bulunmuştur. Avrupa'nın önde gelen mimar ve mühendislerini Osmanlı hizmetine katmıştır.

Yusuf Agah Efendi'nin görev süresinin sona ermesinden sonra yerine İsmail Ferruh Efendi atanmıştır. İsmail Ferruh Efendi Osmanlı-İngiliz diplomatik ilişkilerinin yoğun olduğu bir süreçte bu göreve getirilmiştir. Zira İstanbul Ferruh Efendi'nin elçiliği sırasında Fransa Mısır'ı işgal etmiş, Osmanlı Devleti de İngiltere ile ittifak kurmuştur.

Fransızların Mısır'ı işgaline İngiltere'nin tepkisi sert olmuştur. Zira Fransa Hindistan yolunu tehdit etmiştir. Bu yüzden İngiliz donanması Osmanlı Devleti ile ittifak yapmadan Akdeniz'de Fransız kuvvetleri ile çarpışmıştır. Sonraki süreçte ise Rusya'yı da yanına alarak Osmanlı Devleti ile ittifak yapmıştır. Aynı dönemde Fransa'nın Balkan politikası Rusya'nın çıkarlarına ters düşmüştür. Bu yüzden İngiltere, Rusya ve Osmanlı Devleti ortak noktada buluşarak müttefik olmuşlardır. Gerek İngiltere gerekse Rusya Osmanlı Devleti üzerindeki siyasi emellerini bir kenara bırakmışlardır. Fransızların Mısır'dan çıkarılmasıyla birlikte Hindistan yolunun güvenliği sağlanmıştır. İngiltere ve Rusya, Fransa'yı Mısır'dan çıkardıktan sonra tekrar Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmeyi hedeflemişlerdir. İngiltere Fransa'dan boşalan Mısır'a yerleşmeye çalışırken, Rusya Balkanlarda faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.

İngiltere ve Rusya'nın izlediği Osmanlı aleyhtarlığı politikası, Osmanlı yönetiminin tekrar Fransa'ya yakınlaşmasına sebep olmuştur. Öte yandan Fransa kaybettiği Osmanlı pazarını tekrar elde etmek için ilişkileri eski haline getirmek istemiştir. Bunun için Osmanlı Devleti'ni İngiltere'den uzaklaştırmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti Fransa ve İngiltere'nin emellerini bildiği için denge politikası uygulamaya çalışmıştır.

Napolyon'un kendini imparator ilan etmesiyle birlikte Avrupa'da yeni bir koalisyon savaşı çıkmıştır. Napolyon bu unvanın Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesini istemiştir. Fakat Osmanlı Devleti müttefikleri İngiltere ve Rusya'nın buna hoş bakmayacağını düşünerek Napolyon'un isteğini sürüncemede bırakmıştır. Daha sonra Osmanlı yönetimi imparatorluk meselesinin bir Avrupa meselesi olduğunu öne sürerek Fransa'ya olumsuz bir cevap vermeyip, olası düşmanlığı önlemiştir. Aynı zamanda İngiltere ve Rusya'nın da Osmanlı Devleti'ne cephe almasının önüne geçilmiştir. Fakat Rusya'nın ittifak antlaşmasını yenileme talebi ve baskıları Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. Bu süreçte Avrupa'da meydana gelen III. Koalisyon Savaşları sonucunda Fransa'nın Austerlitz ve Ulm'de Rusları hezime uğratması Osmanlı Devleti'nin Fransa ile olan ilişkilerini gözden geçirmesine ve Napolyon'un imparatorluk isteğini kabul etmesine sebep olmuştur.

Bu süreçte Osmanlı Fransa'ya elçi olarak Abdurrahim Muhib Efendi'yi göndermiştir. Fransa'ya giden Muhib Efendi Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand ile görüşmüştür. Bu görüşmeler sırasında Fransa'da diplomatik bir kriz meydana gelmiştir. Zira Osmanlı Devleti Napolyon'un imparatorluğunu tanıırken, Fransız tarafı İtalyan Krallığı unvanını da tanıtmak istemiştir. Ancak elçi Muhib Efendi bu teklifi kabul etmek istememişse de Fransa'da bitti ile İtalya Krallığı unvanını da kabul ettirmiştir. Durumu öğrenen Sultan III. Selim hiddetlenip Muhib Efendi'nin elçilik için kabiliyetli biri olmadığını söylemiştir.

Öte yandan Fransa ile yeniden gelişen diplomatik ilişkilerin ardından İstanbul'a elçi olarak Sebastiyani'yi gönderilmiştir. Napolyon Sebastiyani'ye Osmanlı Devleti'ni Fransa'nın yanına çekip Rusya'ya karşı savaşa sokma, İngiltere ve Rusya'dan ayırma görevini vermiştir. İstanbul'a gelen Sebastiyani diplomatik prosedürleri öğrendikten sonra İngiltere ve Rusya aleyhinde faaliyetler yürütmüştür. Bununla birlikte Eflak ve Boğdan Voyvodalarının azledilmesinde etkin rol üstlenmiştir. Ancak Osmanlı Devleti İngiltere ve Rusya'nın baskılarına dayanamayıp voyvodaların görevlerini geri iade etmiştir. Öte yandan Osmanlı Devleti'ne savaş açmaya niyetli olan Ruslar bu durumu görmezden gelerek Eflak ve Boğdan'ı işgal edip Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.

Çıkarlarına aykırı olan Osmanlı-Rus savaşı karşısında İngiltere devreye girerek iki devlet arasında arabuluculuk rolü üstlenmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmeme konusunda ikazlarda bulunurken, Rusya'nın bu tavrını araştırma sözü vermiştir. Fransa'yla olan diplomatik ilişkilere mesafe konulması konusunda ise tehditkar tavırlar sergilemiştir. Oysa Osmanlı Devleti çıkarları doğrultusunda Rusya'ya savaş açılması konusunda karar almıştır. Böylece Rusya gibi İngiltere'de Osmanlı Devleti'ne düşman olmuştur.

sonra Sultan III. Selim, İngiltere tarafından gelebilecek tehlikelere karşı boğazların tahkim edilmesi emrini vermiştir. Ayrıca boğazlara atamalar yapmıştır. Yine yabancı mühendislerden de yararlanılarak boğazların tahkimatı hakkında raporlar hazırlatmıştır. Bu sırada İngiliz Elçi Arbuthnot Londra'ya Osmanlı donanması hakkında bilgiler göndermiştir.

Bu süreçte Fransa Kafkasya'da Rusya'yı köşeye sıkıştırmak için Osmanlı-Fransız-İran ittifakı kurmayı hedeflemiştir. Bunun için Fransa'da İran elçisi ile görüşen Napolyon, ayrıca Osmanlı Elçisi Vahid Efendi ile de görüşmüştür. Bir taraftan da Rusya ile yapılan savaşın sonucunu beklemiştir. Osmanlı Devleti oyalanmıştır. Fransa'nın Eylau'da Rusları yenmesinin ardından Rusları kendi yanlarına çekmeyi başarmışlardır. Böylece hedefine ulaşan Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne ihtiyacı kalmamıştır. Osmanlı Elçisi Vahid Efendi oyalanarak İstanbul'a geri gönderilmiştir.

İngiliz Elçi Arbuthnot, İstanbul'da Osmanlı yönetimine tehditkar tavırlar sergilemiştir. Rusya'yı Osmanlı Devleti'nden daha fazla önemseyen elçi, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya olan savaşı bitirmesini, Osmanlı-İngiliz ittifakının yenilemesini ve Osmanlı donanmasının İngilizlere teslim edilmesini istemiştir. Aksi takdirde İstanbul'u terk edeceği tehdidinde bulunmuştur. Fransa'nın Lehistan üzerine yürümesi ve Napolyon'un Osmanlı Devleti'ne yardım sözü Bab-ı Ali'yi cesaretlendirmiştir. Böylece İngiliz Elçi'nin istekleri reddedilmiştir. İngiliz Elçi de İngiliz gemisi ile İstanbul'u terk ederek Bozcaada'ya gitmiştir.

Elçi diplomatik faaliyetlerine Bozcaada'dan devam edeceğini bildirmiştir. Fakat Osmanlı Devleti yerini terk eden elçinin elçilik sıfatını kaybettiğini bildirmiştir.

İngilizlerin uygun bir rüzgar ile boğazdan içeri girmesi Osmanlı Devleti'nde panik oluşturmuştur. İngilizler kısa sürede içinde boğazı geçip İstanbul önlerine ulaşmıştır. Boğazda Osmanlı donanmasına ağır zayıatlar verdirmiştir. Sultan III. Selim İngiliz tehdidinin farkına varmış ve ileri görüşlülüğü ile boğazların tahkimatı konusunda ısrarcı davranmıştır. Lakin bölgeye atanan devlet adamları İngilizlerin savaş ilan edemeyeceğini düşünerek bu tahkimatı ekonomik külfet olarak görmüş ve buna engel olmuşlardır. Bu yanlış politikanın sonucu ağır bir şekilde ödenmiştir.

Öte yandan İstanbul önlerine gelen İngilizler Osmanlı Devleti'ne bir takım yaptırımlar uygulamaya çalışmıştır. İngilizler denizci bir millet olduğu için İngiliz donanması İstanbul'u işgal edebilecek güçteydi. Fakat amaç İstanbul'u işgal değil, Osmanlı Devleti'ni sindirip yaptırımlar uygulamaktır. Bu süreçte İngilizler Sebastiyani'nin İstanbul'a gönderilmesini istemişlerdir. Osmanlı Devleti bunu kabul etmişse de Sebastiyani'nin etkili konuşması Osmanlı Devleti'nin direnmesine sebep olmuştur.

Öte yandan halk arasında umutsuzluk baş göstermiş, herkes kıyametin kopacağından, Hz. Mehdi'nin geleceğinden bahsetmiştir. Zira Osmanlı tarihinde ilk defa düşman bir devlet İstanbul önlerine kadar ilerlemiştir. Halk bu saldırıyı onur ve gurur meselesi yaparak hiddetlenmiş ve düşmanlık beslemiştir. Din, mezhep etnik yapı gözetmeksizin halkın Osmanlı tebaasının tabakası bir birine kenetlenmiş, düşmana karşı harekete geçmiştir.

Fransız bürokrat Ruffin'in İstanbul'da geçirdiği süre zarfında rüzgarın ve akıntının hareketlerini gözlemlemesi ve sonraki süreçte bu etkenlerin Osmanlı lehine döneceğini bildirmesi Osmanlı Devleti'nin İngilizlere karşı oyalama politikası geliştirmesini sağlamıştır. İngilizlerin oyalanması sırasında İstanbul'da tahkimat yapılması hızlandırılmıştır. Ayrıca kısa bir süre sonra rüzgarın Osmanlı Devleti lehine dönmesi önemli bir avantaj sağlamıştır.

Fransız elçi Sebastiyani'nin Paris'e gönderdiği raporlar ve elçilikteki hareketleri Osmanlı Devleti'nin İngiltere karşısında başarısız olacağı yönündedir. Zira

Sebastiyani Osmanlı askeri sisteminin ve tahkimatın zayıf olduğunu düşünüyordu. Fakat halk faktörünü göz önüne getirmemiştir.

Osmanlı idaresinin tahkimatının farkına varan rüzgarında kendi aleyhlerine dönmesi üzerine geri çekilmişlerdir. Bu durum İngiliz kamuoyunda sert tepkiler meydana getirmiştir. Bu defa İngiliz ordusu Mısır'a yönelmiştir. Ancak Mısır'da da yenilgiye uğramaları, Rusya ile Fransa'nın ittifak etmeleri İngiltere'yi Osmanlı Devleti ile barış yapmaya itmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda 5 Ocak 1809'da Kal'a-i Sultaniye Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın maddelerine genel olarak bakılacak olursa maddeler diplomatik ve ekonomik maddeler olarak iki kısımda incelenebilir. Ancak diplomatik maddelerden çok ekonomik maddeler ağırlıktadır. İngilizler 1675'te kazandıkları imtiyazları tekrar elde ederek Osmanlı pazarına geri dönmeyi hedeflemişlerdir. Bunun dışında antlaşmanın on birinci maddesi dikkat çekicidir. Bu antlaşma ile Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından barış zamanında savaş gemilerinin geçişi yasaklanmıştır. Böylece boğazlar meselesi uluslar arası bir mesele haline gelmeye başlamıştır.

Bu savaş tarihte yaşanan ilk Osmanlı-İngiliz savaşı olma özelliği taşımaktadır.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT), 11/354.

BOA, HAT, 115/4659-A.

BOA, HAT, 1277/49540.

BOA, HAT, 137/5616.

BOA, HAT, 143/5955.

BOA, HAT, 1497/45.

BOA, HAT, 1497/471.

BOA, HAT, 151/6360.

BOA, HAT, 152/6416.

BOA, HAT, 153/6458.

BOA, HAT, 15820.

BOA, HAT, 159/6636.

BOA, HAT, 167/7025.

BOA, HAT, 170/7245.

BOA, HAT, 175/7594.

BOA, HAT, 175/7598-B.

BOA, HAT, 175/7615.

BOA, HAT, 175/7632.

BOA, HAT, 175/7632.

BOA, HAT, 206/10823.

BOA, HAT, 206/10825.

BOA, HAT, 212/11523.

BOA, HAT, 221/12332.

BOA, HAT, 254/14475.

BOA, HAT, 254/14966-A.

BOA, HAT, 256/14682.

BOA, HAT, 261/15034.

BOA, HAT, 261/15090.

BOA, HAT, 274/16139.

BOA, HAT, 31/1476.

BOA, HAT, 33/1577-A.

BOA, HAT, 40/2007.

BOA, HAT, 851/129.

BOA, HAT, 851/38117.

BOA, HAT, 851/38134.

BOA, HAT, 851/38135.

BOA, HAT, 852/38164.

BOA, HAT, 87/3560.

BOA, HAT,1358/53276.

BOA, HAT,263/15177.

BOA, HAT,851/38134.

BOA, HAT, 852/38167.

BOA, HAT, 115/4659-D.

BOA, HAT, 159/6636.

BOA, HAT, 175/7594.

BOA, HAT, 851/38138.

BOA, HAT,153/6465.

BOA, HAT,255/14525.

B. Ana Kaynaklar ve Araştırma Eserler

Ahmet Cevdet Paşa. (1994). *Cevdet Paşa Tarihi*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Ahmet Rasim. (1975). *Resimli Osmanlı Tarihi*, V, İstanbul.

Ahmet Refik. (1932). *Türkler ve Kraliçe Elizabeth*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık.

Akçura, Y. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*, Ankara: T.T.K. Yayınları.

Aksun, Z. (2011). *Dört Muzdarip Padişah*, (Yay. Haz. E. Kılıç), İstanbul: Ötüken.

Türkiye Tarihi. (1997). (Ed. S. Akşin). III, İstanbul: Cem Yayınları.

Altundağ, Ş. (1988). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi 1831-1841 I. Kısım*, Ankara: T.T.K. Yayınları.

Vaka'a-i Cedid (Yayla İmamı Risalesi-Anonim). (1987). (Yay. Haz. Y. Senemoğlu), İstanbul: Tercüman Yayınları.

Armaoğlu, F. (2006). *19. Yüzyıl Siyasi Tarih*, İstanbul: Alkım Kitabevi.

Bağçeci, Y. (2014). Osmanlı Belgelerine Göre Napolyon Bonapart'ın İmparator Unvanının Osmanlı Devleti Tarafından Tanınması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29 (7), 70-83.

Bağış, A. İ. (1985). III. George Döneminde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğundaki Ekonomi Siyaseti 1760-1815. *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1985 (400. Yıl Dönümü)*, Ed. Ali İhsan Bağış vd. Ankara: Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.

Bağış, A. İ. (1999), İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasinin Çaresizliği. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, T. T. K. Yayınları, Ankara.

Heywoods, C. R. (1985). 1689-1698 İngiliz-Türk Diplomatik İlişkileri. Ed. Ali İhsan Bağış vd., *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1985 (400. Yıl Dönümü)*, Ankara: Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.

Cabi Ömer Efendi. (1992). *Cabi Tarihi*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Basılmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çağlar, E. (2002). *Mehmed Emi Vahid Efendi'nin Fransa Sefareti ve İngiltere ile Yapılan Görüşmelere Dair Takriri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Çerkesşeyhizade Halil Hamid. (1326). *Fusul-ı Mütenevvia Türklerle İngilizlerin İlk Teması*, İstanbul: Kostantin Matbaa-ı Ahmed İhsan.

Danışman, Z. (1996). *Osmanlı Tarihi*, VII, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Darius. (1329). *Napolyon'un Şark Siyasiyesi*, (Çev. M. Fuat Köprülü), İstanbul: Kanaat Matbaası.

Durmuş, A.-Çelik, C. (2012). 19. Yüzyılda Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız Rekabeti ve Osmanlı, *Turkish Studies*, 7 (3), 21-45.

Engin, M. (2010). *1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşmasının Tanzimat Fermanına Etkileri*. Basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Engin, V. (2009). *Kurtlar Sofrasında Osmanlı*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Ercan Y. (1984). Napolyon'un İstilas Sırasında Bir Türk Diplomatın Gözü ile Viyan Şehri. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 4, İstanbul, 261-280.

.....(1991). Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Seferetnamesi. *OTAM*, 2, Ankara, 73-125.

Erdem, G. (2008). *Osmanlı İmparatorluğunda Sürekli Diplomasi'ye Geçiş*. Basılmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eren, A. C. (1963). III. Selim, *İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Maden, F.-Eğilmez, M. (2012). *Vahid Paşa'nın Hayatı Sakız Vak'ası*, İstanbul: Roza Yayınevi

Tarihte Türk-İngiliz İlişkileri. (1975). Ankara: Genelkurmay Enformasyon Müdürlüğü.

Goryanof, S. (2006). *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, (Çev. Macar İskender-Ali Reşad), Yay. Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin, İstanbul: Ötüken.

Günay, B. (2009). *Paris'te Bir Osmanlı*, İstanbul: Babil Kitapevi.

Hammer, J. V. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, IX, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

İlter, E. (1995). Ermeni Meselesinin Doğuşunda ve Gelişiminde İngiltere'nin Rolü, *OTAM*, 6, Ankara, 155-171.

İsmail Fehmi. (1976), Rusların ve İngilizlerin Osmanlılarla Yeniden Münasebet Kurma Teşebbüsleri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30, İstanbul, 23-38.

JORGA, N. (2009). *Osmanlı Tarihi*, III, (Çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Karaer, N. (2011). Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Büyükelçiliği ve Döneminde Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkiler, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 30, Ankara, 1-26.

..... (2012). Fransa'da İlk Fransız Elçiliğinin Kurulması Çalışmaları ve İlk İkamet Elçimiz Moralı Seyyid Ali Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1797-1802) Sürecinde Osmanlı-Fransız İlişkileri, *Ankara D.T.C.F. Dergisi*, XXXI (51), Ankara-2012, 63-92.

Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı Tarihi*, Ankara: T. T. K. Yayınları.

..... (1940). *Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği*, İstanbul: T. T. K. Yayınları.

..... (1942),. *III. Selim'in Hattı Hümayunları*, Ankara: T. T. K. Yayınları.

Kazım Şinasi. (2006). *Üçüncü Selim ve Çanakkale*. Yay. Haz. Muzaffer Albayrak-Ayhan Özyurt, *Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı*, İstanbul: Yeditepe

Kennedy, P. (2015). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, (Çev. B. Karanakçı), İstanbul:İş Bankası Yayınları.

Muahedat Mecmuası (Tıpkı Basım). (2001-2008). I, Ankara: T. T. K. Yayınları.

Kuran, E. (1998). 1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Mukim Elçiliklerinin Diplomatik Faaliyetleri, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: T. T. K. Yayınları.

.....(1976). Osmanlı Devleti'nin Londra Maslahatgüzarı Mehmed Sıtkı Efendi. Oktay Aslanapa (Ed.) *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara: T. T. K. Yayınları.

Kurat, A. N. (1953). Hoca Sadeddin Efendi'nin Türk-İngiliz Münasebetlerinin Tesis ve Gelişmesindeki Rolü. *Fuat Köprülü'ye Armağan (60. Yıl Armağanı)*, Ed. Osman Turan vd. Ankara: T. T. K. Yayınları, 305-311.

Kütükoğlu, M. (2013). *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, Ankara. T. T. K. Yayınları.

Lamartine A. (1977). *Düşerken (Türkiye Tarihi)*, (Çev. Uzman M. Reşit), VII, İstanbul: Tercüman Yayınları.

Mehmet Süreyya. (1996). *Sicil-i Osmani*, V, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), İstanbul.

Mustafa Necati Paşa. (1992). *Netayicü'l-Vukuat*, (Yay. Haz. N. Çağatay), Ankara: T. T. K. Yayınları.

Mustafa Necib Efendi. (1270). *Mustafa Necib Efendi Tarihi*, İstanbul.

Oğlukyan, G. (1972). *George Oğlukyan'ın Ruznamesi*, (Çev. H. Andreyan), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Oğuz A. (2015). İstanbul ve Çanakkale Boğazları İçin Yapılması Gereken İstihkâmlar ve Torpil/Mayın Yerleştirme Çalışmaları (1815-1915). *100'üncü Yılında Çanakkale Sempozyumu*, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırma Merkezi, İstanbul.

Okur, C. U. (2006). *Tanzimat Reformlarında İngiliz Etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

Özkan, S. H. (2007). II. Viyana Kuşatması Sonrası Türk-İngiliz İlişkileri. *Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 189-203.

Özkaya Özer, S. (2007). Osmanlı Devleti İdaresinde Mısır (1839-1882), Yayınlanmamış doktora tezi. Elazığ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Öztuna, Y. (1994). *Büyük Osmanlı Tarihi*, V, İstanbul: Ötüken.

Palmer, A. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (Çev. B. Dişbudak Çorakçı), İstanbul: Alfa Yayınları.

Razynski, E. (1980). *1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat*, (Çev. K. Turan), İstanbul: Tercüman Yayınları.

Saffet Bey. (2010). III. Murad'ın Kraliçe Elizabeth'e Bir Namesi, Yay. Haz. Mehmet Sait Sütçü. *Tarih Okul*, 8, 71-75.

Saray, M. (1998). *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Shaw, S. (2008). *Eski ve Yeni Arasında III. Selim*, (Çev. H. Güldü) İstanbul: Kapı Yayınları.

Skilliter, S. (1985). William Harborne: İlk İngiliz Elçisi 1583-1588, Ed. Ali İhsan Bağış vd., *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1985 (400. Yıl Dönümü)*, Ankara: Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü. 24-31.

Soysal, İ. (1999). *Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri*, Ankara: T. T. K. Yayınları.

Yenidünya, S. (2013). Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Bab-ı Ali Üzerindeki Etkisi. *History Studies*, V (1), Samsun, 405-424.

..... (2001). Kale-i Sultaniye Antlaşması'nın Gizli Görüşmeleri, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI (1), 309-325.

..... (2008). *Mehmet Sait Halet Efendi Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri*. Yayınlamamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Süslü, A. (1983). Osmanlı İmparatorluğu'nu Paylaşma Projesi (1807-1812). *Belleten*, XLVII (187), Ankara, 745-774.

Şanizade Ataullah Efendi. (2012). *Şanizade Tarihi*, (Yay. Haz. Ziya Yılmaz), İstanbul: Çamlıca Basımevi.

Uçarol, R. (1993). Yakınçağ Başlarında Osmanlı İmparatorluğu (1787-1815). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi*, (Ed. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul: Çağ Yayınları. 203-391.

Uçok, C. (1975). *Siyasi Tarih*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Uluer, S. (2009). *19.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1774-1848)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Unat, F. R. (1985). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara: T. T. K. Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1949). *Ondokuzuncu asır başlarına kadar Türk-İngiliz Münasebatına Dair Vesikalar, Belleten*, 51, 573-648.

..... (1937). Amedi Galib Efendi'nin Murahhaslığı ve Gönderdiği Şifreli Mektuplar, *Belleten*, 1 (2), 364-372.

Üçok, C. (1975). *Siyasal Tarih*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Yalçinkaya, M. A. (2001). Türk Diplomasinin Modernleşmesinde Reisülküttap Mehmed Raşid Efendi'nin Rolü, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 21, İstanbul, 109-134.

.....(1999). Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü, *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, Ed. Kemal Çiçek-Oğuz Cem, Ankara: Balkan Ciltevi. 684-694.

.....(1999). Bir Avrupa Diploması Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 İngiliz Kaynaklarına Göre. *Osmanlı Ansiklopedisi*, I, Ed. Kemal Çiçek-Oğuz Cem. Ankara: Balkan Ciltevi. 660-675.

.....(2008). Sir Robert Ainslie'nin İstanbul Büyükelçiliği 1776-1794, *Osmanlı Araştırmaları*, 31, İstanbul, 127-159.

.....(2012). Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgaline Karşı Avrupa'daki Osmanlı İkamet Elçilerinin Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri (1792-1802), *VI. Uluslararası Ortadoğu (Selçuklu ve Osmanlı İdaresinde Ortadoğu'nun Siyasi ve İdari Vaziyeti) Sempozyumu*, Elazığ.

.....(2010). III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması,(Ed. Seyfi Kenan), *Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim*, İstanbul: İSAM Yayınları, 593-622.

.....(2010). Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Avrupalıların İstihdam Edilmesi, (Ed. Seyfi Kenan), *Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim*, İstanbul: İSAM Yayınları, 421-448.

Yeşil, F. (2010). İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askeri Anatomisi, (Ed. Seyfi Kenan), *Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim*, İstanbul: İSAM Yayınları. 391-495.

Zinkeisen, J. W. (2007). *Osmanlı Tarihi*, (Çev. N. Epçeli), VII. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

EKLER

Ek 1. Osmanlı-İngiliz Savaşı (1807-1809) ile ilgili Fransız Elçisi'nin mektubu.³⁵⁷

سپاطك اون طرفى تاخيه جناق قلعه سن اوله فرانسه قونولسى طرفنه ايجيسيم كلون كاغذك
ترجمه سیدر

(1227)

المجیدی طرفین عینی نفع
معلوم ملوکانه دره سولتی اجماع فاکا
مردانه

مرمره در مذکون اون اوج قطعه دستمن کسیری، کورنری سپاطک اون سکرخی کونی اولیه دن ایکی ساعت
صبح کلبولیه امامک بری جامعده کشف ایدیه؛ اشارته طرخ اضاوا اولدی اوج ساعت صبح
دوئناى مذکور لاسکی ایله نفع بینه لنگر اذ اولغله عسکر اسلام در حال مقام مقادنه سنا؛
ایدیه؛ باشا دخی کیمی صبا حه قدر عسکری نسیم ایچون کورنر بوکون ساعت برده ایکه ایدیه نفع
طابینه و حکم مریه بی کورر بر طاغ دبه سنه واردم انکتنه لوزک آمرال سفینه سی نشان کورنردی
وتور قالدیریق صدوزده اولدیفی و سار کلبردخی در حال تیمور قالدیرمغه بانلاد قلدی دورین
ایله کورنردیک نفع بی ایکی نفر باده و قوم قلعه سنه ایکی نفر سواری ارسالیه کیفیتی اخبار ایدیم
فی الواقع سفایه مرفقه قالفی؛ تمام ساعت اوجده ایکه انکیز لوز نفع اوزرته طوب انداختنه شروع
ایکله در حال طابینه ایچ محارب بی سید ایدیم انکیز لوقتی حوق طوب آتشیکه عسکر اسلامیه
عظیم مرتبه ده عنقرت ایدیه؛ طوبلرک کورنری اعمال ایدیلر هله طوبلرک بیات و متاخ و عوبه لک
ایودکل ایکه طوبلرک طولدرسنه سعنتی و کله فی اصابت ایدیرکمه مهارتلی شایسته نادر
دستم کسیری حسا نوزده اولمه کرکدر زیرا قتی حوق کله کسیرک وجودنه اصابت ایدیکنی رای العیبه
کوردم و نفع دن مرمر کله لردخی صوبه تقییه اوجینجی الا بانر طرفنی اوردیلر
مع هذا ذکر اولان کیردنه دستک اون برکسیه و برکلی برن ایکه کچک کدی و مقنا اذ ایدیلرک
برقطه صغیر قوروت و مهارت ایدیرک بر سفینه بی تره ایدیلر اجمعه سفینه مذکوره روم ایی ساعده
قع بی اوروه قق اولدی هوا کسکیمه یوریا اولدیفینه نغزه دنه کیزه بی قدر دشمه دوئناسی
نالیز بر ساعت و بر جباریک قع نلک طوب بی بی
روم ایی ساعده اصلا طابیه اولدیفینه انکیز کسیری انا طولی طوبلرک بر مقدر ایی دفع بی
بیلی قوم قلعه سنه سفایه مرفقه حسا نوزده اولدیی اولدیی بیله هم حال طوب ایدیلر
باشای شارالیه مخصوص بر نفع جوق قدرنی در سعادت ارسال اوزره اولدیفینه حکمت استوکتیه
محرره اولدی دیو سطور در

HAT 159/6636

³⁵⁷ BOA, HAT, 159/6636.

Şubat'ın on dokuzu tarihli Çanakkal'ası'nda olan Fransa konsolosu tarafından gelen kağıdın tercemesidir.

Françe Elçisi tarafından aynî takdîm olunmağla terceme ettirilüb ma'lûm-ı mülûkaneleri buyrulmak için hakipâ-yı hümâyûnlarına arz olundu.

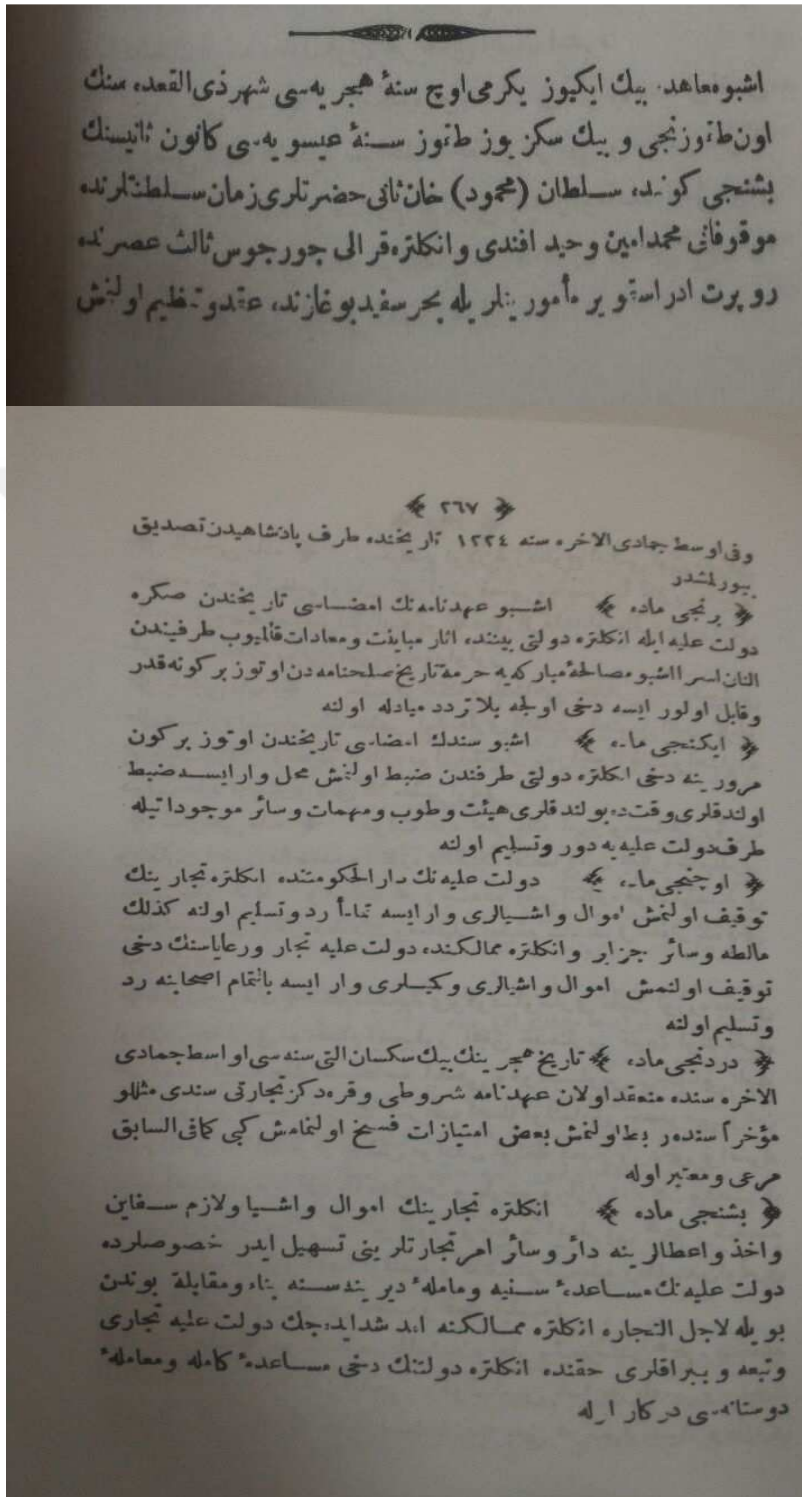
Marmara Denizi'nde on üç kıt'a düşman gemileri gönderildiği şubatın on sekizinci günü öyleden iki sâ'at sonra Gelibolu'da imâmın biri câmi'den keşfedüb işaretle tarafımıza icbar olundu üç sâ'at sonra donanma-i mezkûre Labseki ile Nağrarnu'nda lenger endaz olmağla asâkir-i İslamdan derhal makam-ı mukâvemet'e şitâb edüb paşa dahi gece sabaha kadar askerleri teşci' için gezmiştir bugün sa'at birde iken ibtidâ Nağra tabyasına ve sonra Marmara'yı görür bir dağ tepesine vardım İngilterelünün amiral sefinesi nişan gösterdiğini ve demir kaldırmak sadedinde olduğunu ve sa'ir gemiler dahî derhal demir kaldırmağa başladıklarını dürbin ile gördüğümden Nağra'ya iki nefer piyade ve Kumkal'ası'na iki nefer süvari irsali keyfiyeti ihbar eyledim.

Fi'l-vaki' sefâ'in-i merkûme kalkub tamam sâ'at üçde iken İngilterelü Nağra üzerinden top endahâtına şürû' etmekle ve derhâl tabyaya inub muhârebeyi seyrettim İngilizlü katîçok top atmışken asâkir-i İslamiye azîm mertebede gayret edüb topların cümlesini i'mâl eylediler hele topçuların sebât ve metâneti ve arabaları eyü değil iken topların doldurmasına sür'atleri ve gülleyi isabet ettirmeğe mahâretleri şayeste-i senâdır düşman gemileri hasâretzede olmak gerekdir zira katî çok gülle gemilerin vücuduna isabet ettiğini re'yü'l-ayn gördüm ve kal'adan mermer gülleler dahi suya yakın üçüncü alâbanda tarafını urdular.

Ma'hazâ zıkr olunan gemilerden düşmanın on bir gemisi direkleri yerinde iken geçüb gitti ve mukaddema ahz ettikleri bir kat'a sağır korvet ve mühimmat ile yüklü bir sefîneyi terk eylediler ancak sefîne-i mezkûre Rumeli sahilinde karaya oturub garet olundu hava keskin poyraz olduğundan Nağra'dan Kepez'e kadar düşman donanması yalnız bir sâ'at ve bir çarık (?) kurranın tobunu yedi.

Rumeli sahilinde asla tabya olmadığından İngiliz gemileri Anadolu toplarının bir miktarını def' edebildi Kumkal'ası'nda sefâyin-i merkûm hasâretzede oldu mu olmadı mı bilemem hâlâ top işidiliyor paşa-yı müşârünileyh mahsûs bir nefer çukadarını Dersâ'adet'e irsâl üzere olduğundan aciletten işbu mektûb tahrîr olundudeyu mestûrdur.

Ek 2. Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809) sonunda imzalanan Kal'a-i Sultaniye Antlaşması metni.³⁵⁸

³⁵⁸ Muahedat Mecmuası (Tıpkı Basım), C. I, Ankara 2008, s. 266-269.

﴿ ۲۶۸ ﴾

﴿ التجی ماده ﴾ رسم قدیم اولان یوزده اوج اساسی اوزره دولت علیه مؤخر تنظیم اولان کمرک تعرفه سی و خصوصاً تجارت داخله ماده سی و جهله نظام بولش ایسه بولم دخی الی ماشاءه تعالی دستور العمل طوئلسنه انکتره دولتی راضی و متعهد اولور

﴿ بدنجی ماده ﴾ حشمتلو انکتره پادشاهی جنابلرینک ایلیچیری حل سائر ایلیچیرینک مظهر اولدقلری التفات و اعتبار اتدن کادلا بهره یاب اولهل و مقابله انکتره دولتی ایلیچیرینه راجع التفات و اعتباراته دولت علیه ایلیچیری دخی کلا مظهر اولهل

﴿ سکرنجی ماده ﴾ دولت علیه تجاریتک امور و مصالحتی رؤیت و نظارت ایچون مالطه ده و انکتره ممالکنده اقتضا ایدن محله شاه بندرل نصیبی جائز اوله و عمالک محروسه ده مقیم انکتره قونسلوسلری خققرنده جاری اولان معاملات و معافیات بطبقه شاه بندرل حقرنده دخی اجرا اوله

﴿ طقوزنجی ماده ﴾ انکتره ایلیچیری و قونسلوسلری عادت اوزره مقتضی اولان ترجانلرینی استخدام ایدمیلور انجیق خدمت لرینی تعیین اولدقلری محقرده ادا ایلمیه جک اشخاصه ایلیچی و قونسلوس ترجانلنی نامه طرف دولت علیه دن برات شریف اعطا اولنماق خصوصی بوندن مقدم اتفاق ارا الیه قرار بولش مواددن اولقله بعد ازین دخی بواصوله رعایه اصناف و صراف طائفه لرندن و چارشو و بازارده دکان و دست کاه صاحبی اولنلرندن سائر بومثللو امور و وضع ید ایدنلر دن هیچ برشخصه برات شریف مذکور اعطا اولنمیه و کذلک دولت علیه رعایاسندن اوله رق بر محله انکتره قونسلوسی نصب و اقعاد ایلمیه لر

﴿ اوننجی ماده ﴾ دولت علیه رعایاسندن و تجار و تبعه سندن هیچ برشخصه انکتره پاتنه سی و بلا اذن ایلیچی و قونسلوس پاسا پورطه سی و برلیه اونون رنجی ماده ﴾ خلیج قسطنطنیه یه یعنی بحر سفید و سیاه بوغازلری

﴿ ۲۶۹ ﴾

داخلته جنک سفینه سی و رودی فی الاصل ممنوع اولق حذیلله بدت زین وقت حاضرده قنقی دول اولور ایسه اولسون اشبو اصول قدیمه سلطنت سنیه به رعایت اولنه جق اولدیفنسدن انکتره دولتی دخی بواصوله رعایت التزام ایله

﴿ اون ایکنجی ماده ﴾ اشبو عهد نامه تک دولتین مصالحتین طرفندن اقتضا ایدن تصدیقنا نری تاریخ تمسکدن طقسان برکون ظرفنده و ممکن اولور ایسه ایدن اقل مدته استانه سعادتده مبادله اوله

İşbu mu‘ahede bin iki yüz yirmi üç sene-i hicriyesi şehri-zi’l-kadesinin on dokuzuncu ve bin dokuz yüz sene-i îseviyyesi kanun-i sanisinin beşinci gününde Sultan Mahmud Han-ı Sani hazretleri zaman-ı saltanatlarında mevkûfâtçı Mehmed Emin Vahid Efendi ve İngiltere Kralı Corc-ı Salis asrında raport eder İskavir me’murinleriyle Bahr-i Sefid Boğazında akd ve tanzîm olunmuş ve fî evasıt-ı cumâde’l-ahiresinde 1224 tarihinde taraf-ı padişahîden tasdîk buyrulmuştur.

“Birinci Madde” İşbu ahidnamenin imzası tarihinden sonra Devlet-i Aliye ile İngiltere Devleti beyninde asâr-ı mübâyenet ve mu‘ahedât kalmayub tarafından alınan üsera işbu musalaha-i mübarekeye hürmeten sulhnameden otuz bir güne kadar ve kabul olur ise dahi evvelce bilâ tereddüd müyadele oluna. Bu madde ile birlikte Osmanlı-İngiliz barış görüşmelerinin başladığı günden beri gündemde olan savaş tutsakları meselesine dâ’ir muhteva içermektedir. Antlaşmanın kabul olmasından otuz bir gün içinde savaş tutsakları salıverilmesi içermektedir.

“İkinci Madde” İşbu senedin imzası tarihinde otuz bir gün mürûruna dahî İngiltere Devleti tarafından zabt olunmuş mahal var ise zabt olunduıkları vakit de buldukları hey’et ve tob ve mühimmat vesa’ire mevcûdatıyla taraf-ı Devlet-i Aliye’ye teslîm oluna.

“Üçüncü Madde” Devlet-i Aliye’nin dar’ül-hükümetinde İngiltere ticaretinin tevkîf olunmuş emvâl ve eşyaları var ise temasa-i red ve teslîm oluna kezalik Malta ve Cezayir ve İngiltere memâlikinde Devlet-i Aliye tüccar ve re‘ayasının dahi tevkîf olunmuş emvâl ve eşyaları ve kimileri var ise bi’t-tamam ashâbına red ve teslîm oluna. Bu madde ile birlikte Osmanlı Devleti tarafından İngiliz tüccarlara ait müasdere edilmiş olan mallar varsa bunlar geri iade edile.

“Dördüncü Madde” Tarih-i hicrinin bin seksen altı senesi evâsat-ı cumâde’l-ahiresinde mün‘akîd olan ahîdname şürûtu ve Karadeniz ticareti senedi misüllü mu‘ahharan senede rabt olunmuş bazı imtiyazât fesh olunmuş gibi kemâfî es-sabık mer‘i ve mu‘teber ola.

“Beşinci Madde” İngiltere ticaretinin emvâl ve eşya ve levazım-ı sefa’in ve ahz ve i’tâlarına da’ir vesa’ir emri-i ticaretlerine teshîl eder hususlarda Devlet-i Aliye’nin

müsâ'ade'i seniyye ve mu'âmele yine sene binaen ve mukabeleten bundan böyle lâcel-ilticâra İngiltere memâlikine amedi'ş-şûd edecek Devlet-i Aliye tüccâr ve tebe'a ve bayrakları hakkında İngiltere Devleti'nin dahi müsâ'ade-i kemâle ve mu'amele-i dostanesi derkâr ola.

“Altıncı Madde” Resm-i kaîm olan yüz de üç esası üzere Devlet-i Aliye'de mu'ahhar tanzîm olunan gümrük ta'rifesi hususa-i ticaret dahiliye maddesi ne vechile nizâm bulmuş ise böyle dahi ila maşallahute'âli düstûrî'l-amel tutulmasına İngiltere Devleti rıza ve müte'ahid olur.

“Yedinci Madde” Haşmetli İngiltere padişahı hazretlerinin elçileri milel elçilerinin mazhar oldukları iltifat ve i'tibârâtdan kâmilen beher yâb olalar ve mukabele-i İngiltere Devleti elçilerine râc'î iltifat ve itibarane Devlet-i Aliye elçileri dahi kale mazhar olalar

“Sekizinci Madde” Devlet-i Aliye ticaretinin umûr ve musâlahını ru'iyet ve nezaret için Malta'da ve İngiltere memâlikinde iktiza eden mahallere şebenderler nısbı ca'iz ola ve memâlik mahrûsada mukîm İngiltere konsolosları haklarında cari olan mu'amelât ve mu'afiyât batabaka şebenderleri haklarında dahi icra oluna.

“Dokuzuncu Madde” İngiltere elçileri ve konsolosları âdet üzere muktezî olan tercümanlarını istihdâm edebilir ancak hizmetlerini ta'yîn olundukları mahallerde ede eylemeyecek eşhâsa elçi ve konsolos tercümanlığı namıyla taraf-ı devlet-i aliyeden berat-ı şerîf i'tâ olunmamak hususu bundan mukaddem ittifak ara ile karar bulmuş mevâddan olmağla ba'dezeyn dahi bu esvale ru'iyeten esnaf ve sarraf ta'ifelerinden ve çarşu ve pazarda dükkan ve destgah sahibi olanlardan vesa'ir bu mislû umûra vaz'iyed edenlerden hiçbir şahsa berât-ı şeffif mezkûr i'tâ olunmaya ve kezalik Devlet-i Aliye rea'yasından olarak bir mahalde İngiltere konsolosu nısb ve ik'âd eylemeler.

“Onuncu Madde” Devlet-i Aliye rea'âyasından ve tüccar ve tab'isinden hiçbir şahsa İngiltere patentesi ve bilâ izn-i elçi ve konsolos pasaportası verilmeye

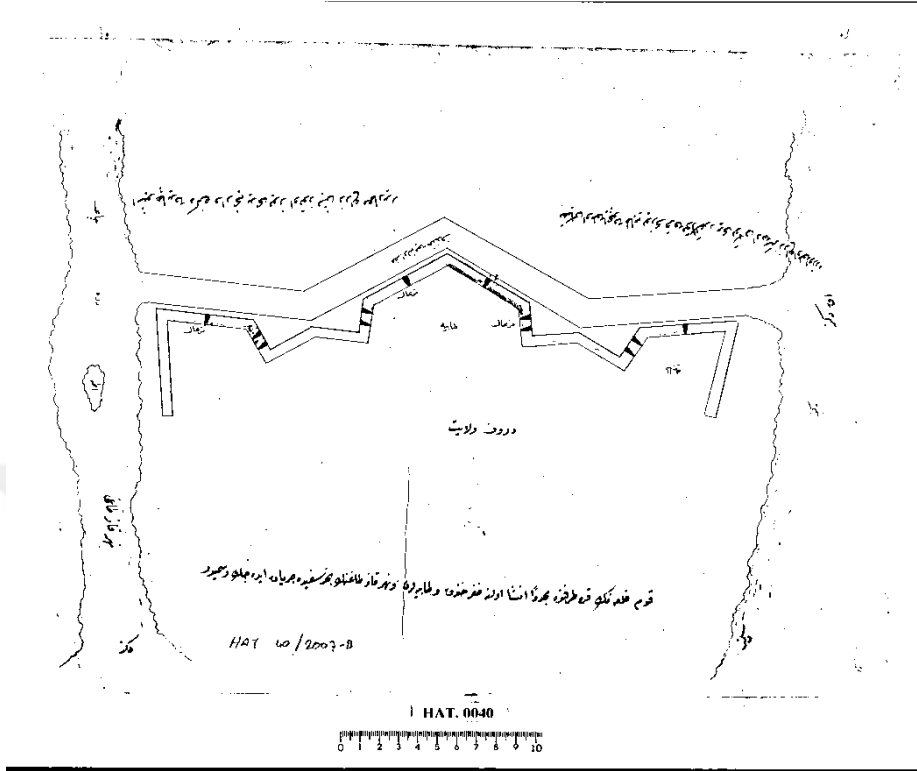

“On Birinci Madde”Haliç Kostantiniye’ye ya’ni Bahr-i Sefîd ve siyah boğazları dahiline cenk ve sefinesi vürûdu fi’l-asıl memnû olmak hasebiyle ba’dezîn vakit hazırada kangî düvel olur ise olsun işbu usûl-ikadime-i saltanat-ı seniyyeye ra’iyyet olunacak olduğundan İngiltere Devleti dahi bu usûle ra’iyyeti iltizâm eyleye.

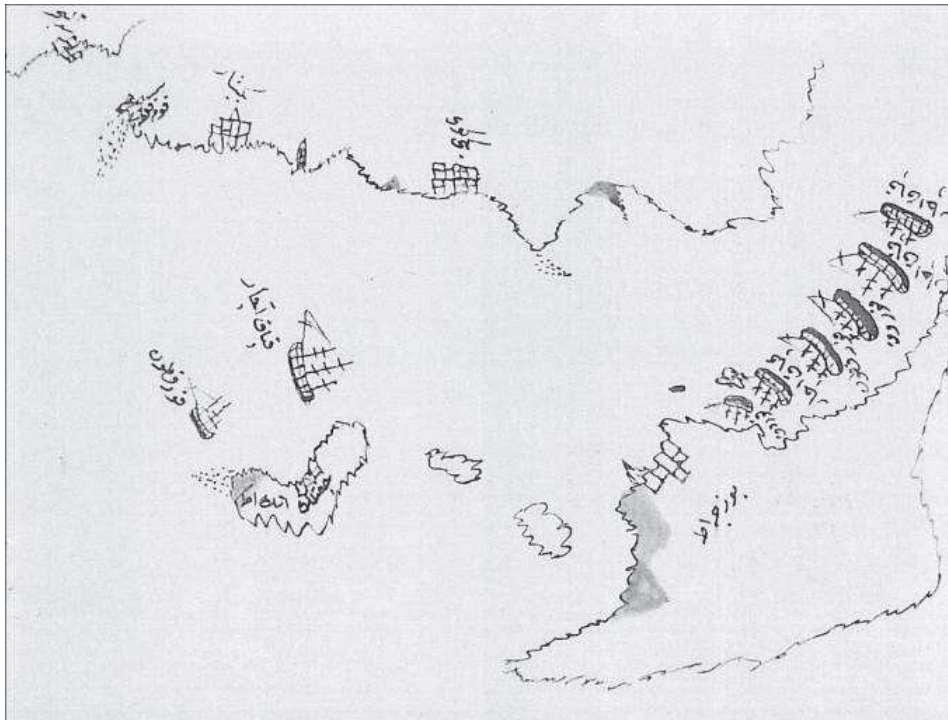
“On İkinci Madde” İşbu ahîdnamenin devleteyn maslahateyn tarafından iktiza eden tasdîknameleri tarihi mümkündür. Bir gün tarafında ve mümkün olur ise andan ifal müddetde Asitane-i Saadette mübadele oluna.

Ek 3. Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809)'nda Osmanlı hükümeti tarafından tahkim edilen Kum Kalesi'ni gösteren kroki.³⁵⁹

Ek 4. Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809)'nda İngiliz filosu Bozcaada açıklarında.³⁶⁰

³⁵⁹ BOA, HAT, 40/2007.

³⁶⁰ Yeşil, a.g.e, s. 486.

Ek 5. Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809)'nda Topkapı Sarayı önlerine gelen İngiliz filosu.³⁶¹

Ek 6. Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809)'nda Topkapı Sarayı önlerine gelen İngiliz filosu.³⁶²

³⁶¹ Yeşil, a.g.e, s. 464.

³⁶² Yeşil, a.g.e, s. 460.

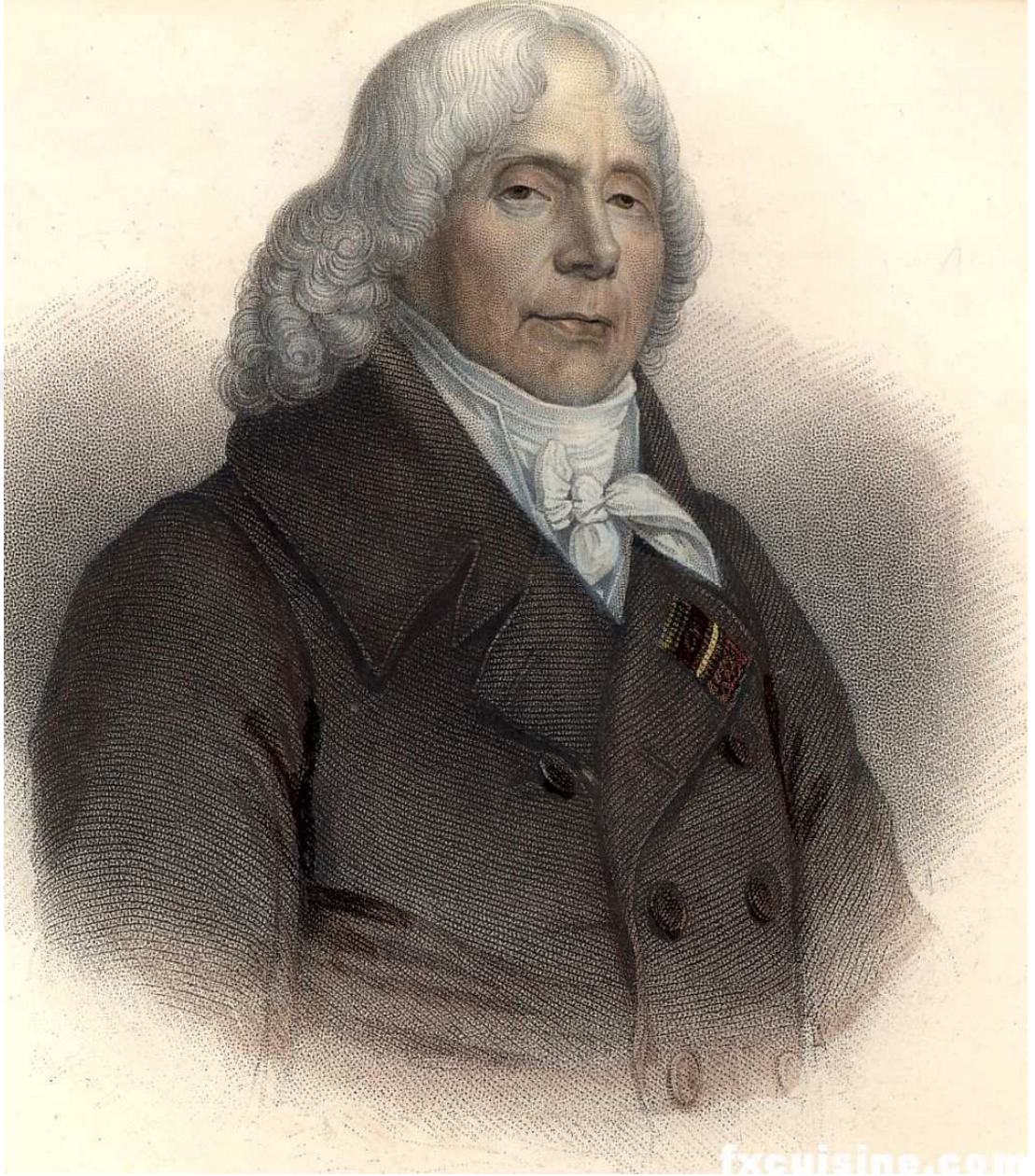
Ek 7. Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809) sırasında İstanbul'da bulunan Fransız Elçi Horace Sebastiyani.³⁶³

³⁶³ http://www.wikiwand.com/it/Rivoluzione_di_Juglio 20.12.2016.

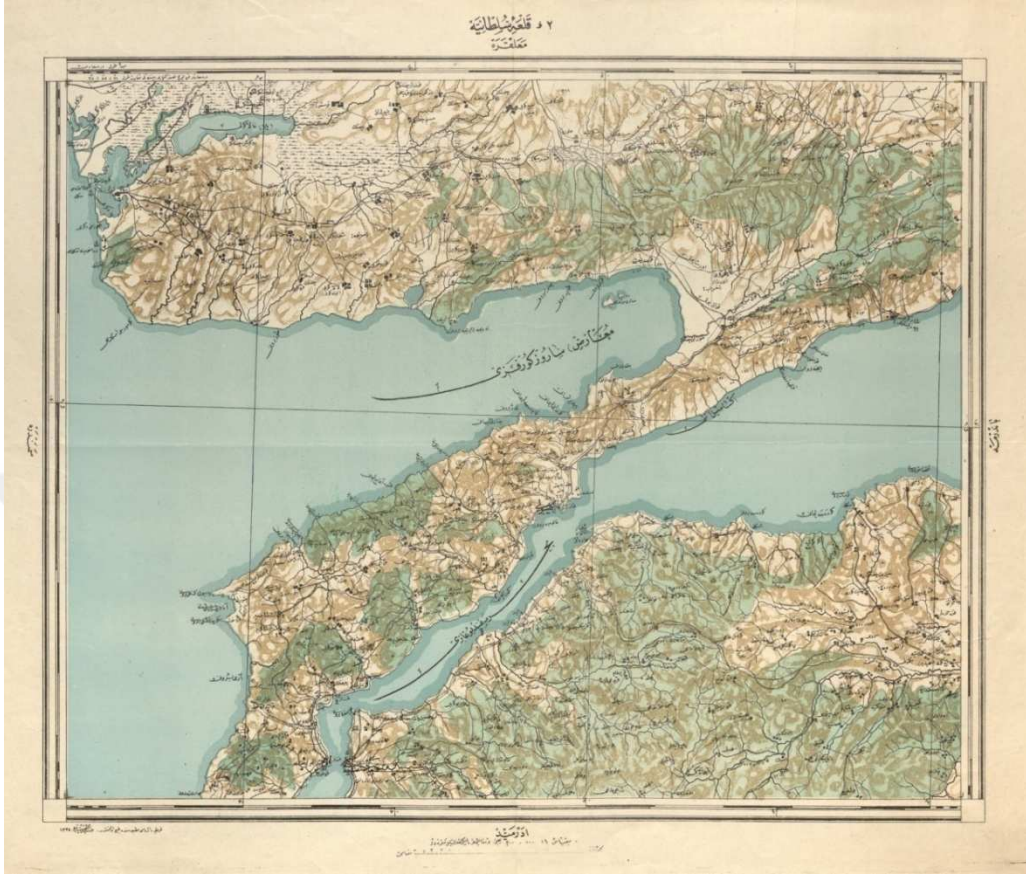

Ek 8. Osmanlı-İngiliz savaşı (1807-1809) sırasında Fransa Dışişleri Bakan Talleyrand.³⁶⁴

³⁶⁴ <http://fxcuisine.com/Default.asp?language=2&Display=169&resolution=hhigh> 20.12.2016.

Ek 9. 19. yüzyılda Kal'a-i Sultaniye Haritası.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ali ŞAHİN

Doğum Yeri ve Yılı : Afyonkarahisar/1991

Medeni Hali : Bekar

Yabancı Dili : İngilizce

E-Posta : heredot.03@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Tuzla Tuğrul Bey Lisesi/2009

Lisans : Kastamonu Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü/2013

